

היהודים בלאדז

או

קורות יום המנוחה

תמונות ופרצופים, תוים ושרטוטים;
מחיי היהודים בעיר לאדז.

חֻבַּר מאת

יעקב פרענקעל.

בדפוס י. אלאפין נ"י.

שנה תרנ"ד לפ"ק

ווארשא

„Гаіегудимъ Белодзь"

т. е.

еврейское населеніе въ г. Лодзи.

Сочиненіе Я. Френкеля.

ВАРШАВА

1893.

Дозволено Цензурою Кіевъ 5 Мая 1893 г.

Типографія И. О. Алапина, Налевки № 47.

היהודים בלאדז

או

קורות יום המנוחה

כבת ארבעים שנה הנה היא עיר לאדז היום; כבת ארבעים, ואולי עוד עברה צעדים אחדים להלאה מעל הגבול הזה, אך בכחה הנה היא עדנה כבת שלשים לכח, מלאה כח עלומים און ועצמה, אולם לגבול הבינה אשר ייחסו חז״ל אל תקופת השנים האלה עוד לא הגיעה. אמנם כח חיוני ענקי צפון בקרבה העושה נפלאות לעין רואה, כל יצורי גוה הולכים ומתפתחים ומשתגשגים ונכפלים בגדלם מרגע לרגע, מכלי העבודה ועד כלי העכול אשר לא ידעו שבעה, רק כלי ואברי התבונה וההגיון הראש והמוח, רק הם לבד פגרו מלכת הלאה ונשארו בתמונתם הזעירה כביום הולדם. עוד לא עברו יובל שנים, ומעיר מצערה עם בתים דלים ושפלי קומה אשר כזאת היתה לאדז לפנים, התהפכה כהיום הזה לכרך רבתי עם; האהלים הדלים התהפכו למגדלים בצורים ורמים תומכים בגאותם שמים, סוכות עוני — להיכלי עונג בנוים לתלפיות ומגביהים ראשם בגאון תפארת. — היכלים אדירים גבוהים ורמים, ויושביהם מה? לא אדע אכנם. בכל מחזה מול מחזה, והתנגדות עצומה בוקעת ודוקרת את העין בכל פנות שאנחנו פונים. מה גדלו ומה רמו ההיכלים והמגדלים, ומה קטנו הגמדים הקטנים המתרוצצים בקרבם! גדלות וקטנות מתכנסים בנקודה אחת. גודל הבניה והגזרה ולעמתו קטנות המוח, רוממות חרשת המעשה והעבודה — ושפלות לב, שפעת עושר נפרז — ועניות הדעה עד הקצה האחרון. בכל מרחפים השבונית קטנים מטרות פשוטות שבפשוטות: לסחור להעשר ולהתגדל.

הקריה הקטנה נעשתה עיר גדולה לאלהים, ועוד לא עמדה מהתגדל ומהתפשט בכמותה ובכח פעולתה. יום הולך ויום בא והעיר הזאת תוסיף חיל לפרוש כנפיה הלאה הלאה. חכמי הטבע יורו לנו כי ימי תקופת הצמיחה והגדול אצל כל חי הם כחמישית מימי חלדו. לו לפי החוק הזה נגביל קצב ומדה לימי צמיחת

וההתפתחות הערים, אז יופיעו לעינינו עתידות עיר לאדז בצבעים מזהירים ומבריקים באור שבעתים, הן יובל שנים בימי עיר וחלדה מה היא? ובכן הנה לא נשגה אם נאמר כי ימי מרום קץ התפתחות עיר המרכלת הזאת עוד רחוקים ממנו והלאה.

וכאשר פרצה לאדז בכמותה כן גם רבתה באיכותה ותעודתה. אחת היא לאדז כעת בארץ רוסיה המשפעת לכל ערי ארצנו את תוצאות בתי החרשת אשר בקרבה ארג צמר גפן ומטוה צמר למיניהם, אשר בהם הצטינה לאדז למרות עמל כל המתחרים בה. עזבון לאדז אשר ישתרע למאות מיליאנים רו"כ שנה שנה עובר ושוטף כנחל על פני ארץ רוסיא לארכה ולרחבה, מקצה גבול הררי הקארפאטען מזה ועד לעבר מהררי אוראל ונחל אמור מזרחה, מחופי ים השחור ועד הררי הקרח הצפים על פני ים הציר הצפוני. באמת הנה כל האומר כי לאדז היא רק מוציאה ומשפעת ואיננה מקבלת מזולתה מאומה איננו אלא טועה. החליפה והתמורה הוא יסוד עקרי בעולם ובלעדן לא יקום כל דבר, ולא בעולם המעשה לבד כי אם גם בעולם האצילות. המלאך הממונה על ההריון המגביה לשבת בעולם האצילות ושופך את ממשלתו בעולם השפל, הנהו חרוץ במפעלו ומשגיח בעין פקוחה כי יזדוגו פרחי בני החסידים בעיר דריפישאק וסביבותיה בטרם מלאו למו שלש עשרה שנים בשלמות ובטרם למדו למו איזה אומנות ועבודה להחיות את נפשם ונפש בני ביתם אשר הם אומרים לבנות בחפזם, רק למען הרבות עניים ודלים בישראל, העם הנבחר הזה אשר גם העניות יאה לו, אשר גם בדלותו עוד רוח חן והוד מוסרי שפוך עליו וגם מדיו הבלוים לא יעבירו את צלמו האנושי ממנו. בתור גמול בעד החסד הזה, הנה בטלני עיר ראחמיסטריווקא המבלים כל ימיהם בתפלות הזיות בתחינות ובקשות, וממלאים את מרחבי עולם האצילות באלפי רבבות מלאכים שרפי קדש הנוצרים מהבל פיהם ומניב שפתם, גדודים נוראים כאלה מאפס עוד מקום גם במעונה אלהי קדם, והשמים ושמי השמים קצרו מכלכלמו כדבר הידוע מכבר ליודעי חן, כי מכל מצוה נברא מלאך. לאדז מאשרת את כל יושבי ערי השדה, שופתת להם ענג ועדנים לבלי די, בהשבירה להם את תוצאות החרשת אשר לה, כל מיני מטוה

ורקמה, להיות לברות למלתעות תאות המאדע והלוקסים, ולהפיק את הפרוטה האחרונה מצלחת יושבי ארץ ליטא המרוששים · הבעלי הבתים הגבוהים אשר בעיר מדמנה ממשכנים את כלי ביתם, למען הכין לבנותיהם שהגיעו לפרקן בגדי תפארה ממטוה צמר מרוקם בפטירי ציצי משי, כפי הלכת המאדע הפסוקה שיצאה מבית מדרשם של האחים שמיעדער מהדורא בתראה · אביוני העלם וסביבותיה מכרו את חשיפי העזים, אשר מהם מצאו את מחיתם במציק ובלחץ, למען קנות במחירם מעילים חדשים לבנותיהם הנאות מעילים מפולסא דמשי, כטעם המאדע האחרונה אשר הוציאה לאדז מבתי מלאכתה · כידוע הנה מצטינים יושבי הערים הקטנות בנועם מוסרם וטהרת מדותיהם עשרת מונים על יושבי הערים הגדולות, וכדבר המסתעף מזה הלא תדענה כל ערי ליטא להכיר טובה למטיבהן ולגמול לה טיב במסת יד נדיבה · תחת כל הטוב והחסד אשר תקבלנה ערי ליטא המרוששת מלאדז הן גומיות לה כפעלה בשלחן את כל מגפותן אל לבה, כי תוציאנה חוצץ גדודי הולכי בטל אשר כבר היו למעמסה עליהן, והאורחים הנחמדים האלה ינועו בהמון לאדזה לבקש פה עבודה (רצה לומר אי־עבודה) ושבר · רבי יוחנן בחיר המלמדים בעירו, ששם נודע למשגב בתור משכיל ומליץ נפלא, אשר פתאום בא אידו באחד מימי חזהמ״ס, כי אחד מן המלמדים הצעירים המתחרים אתו באומנותו, אשר צרה עינו על הנתחים הטובים אשר נפלו לו למנה וילטוש עיניו על תלמידיו, הביא דבתו רעה אל הורי הילדים – והם הם ראשי הקהלה – כי מבאר הוא לתלמידיו את פירוש המלות בתנ״ך בדרך המתנגד לפרוש „המצודת דוד״, ובכן הרשיעוהו בהשפטו במושב ראשי הקהלה וישאר בדד מכל תלמידיו כמלך בלי עם · רבי יוחנן הזה הופיע פה לנסות כחו במלמדות בבעל־פיעל מהולל, במקום אשר אולי חטאים כאלה לא יזכרו ולא יפקדו, יען מה ? יען כי אבות הילדים פה מלבד המסכת והארג אשר מהם לחמם נמצא אינם יודעים בענינים דקים כאלה בין ימינם לשמאלם · כל חנוני מרושש ומדולדל סוחר בסחורות ארג, אשר פשט את הרגל לנושיו ויוצג בכלי ריק מבלי יכולת לצעוד הלאה על מסלת המסחר בעירו, וכמו כן כל חנוני בעל

נפש יפה אשר נפשו קצה במרכלתו מפני החנוניות נשי החיל אשר לבערי ריבו המתחרות אתו על שדה המסחר, הצעקניות האלה הדוחקות את הקץ ומביאות גאולה לעולם בטרם עת, בהחזיקן (כבימות המשיח) שבע נשים בכנף כל איש עובר ברחוב מבלי תת לכל קונה לבוא אל חנותו הוא, – ישימו את משכנם בלאדז והיו למתוכים בין בעלי בתי החרשת ובין נשי החיל האלה, אשר פעמים בשנה תעדינה עדי תחלפנה את שמלותיהן בבגדי יום טוב ותסענה לאדזה למקנה וקנין, והם הם בעלי המלאכות (קאמיססיאָ־נערען), אשר ישרכו דרכם בתור אופן חמישי במרכבת המסחר. גרעגארי באריסאוויץ אשר כרע רבץ תחת סבל למודיו במחלקה הרביעית בהגימנאזיום ויפגר מלכת הלאה כי לא עמד ביום מסה, איש בעל שכל שנון, אשר לו היה לרצען – כן יאתה להיות לפי כשרונות רוחו – בטח נבצרה ממנו לתפור נעלים חדשים, כי אם להדביק טלאים על גבי ישנים, ובראותו כי צרו צעדיו על מסלת החיים יעופף הנה וישים מנוחתו כבוד בלאדז, ומהיותו משכיל מלמד, מצפצף ומהגה חרוזים שלמים משירת הומירוס, עוז בידו למשוך אליו את לבות בעלי חרשת המעשה לשום את מבטחם בו, במצאיתם את ידו לשוט בארץ לעשות מקנה וקנין בשמם, ולחפש אחרי קוני סחורותיהם על פי דוגמאות מתוצאות חרשת מלאכתם. צעירים כאלה יבוכרו על פני כל בני גילם בתקף האמונה העורת אשר תקנן בלב אדוני בתי החרשת, בשיא חכמת חניכי בתי הגימנאזיום כי כל יוכלו, והם דנים קל וחומר, ומה המאורות הגדולים בעולם המסחר פה, היינו: הפאבריקאנטים הגדולים ה' יקשן וה' פלג אשר לא ידעו גם אם יש אילוארע בעולם וגם אבותיהם התירים הגדולים אנשי השם (אבותיהם היו עגלונים ויסעו בעגלותיהם בארץ לארכה ולרחבה) לא ספרו למו, ובכל זאת עשרו גם גברו חיל, התלמיד הזה השוחה בספרות הרומית הקדומה כתנין השוחה בתוך יאורו על אחת כמה וכמה שיחילו דרכיו בכל עת וכל מעשיו יצליחו, ובזכותו יבנו ויעשרו גם הם. ובבן הזהרו בזקן ששכח תלמודו ובתלמיד צעיר שסרח בלמורו – הארון (pon) סטאניסלאוו ברזשצז... (שם בעל הברות רבות לאין מספר קשות המבטא הגורסית כבחצץ את שני הדובר), אשר חונך

בקדושה ובטהרה על ברכי מורים פולנים יוצאי ירך האצילים הפולנים הקדמונים באחת מערי השדה, ונפשו העדינה לא הוטמאה בקריאת אות אחת בלשון הזוידים מעודו, בשקידה עצומה רכש לו את ארחות הפולנים וטעמם היפה עם עצלות עונג ורך התכונות הטובות המיוחדות לכל אציל פולני, ובראותו לאחרונה כי לרגלי שנאת בני שם אשר הסתערה בימינו אלה מירכתי ים והחולל מדנים בין הפולנים בני דת נוצרת באמת ובתמים ובין הפולנים בני דת משה אשר ידעו אותה ואת דרכיה כידיעת השור והחמור (ואם ישאל איש מדוע לא בני דת קאנפוציוס ? כדי להקל על המבטא), הנהו בעירו המצערה בודד במועדיו, רעיו הפולנים אשר אליהם תערג נפשו ישטמוהו ויריבוהו רק בעד קריאה רקה ונבובה, ואחיו בני עמו הנכונים לבקש קרבתו אותם ישטום הוא, בקש לו מנוחה פה בעיר לאדז, והנהו מתאמץ להפיץ את תורת בית רבו בחוג ידידיו ומיודעיו אשר ימצאמו תמימי דעים אליו, רגש נלהב אל התרבות הפולנית המלמדת לאדם להיות אוכל ואינו עושה, וקרירות רוח כקרח אל היהדות אשר ישנאה מבלי דעת מה היא .

במלה אחת ! כל המפלגות השונות אשר מהן נארגה מסכת קהל היהודים בארץ רוסיא שלחו הנה את ציריהן באי כחן, ואיש איש מהם לא יעבט את ארחותיו אשר הסכין במו בשבתו על ארץ מכורתו, ואיננו מְוַתֵּר משיטתו אף כמלא נימא למען התקרב אל רעהו . „כל מה שיש ביבשה יש בים" וכל מה שנמצא באיישישאק ובדריפישאק נמצא גם בלאדז, ואף כי תנאי המקום וחוג הפעולות המכתירות אותם מתנגדים ומהופכים מן הקצה אל הקצה. זרם הנודדים הבאים הנה יום יום מוביל אתו כל מיני היקום . כל בני הכתות הנפרדות המתנוססות ביפעת זהרן בקרב אחינו, אל התהום העמוק המשתרע פה, הבולע כל מה ששופכים אל תוכו מבלי לקלקל את קיבתו. ובכן הנה ישנה בתוכנו תערובות מינים ממינים שונים . ישנם קנאים נלהבים המדקדקים עם רעיהם כחוט השערה, בעוד שסבלנות יתרה יש בהם ביחוס אל מעשי עצמם, ויש גם בועטים בעמם ובוזים ללאומיותם, יהודים בשלילה, אשר כל ידיעתם מיהדותם היא רק כי אינם נוצרים ; אמנם כי שאלה חמורה היא

איך אדם בוזה דבר שאינו יודע אותו ? הלא ישנם גם כופרים באלהים אשר לא ידענו בן תמותה ולא ישיגהו כל חי . ישנם מחמירים יותר מדאי לאסור דגים של פסח שנחבשו באלומות תבן, טרם נבדקו אולי נשאר עוד גרעין אחד בתוכן, וטעמם ונמוקם עמם כי התבן והחמץ שניהם הם זכר ליציאת מצרים, כמה שנאמר „התבן לא נתן לנו ולבנים אומרים לנו עשו", ולזאת הנה ביחום חשש חמץ בתבן נכון להרבות תלי תלים של חומרות לאין קץ ותכלה, ולעמתם נמצאים בקרבנו אבירי ההוראה המכריעים תמיד את הכף לצד היתר להקל לא בלבד בחשש בשר חזיר כי אם גם בודאו. ישנם בקרבנו גם לבלרים צעירים מגמגמים בשפת עבר אשר ימלאו את פני מכתבי העתים העברים במאמרי ההלה להקטיר לבונה לכבוד כל גביר, אשר נדבהו רוחו לפזר איזה שקלי כסף לחונן דלים. עשירי עירנו אשר יפלסו את מעגל דרכם בפלס החשבון הנמרץ מדיקים להשיג את כל צרכיהם במחיר היותר מצער האפשרי, ומכונים להשביע את נפשם השוקקה לכבוד מידי כל הממעיט במחירה. הם בראותם כי אחרי אשר פזרו מלא חפנים כסף אלפים ורבבות למשחקות ולמזמרות ושמם עוד יכוסה במשאון, ראשית יען כי דברים כאלה נתנים בחשאי, ושנית כי ספרות העמים צנועה היא בכל דבריה, איננה פושקת שפתיה, ואיננה פונה את לבה יותר מדאי לדברים כאלה, ישעו לאחרונה אל בת עמם הנכנעת והמושפלת גם בעיני עצמה, ואת אשר לא השיגו באלפי כסף וזהב במקום אחר ישיגוהו פה במחיר איזה שקלים, כי סופרי עמנו העניים בממון ובדעת כאחת מסתפקים במועט, להם איזה עשרות שקלים בעולם מלא יחשב, ולזאת לא ייעפו ולא ייגעו להרים על נס כל איש המרים נדבתו רק מלא קמצו. ישנם בתוכנו גם מין של סופרים ידוע המגיעים אל מרום פסגת הצלחתם רק בבוא שבר ואסון על זולתם, והם הסופרים הספדנים המעוררים תאניה ואניה על כל מת יהיה מי שיהיה, המוצאים את עצמם מאשרים בבוא עת כל גביר וגבירה ללכת בדרך כל הארץ, כי אז יגיחו כעטלפים מאורותיהם להראות לפני קהל הקיראים את כשרונם למלאכת סופרים אשר חננם ה', בהרימם קול נהי ובכיה מפני יקרא דשכבי ופוצחים פה דובר תהלות

זהשבחות אל משפחות המנוח, וכה התחנכו במלאכת הקדש הזאת עד כי האמת תכריחנו להודות כי השתלמו בכשרונם זה עד להפליא. וגם פה יתאמת הפתגם המחוכם אשר נשא בערנע בזמנו „תכונה מיוחדת היא לכל בעלי כשרונות מוגבלים, כי הרעיון אשר נקלט במוחם גלוי וידוע להם על בוריו בכל קויו ושרטוטיו הדקים שבדקים; הם הנם העניים המחזרים על הפתחים הבקיאים בכל פרוטה ופרוטה הנמצאת בצלחתם עם כל הויהן ואותיותיהן המוטבעים עליהן, עד לדעת גם מספר השנה הרשום על כל אחת מהן" · הננו פותחים את אחד מעלי מה"ע העברים, ידיעות רצות ודאות על כנפי הזרם העלעקטרי כי החכם רבי פלוני עזב אותנו לאנחות וישב את רוחו לאל · הגידו נא רבותי מה חכמתו ומה תבונתו? האם כי החריש מעודו ולא הפליט משפתיו ומפי עטו א׳זה דבר ראוי להיות נדפס ולהקָרֵא? אם כן אפוא מי יתן והיה כל לבלרינו חכמים, כי סיג לחכמה שתיקה · ולא רק בדבר דרשכם אל המתים הנכם מתעללים בנו, כי אם גם בהתהללכם עם החיים · יום יום נדפסים על גליוני מה"ע מכתבי סופרים מלאדז מאת אנשים שכורים לזה בכסף מלא, אשר תוכנם רק לפאר ולרומם את המלמד רבי פלוני ואת המלמד רבי אלמוני, אותו ואת בית ספרו, את שיא חכמתו ומשגב תבונת למודיו, כמו לו היו כל קהל הקוראים אשר לספרותנו היומית וגם אתה קוראי יקירי וגם אנכי עבדך כותב הטורים האלה, כלנו יחד משועבדים ומחויבים לכרוע ברך ביראת הכבוד לפני מלמדי לאדז · שעו ממנו בלהג נמבזה כזה! רב לכם לעשות את ספרותנו העברית, אשר בה הננו משתעשעים כבשארית מחמדינו מקדם, לסיר רחצה למטרות פרטיות שפלות כאלה ·

ישנם בקרבנו גם מחברי ספרים נכבדים בהוכנם ואיכותם, ספורים ומערכי חזיונות לקוחים, לא מחיינו הפשוטים, לא מעולמנו האמתי, כי אם מעולם של הויה ודמיון, מעולם שלא היה ולא נברא ולא עתיד להיות במציאות, ספורים חסרי טעם וריח וכל קשר הגיוני, אשר קריאתם מעוררת גועל נפש בלב הקורא ודוקרים את טעמו כשכים וכצנינים · ידענו את דלותנו ורישנו הספרותית, ידענו כי ספרותנו היפה נשארה עד היום הזה ערומה כמעט כביום הולדה וחסרה ספורים יפים ערוכים בהשכל ודעת המושכים את לב

הקורא . ולו היתה רק ערומה החרשנו , אך לאסוננו אנחנו כלנו הנוהים אחריה וחפצים בהשתלמותה , באים סופרים בעלי אי־כשרון ופוצעים בחודו של עטם הגס פצעים עמוקים ורחבים בחלקת עור גויתה היפה וברה , בנעצם בה באונס וכפיה את ילדי רוחם יצורי זועה ומפלצת , להמיט עליה פרץ על פרץ, ר״ל שבר על שבר והֹוָה על הֹוָה .

לא יחסר לנו גם בני מחברים עברים , זרע סופרים השבים על קיא אביהם אחרי מותם . סופר חדש מונח לפנינו , חֻבר מאת ה׳ דובער ק. ז״ל ויצא לאור על ידי בנו ה׳ אברהם ק., אשר מנוחתו כבוד בעיר לאדז . תוכנו דרושים נחמדים כדרך כל הדרשות של דרשני ישראל (ר״ל כמקולקלים ולא כמתוקנים שבהם), להעיר למוסר את אזני הקורא ולסול לפניו מסלה חדשה בחיים . הֵיטֵב הֵטִיב מאד מאד רבי אברהם ק. לספרותנו היפה ויגדיל אהה חסדו , בהביאו את פרי עשתונות אביו מנחה אל הספרות הדרשנית , ולא אל ספרותנו החדשה אשר ערגה נפשנו לראותה בשכלולה ותפארתה *). בשם כל אוהבי וחובבי ספרתנו החדשה אמרנו לו בעד מפעלו הכביר הזה „יישר כחך״ , לולא שבק המו״ל הנבון הזה להימנותיה פתאום , וישנה את טעמו לספח אל הספר הנכבד הזה באחריתו שיר נקוב בשם „מחוה התבל״ (השם הזה יאתה לו לפי טעמו הטוב , כי הבל הבלים הוא) , כזנב הארוך הנספח אל הקאמעטים התועים בלי משטר ומסלה קצובה בעולם התהו , אשר שניהם כאחד , כעצם הקאמעט כזנבו , המה לפי החלטת כל חכמי חכמת התכונה מורכבים מחומר מרופף וקל שבקלים מקטורי ערפל וענן אוירו .

„טוב אחרית דבר מראשיתו״ אמר החכם , אך פה הדבר להפך , ראשית הספר הבל נדף , ואחריתו נופלת בערכה עוד ממנה , הבל הבלים , ואולי גם זדון ורשע להביא קוצים וברקנים על שדמת השירה העברית אשר פרחיה נוטפים מור ובשם . באמת לא על המחבר שכבר מת תסוב בקרתנו , כי אם את המו״ל אשר עודנו

---

*) משל שגור בפי העם „הבכורה היותר טובה היא הבכורה אשר בזרוע רעך״ . ואם גם כי הספרות הדרשנית הנה גם היא סעיף אחד מספרותנו , אך היא איננה ברשותנו , ואיננה סרה למשמעתנו . —

(היהודים בלאדז)

חי אנחנו באים במשפט . כל קורא עברית יודע כי ה' דוב ק. לא היה סופר עברי, העתקתו אשר העתיק מספרות הרוסית אינן כתובות בשפת עבר ברורה ומובנת, גם לא בשפת עבר נשחתה ובלולה, גם לא בסגנון השפה הפיטנית של „אץ קוצץ בן קוצץ" אשר לכל הפחות המלות בנויות משרשים עברים, כי אם הן כתובות על טהרת זארגון עברי חדש אשר המציא ה' ק. בעצמו בחכמתו הרבה, והוא הזארגאן הקעסטיני, ועל כן חתומים וסתומים דברי ספרו „מסע מצרים" ומשא גי חזיון" לנו הקוראים הבלתי מלומדים, היודעים רק עברית פשוטה ואיננו בלשנים עברים לדעת את השפה העברית עם כל מיני זארגוניה, ובפרט זארגון מחודד ושנון אשר חדש אותו בלשון עברי מדעתו . אמנם כי לא יזעף עליו לבנו על כל זה . חלילה לנו מהאשים את ה' דוב ק. על כי ערב לבו לגשת להניר את ניר הספרות, בטרם ידע איך להשתמש עם כלי העבודה הדרושים לזה, היינו טרם למד לתפוש עט בכף, בדעתנו כי רוב מחברינו כותבים את ספריהם לא מאהבתם את הספרות, כי אם הם אוהבים את הספרות ועובדים בה משום מטרה אחרת גבוהה ממנו, הם עושים את הספרות קרדום לחפר בה, או עוד ניטיב לאמר, לילקוט להכנים בתוכה מתנות נדיבים . ובכן הנה כל מבין דבר הלא יודה כי בכלי הנועד להאצר ולהחסן בקרבו דברים גסים ופשוטים כאלה אין מדקדקים בו מאיזה ארג הוא תפור, לא מאטון משי תופרים אותו כי אם משק וממטלית עבה, ועוד נהפוך היא ילקוט של משי איננו שוה מאומה ולא יצלח למלאכתו בעוד אשר של שק הוא טוב ומתאים למטרתו . ועל כן לא נתבע את עלבון הספרות ממנו, באשר כי בעל כרחך היה לסופר, כאשר בעל כרחך הוא חי ובעל כרחך דורשת קיבתו ממנו את חקה, כי מה לא יעשה איש בעד מחיתו וכלכלתו . האשם הספרותי הזה רק על ראיש בנו המו"ל יחול, ולו לא נאבה סלוח, כי כאיש חסר טעם ספרותי הגיש לנו על שלחן ספרותנו פרי בוסר, להקהות את שני המסובין, אשר ישלחו את ידם לתמם וטעמו מן הקערה המוגשת לפניהם .

כן הדבר, רבים הם הנודדים הבאים הנה יום יום מכל ערי רוסיא להשתקע פה, ורב הוא מספר הערב הכבד אשר העלו אתם מארצות ומערי מכורותיהם . כל הערבוביא הגדולה הזאת הנה היא

שמזוגת מתבוללת ומסוכסכת בתוך השבולת העצומה, הוא זרם המסחר השוטף ומסתער פה ברעש גדול תמיד בלי הפוגות, עד כי העין המושקפת מן החוץ איננה שולטת להכיר את העצמים השונים המורכבים בתוך המזיגה המסובכת הזאת, עצמים כהים וחשוכים העוכרים את צבעה וממררים את טעמה. אולם אך רגע אחד קטן תשבות זרמת השטף ותנוח מזעפה, אזי ישקעו החלקים הנפרדים הצוללים בתוך מימי הזרם אל תחתית הקלחת מטה, ורק אז יגלו אל העין הצופיה שכבות שונות, כפי שהן מסודרות בתוך מעבת הקובעת המשוקעת מתחת אישה על גבי רעותה לפי חקי הכובד, הכבדים צוללים בעופרת למטה והקלים צפים למעלה, מסומנים ומגבלים בקוים נכרים ובהירים. רגעי מנוחה ומרגוע כאלה יקרו לבוא רק בימי מועד ושבת, אשר רק אז יעמדו גלגלי המכונה המעטית מהסתובב, ואז הננו שליטים במראה עינינו להפריד את הנקודות היסודיות אשר בקרב התמונה הנתונה לפנינו.

הנה יום המנוחה, הנה הוא בא.

ב

יום הששי לפנות ערב. השמש נטתה לפאת ים. באהבת וידידות, כאיש המושיט את כפו לרעהו בטרם הפרדו ממנו, תושיט מלכת היום במאור פניה את קרניה האחרונים קוי הזהב אל גולת הכותרת אשר על ראש ארמון שייבלער המצופה בפחי נחשת קלל מנוצץ, ועל כן יפווז סביבותיו קרני זהב מקוי אור החרסה היורדת מטה. כי האדם כן גם הטבע שניהם נוסדו יחד לכבד את פני העשירות ואילי הכסף על פני כל העם; רק אל ארמון שייב־לער מלך על כל בעלי בתי החרשת תסב השמש לפני לכתה את מבטי עיגיה האחרונים, בעוד אשר אל כל יושבי העיר הגדולה הזאת לא תשית לב. המרוצה והמנוסה ברחוב גברו למעלה בטרם הניחנה את מקומן אל המנוחה השלמה הבאה לרגלי יום השבת בחלקי העיר אשר כל יושביהם כלם יהודים, כאור הנר אשר יפרוץ את שלהבת אשו ויגיה אורו בתוקף ועוז טרם כבותו. המוני עם

ינהרו בחוצות איש איש שב לביתו מרחובות קרת אשר שוטט שם לבקש טרפו •

מבעד לחלון חדר מעוני הפינה אל הרחוב אשר כל יושביו הנמו רק יהודים נשקפתי החוצה, ואתבונן אל התנועה הנמהרה הנטושה על פני הרחוב • בתוך המון העם המתרוצצים ואיש בכתף רעהו יהדפו התראה איש צעיר לימים רוכב על אופן־רכוב (וועלא־סיפעד) • שנותיו כבן עשרים וארבע שנים, והנהו הדור בלבושו, מנעליו אשר על רגליו ועד מגבעתו אשר על ראשו כלם בגדי תפארה ערוכים בטוב טעם כחקת המאדע היוצאת מפאריז • טבעת זהב משובצת אבן יקרה על ידו, שרשרת זהב טהור מתנודדת אנה ואנה תתראה לרגעים מבעד לפתחי מעילו, כפתור זהב עם משבצת אבני שוהם המשתעשעות עם גלי אור קרני השמש הנהדפים מגלעותיהן המלוטשות תקוע באפודת צוארונו, עוז וגאון ילינו על פניו המפיקים צהלה ושובע עדנים, וכל רואהו יכירהו ברגע כי הוא אחד מפרחי המיליאנירים המושלים במכמני הזהב הנמצאים פה למכביר • חוטמו העקום שערות ראשו המסולסלות וכל תוי עור פניו יענו בו כי הוא יוצא ירך העם העתיק לימים, הוא אחד מבני היהודים אשר רכשו עושר רב • מבלי הבט על זה התפרצה על שפתיו כפעם בפעם תלונה חרישית על היהודים המשוטטים ברחוב על אשר נצבו לשטן לו על דרך מרוצתו הנמהרה, ולרגעים נשמעו המלין „יהודים מגואלים", פתגם ידוע עתיק לימים, כמו לא נברא העולם „כלו רק בשבילו ובשביל מיליאניו הכבירים", והיהודים המגואלים כרפש וטיט חצות נחשבו בעיניו, כי התפרצו להכנס אל מקום אשר לא להם, אל עולם מלא, אל כדור ארצנו אשר לא נברא למענם, ועל כן יחשבם הוא לנרפשים ומגואלים, כדבר אחד מחכמי הגוים לאמר: „רפש יכונה כל דבר מונח לא על מקומו הנועד למענו", ועוד גם זאת כי הגרים עזי הנפש האלה דוחקים את רגלי בעל הבית נזר היצירה הזה ומפריעים את עתותי עדניו • חרף כל הבוז והנאצה אשר שפך איש עברי על אחיו, לא נועז אחד מן המחורפים להשיב דבר אל חורפם אשר גדפם ויבזם בשם עמם, יען כי בעל אוצרות הנהו, אחד מענקי הרכוש והכסף • וממילא הנה הוא ראש וראשון לקהל עדתו אשר הוא מתנכר אליהם •

(היהודים בלאדז)

וכה הכתה שרש בלב אחינו הדעת וההכרה כי חובת כל העם להכנע ולהשתעבד ברצון טוב, וגם להענות תחת ידי עשיריו. וכל אשר יוסיפו הם להבזות צלמו כן יוסיף הוא להתימר בכבוד עשרם. הכסף הוא אלהי התבל, יאמר שיללער. הדעה הזאת התפשטה בקרב היהודים, והם עוד שמו עליהם נוספות: הכסף הוא האלהים והעשיר הוא משיחו, ומי זה יעוז להמרות פי משיח ה׳ ולדבר דבר נגד רצונו.

עיני הרוכב התנוצצו כלפידים, בהן נשקפה לבת אש זרה, צמאון לתשוקה עִוֶרֶת אשר גם בעליה לא יכלו לתת לנפשם כל חשבון ממנה ולהגביל את מטרת חפצה, תשוקה לעדנים ושעשועי עונג אשר יבקשם זה כמה וילאה ימצוא את עקבותם. במרוצתו יגמא ארץ, ישאף רוח כתנים, מגמתו רק הלאה הלאה, הנה הוא רודף אחרי נקודה רחוקה המסתתרת מעיניו. גלגלי עיניו התרוצצו כברקים הנה והנה כמחפש דבר אשר קצרה ידו מהשיגו, והנהו נדון ברוחו אנה יפנה להתפרק מסבלות עתותיו הפנויות ולהכחידן ברוב עונג; ומי זה יברא לו עונג מספיק די השלים חפצו. אחרי אשר כבר הרוה את נפשו מכל העדנים והשעשועים אשר יוכל הכפר הגדול הזה (כן יכנה את עירנו בנוח עליו רוח תאות העדנים) להמציא, וגם היו לזרא באפו. רבות מחשבות התנגשו במוחו וכלן יחד עוד לא הורוהו את הדרך הנכונה. אנה יפנה? היפנה אל בית הזמרה (קאנצערטזאאל) לצאת במחול עם עלמות החן? הן כלן לא תשוינה לו בכבוד עשרן ותפארת רום המעלה. העתים משתנים ובני האדם עוד יוהר מהן. לפנים בעידנה ארצנו באביב ימי עלומיה הרימו את ערך האדם הנברא בצלם אלהים למעלה ראש, ובני האלהים לא בזו ולא שקצו את בנות האדם לבחור למו מהן אם רק טובות היו, והיום אחרי אשר עברנו עם זרם העת דרך ששת אלפים שנה יתגו בני העשירים את לבם כלב האלהים, והם בעצמם אינם יודעים ומכירים את עצמם, יביטו על כל בני האדם חשובי מיליאנים כבעל רמש זוחלי עפר. ועל מי יתענג שם? הוא פרט על אצבעותיו את שמות כל בנות החן הנודעות בעיר ויעקם את חוטמו לאות אי־רצון. להעלענא חוטם ארוך למדי. לאלגא חסרו עיני הכלה, רעגוניא גבהת קומה כענק, ולראזאליא הה!

(היהודים בלאדז)

לה יחסר אודם הלחיים. איה תפארת הנשים היופי והחן אשר יתארו לנו סופרי עם ועם בספורי האהבים, אם לא נמצאו בעולם דוגמתן? הם בוחרים למו תמונות החיות רק ברמיונם המתעה אבל לא במציאות. כָּזָב יְכַזבו לנו בלשונם, שגיתי בעטם; אך זאת היא עזות הדפוס להוליך שולל קוראים תמימים ולהעיר בקרבם מאויי לב אשר עד נצח לא יְמָלֵאו. הבל הבלים הספרות כלה, הכל הבל!

האופן הסתובב במסבותיו, ומחשבות חדשות התחלופנה במוחו. הוא נוסע הלאה, ולאן יפנה? היבוא אל בית התפלה לעדת הנאורים לשמוע אל הרנה, אל זמרת מקהלת המנגנים? הלא לשחוק יהי בעיני עצמו פן יכירהו אחד ממיודעיו ואמר כי מוג לב הנהו ואת האלהים הוא ירא. היפנה אל בית המשחק אשר שם יערכו היום מחזה שעשועים בלשון יהודים מדוברת מחיי היהודים וקדמונותיהם, דבר חדש אשר עוד לא שמע מעודו מחזה בלשון יהודית על במת התיאטרון? פן יגלה מחבואו לעיני הנוצרים מחזיקי בית התיאטרון כי יהודי הנהו, דבר אשר הסתירהו מהם עד כה בההלכו אתם בחברת מרעים, ומה גם כי כל באי הבית הם רק יהודים אשר כבר התגנבה בלבו המשטמה אליהם ואל הליכותיהם וסדרי חייהם יחד, ואת מי ישב במסבה, אם כל פולני מבעלי דת משה לא יראה שם. היפנה אל בית ועד חברת עוזרי המסחר (קאממיספעראיין) *) העומדת תחת החסות בצלו ומתימרת בכבודו

---

*) הנהגת בית פקודות החברה הזאת ערוכה במתכנת בתי הערכאות הפולנים בשעתן. אחד יושב ראש ושנים משנים, שלשה שוטרים, שבעה יועצים, ארבעה סופרים, ושלשה משרתים. והכל מתנהג בשלטים. והוא כעין זכר להרבן פולין ומפלתה. הספרים פתוחים, השער נעול, וכל פעולה ומעשה אין. בצדק נוכל לכנות את החברה הזאת בשם חברת האסיים, באשר כי אלה בוררים כל דיני טומאה וטהרה בכל תקפם ומחמירים בהם עד מאד, כדמיון האסיים הקדמונים. אסור להחברה לבוא לידי נגיעה קלה עם איש זר אשר לא מחברתם, פן יטמאו במגעו, ומה גם לעזור לו באיזה אופן. דלתי בית ועדם שלהם גם חדר המקרא שלהם סגורים ומסוגרים לפני איש זר כשערי יריחו לפני בני ישראל. מלבד אשר יכניסהו אתו אחד החברים ואז הלא בטח התקדש מטמאתו, הוא יבוא אל הבית. איש צעיר אחד ספר לי כי פעם אחת נכנס על פי דין בלוית אחד ממכיריו

(היהודים בלאדז)

ואשר גם הוא ישבע רצון ממנה על אשר תסור למשמעתו ומרקדת לפי מנגינת קול חלילו, אשר הוא לה לאדון ולפטרון והוא מחוקק למענה חקים קשים אשר רבו מספרם עשרת מונים ממספר חבריה, — לקחת חבל בנשף החשק אשר יערכו היום למטרה רוממה וקדושה, היינו להקדיש למחול את נשותיהן הצעירות אשר תעו כנדחות בנאות שדה משך כל ימי הקיץ מבלי הניד יד ורגל לקול תוף וחליל? אמנם מה טוב ומה נעים היה לו היום להמשך ולהתקרב אל האבן השואבת אשר תסתופף בערב הזה שם, היא מאריא היפה־פיה אשת סוכן בית מסחר אביו אשר תשיב תמיד אהבה אליו, אך מה יאמרו הבריות בראותן את נסיך הזהב יוצא במחול עם שפחתו קבל עם? ועוד זאת שנית, כי גם פה יד נוצרי באמצע, וצור מחצבתו נצב לו לשטן על דרכו; המשתה נערך באחד מבתי

הנמנה בחברתם. הוא האריך בקריאתו בעוד אשר מכירו כבר הלך לו, אז נגש אליו המשרת איש פולני אשר לו למד שפמים ארוכים מני ים מדתם וידרוש ממנו בשם החוק והמשפט לצאת מן הבית. על שאלתו כי בדין נכנס, ענהו המשרת כי דיו לבא מן הדין להיות כנדון, ויאלצהו לצאת מן הבית בחרפה. את החברים החדשים החפצים להספח אליהם יבדקו בשבע בדיקות אם הגונים הם לקדושה המורה כזאת, ואם יש לאל ידם למלאות את חוקיהם. והיה אם המצא ימצאו מוכשרים לזה תנתן להם ארוכה בתי שנים להענות תחת ידם ולמלאות את כל פקודותם, מבלי סור ימין ושמאל מן הדרך אשר התותה החברה לפניהם, ורק אחרי עמדם בנסיונות אשר הטילו עליהם יזכו להמנות בקהל החברה בתור חברים אמתים. נפלא מאד הדבר כי על פי חוקים כאלה התנהלו גם האסיים הקדמונים. רחוק ממני הרעיון לחשוד אותם כי קראו את הדברים מספרי דברי ימי היהודים וימצאו חן בעיניהם ועל כן קבעום לחוק גם בחברתם, באשר כי כל ספר עברי תועבה למו, עד כי לא יתנו לכל ספר ומ"ע עברי לבוא בהדר המקרא שלהם. עכ"פ הנני שש מאד לראות כי החוקים האלה בנולדו על ברכי ההיסתוריה העברית נתקבלו להלכה ולמעשה באחד מבתי הפקודות באירופא. בראשונה היתה החברה הזאת כללית ומשותפת ליהודים ונוצרים יחד, אך השלטון הנפרז ביד רמה השורר שם וההתעסקות בדברי שטות והבל הסבה את לב החברים הנוצרים האוהבים רק את המעשה ושונאים את הפלפול והלהג האוילי לסגת אחור מן החברה, אשר נשארה כעת כלה עברית מבלי היות בה כל רוח וריח עברי. —

(היהודים בלאדז)

האכל אשר בעליו נוצרי אשר כל עשירי העיר נכנסים אל ביתו להתענג במטעמותיו, ואת לעגו הוא ירא פן יתלוצץ עליו על השפילו את כבודו לשית את ידו לחברה אשר כל חבריה הם רק יהודים. או היקשיב אל השיחה הספרותית, אשר ישוחחו היום בסוד אספת החברה הזאת, לצרף וללבן את השאלה הלמודית החמורה: אם שחוק הקלפים היא חכמה או מלאכת־מחשבת (קונסט)?— מלאכה פשוטה ודאי איננה, והאות, כי עוזרי המסחר חרוצים ואינם מתעצלים בה כלל, — ואם תמצא לאמר חכמה היא, מה ערכה, אם נחשבת אל הערב או אל המועיל? ואימתי זמנו, אם עד האשמורה התיכונה או האחרונה? ואם הוא רשות או חובה לכל איש נאור החפץ לחיות על פי המאדע והטעם האיירופאי? אמנם כי הוא כבר סמכא הלא יכול להראות את כחו וידו החזקה בפתרון השאלה הזאת הנחוצה לשעתה ואיננה סובלת כל דחיה והשמטה, באשר כי לילות החורף הארוכים ממשמשים ובאים, אבל מי זה יבוא בסוד אנשי דור ההפלגה האלה אשר לא ישמע איש שפת רעהו?

ובכן הנה שאלה חמורה מנקרת את מוחו: אנה יפנה? והנשף הזה מה יהי עליו? מחשבות כאלה הסירו את לבו ועיניו מחשוב את דרכו ומפלס את אופן מרכבתו, ועל כן התרוצץ בקרב המון העם העובר ברחוב ויכשל כפעם בפעם.

ממעמקי המעלות המובילות אל תוך המרתף אשר מתחת לבית הבנוי מעבר הרחוב מול בית מעוני, התרוממה הפעם נערה צעירה כבת ארבע עשרה שנה, אוחזת בשתי ידיה קדרת חרס מכוסה בקערה, ומגמת פניה לעבור את הרחוב לרחבו לבוא אל בית האופה אשר ממולה, לשום את הקדרה, המכילה בקרבה מעט קטניות ומעט ריפות עם פסת שומן כרוחב אצבע קטנה, בתנור מושק, למען יצטמקו המטעמים האלה והיו לכלכלת בני הבית ליום השבת. הטבע האצילה להנערה הוד והדר מאין ערוך אליהם, ותפזר לה את כל חמודותיה ביד נדיבה. יפי מראה, תואר פנים מתארים כבמחוגה ומחוטבים כמידי יוצר פסל, ונושאים עליהם תכנית התפארת ומכלול הוד, קוצות שער שחורות בעורב ומקולעות בטעם נחמד מעשה ידי חושבה על קדקדה, המתנוסס ביפי גזרתו

כגלת זהב על מגדל שן, עיני תכלת מפיקות זוהר, כשרון דעת ובינת לב, אודם לחיים ולבנת שנים וחלקת צואר נטוי על שכם בגאון ועוז כארזי אל על ראש הלבנון. כל מבט ממבטי עיניה יוכיחו לדעת, כי רגש הכרת עצמה ומצבה וכל אשר סביבותיה התבכר בלבה לפני עת, ויהי להכרה בהירה ומבוררת למדי.

העין המתבוננת אל הנערה הזאת במעוף־עין אחד מכף רגלה עד קדקדה תחזה בה מחזה מול מחזה, ההפוכה מעוררת רגש מועקה בלב כל בעל נפש עדינה, לראות איך הטבע וגורל החיים יתאבקו יחד בחמת קרי להצר איש את צעדי רעהו, את אשר יחונן האחד יתאכזר עליו השני, ואת אשר ישפיל זה ירומם משנהו. החזיון המעיק הזה אשר היה תמיד לאבן נגף לחקר רוח האדם המתאמץ להצדיק את תהלוכות החיים וכל משטריו יחד, השתונן ויתחדד הפעם עוד יותר לנקר את עין המביט במדקרותיו החדות. בה במדה שהאצילה לה הטבע את חנה ותפארתה בחפנים מלאים וגדושים, כן במדה ההיא מנע גורל החיים את טיבו ממנה מבלי תת לה גם פתיתים קטנים מנחת שלחנו. מה נהדר תואר פניה, מה נחנו כל הליכותיה, ומה דלו שמלותיה הנושנות, אשר מראיתן תענה בהן כי עתקו גם גברו לימים, עד כי הומר צבען בהמר העתים; לא שנה ולא שנתים הן עובדות באמינה את בעליהן, עד כי צרו גם קצרו במשך העת. ומעבר מזה הננו רואים ומכירים איך הטבע והאדם משלימים איש את מעשה רעהו. בגדי תפארת מעשה ידי אדם יכול יוכלו לחפאות על משחת תואר בזויי מראה וליפות מראיהם, ומכלול יופי אשר הוצק מצלם הטבע ומדפוסה לא תקצר ידו לשית הוד גם על בלויי סחבות העוטרים אותו. הנה שושנה מסובבת בסבך קוצים וברקנים, שמש זוהר מכוסה בצעיף ענני ערפל, אך מה יפיפו יחד, מה נהדרו צבעי ברק הערפל אשר דבק כאזור אל פני שמש זורח. ביתר שאת הנה נפלא המשטר השורר בבל שלמותיה הבלות המראה לדעת כי יש עין צופיה הדואגת להמתיק את מרירות ורוע מראיתם. בשמלותיה הנושנות נמצאו בקועים וקרעים, אך ידי אשת חיל טובת טעם קדמתם לתקן כל בדק, להסתיר את שחיתותם וקלקלתם מעין רואה. הנעלים מטולאים אך מראם נכון ומשטרם נאוה. בכלל הנה ישתומם הרואה

איך התאבק הטעם הטוב המלא רוח עדנים עם העוני והמחסור ויגבר עליהם להעלימם למצער מעיני אנוש טרם נשים לב להתחקות על שרשיהם ולמצוא את מחבואם.

הנערה היא בת להורים ישרים ידועי עוני ומחסור. בעמק עכור צמחה שושנת העמקים הזאת, ושמה שושנה גם היא (רייזעלע). אביה בא לגור פה מארץ ליטא ששם שלח במסחר ידו ויעש לו עושר, אך במסבות העתים נהפך עליו הגלגל ותמך ידו. אז שם פניו לאדזה, אולי פה תאיר ההצלחה את פניה תחת אשר בארץ מולדתו הראתה לו פנים נזעמים. כעבור איזה ירחים נוכח לדעת כי תוחלת שוא התעתה אותו לבוא הנה. אז בהצק המחסור לו התמכר אל אחד הקומיסיונירים הליטאים לעזור על ידו לצוד את החנונים הקטנים הבאים בשערי לאדז למקנה וקנין, ויהי לו לסוכן על בית מסחרו. אדוניו מצא אותו דרוש לחפצו, יען מהיותו נודע בארץ מולדתו לאיש נכבד ונאמן רוח בטחו בו הסוחרים הליטאים לבוא בברית מסחר עם בית אדוניו. אולם אדונו, אשר כעבור שנה אחת כבר ההודע גם הוא אל הסוחרים החדשים אשר הביא פקידו לרגליו אל ביתו, החל להביט עליו כעל סרח העודף בביתו, ומה גם כי פקידו זה איננו אביר לב ואיש מזמות לעשוק את הקונים ולדכא את עצמותיהם, ועל כן גרשהו מביתו. בצלחת ריקה נדחף אביה מבית אדוניו ויהי לסרסור לתַוֶך בין מוכרי צמר וקוניו, ומהיות כי איש נאמן רוח הוא וכל דבר ערמה רחק ממנו, על כן מנת חלקו תמיד לחם צר ומים לחץ, ועל פי רוב ידע צרה ולחץ מבלי לחם ומים. אמה מתגוללת עלי ערש דוי זה כשנה תמימה לאין מרפא. בתם זאת, אשר התפתחה ברוחה בעודה בעצם נעוריה ובינתה כבר הבשילו אשכלותיה, היא הכירה את מצבה ומצב בית הוריה, ותעמוס עליה נטל כבד העולה על כח סבלה. היא חדלה מהיות עמוסה על שכם אביה, ותנסה להעמים את בית אביה על שכמיה הרכים והענוגים. היא עובדת באחד מבתי החרשת לשזור חוטי מטוה, ושכר עבודתה שלישית השקל ליום תביא ביתה אביה. ביום היא עובדת את עבודת אדונה, וגם בערב לא תנפש, כי אז היא צופיה הליכות הבית להפור לאפות ולבשל, לגדל ולחנך את אחיה חיים'ל ואחותה הצעירה טויבעלע, ולשום סדרים נכונים בכל דברי

המחסור השורר בבית זה שנים רבות · עודנה צעירה לימים, כל בנות גילה עודן משתעשעות בשעשועיהן, והיא כבר באה בימים בעודה בעצם ימי נעוריה, חדלה מהיות בת להוריה ותהי אם ואב לאחיה ואחותה ·

בלכת רייזעלע הפעם אל בית האופה לְוָתָה אותה בדרכה גם טויבעלע הקטנה, אשר אחזה בכנף שמלתה, ועל כל צעד וצעד קפצה ודלגה כעופר האילים משׂשון לב, בשוותה לנגד עיניה כי מלא כפות אחדות מן המטעמים אשר בתוך הקדרה הגשואה יגיע מחר גם אל פיה, להשיב את נפשה השוקקה לתבשיל חם, יען כי, בימי המעשה לא יבוא אל פיה כל נזיד אם טוב ואם רע, מלבד לחם יבש, וגם זה במשקל מצומצם ולא לשבעה · טויבעלע היתה נערה כבת שש שנים, מרהבת עין רואה ביפי תארה ובקסם ההוד השפוך על פניה החורים והצומקים מלחם צר תמיד.

רייזעלע צעדה לאט · על פניה המפיקים זוהר ויפעה רחפו ענני מרירות ועצבון רוח, ועיניה הלטושות על קדרת החרס אשר בידיה הביעו רגש מבוכה · היא צוללת בים חשבונות אדירים, מתעתעת ברוחה ופוסחת על שתי הסעפים מבלי דעת את אשר תעשה · היום הביאה שכר עבודתה שלשים אגורות (קאפעקען) · בעד עשר אגורות קנתה ריפות פכת שומן ומעט קטניות המושמים בקדרה אשר בידיה; בעד חמש אגורות קנתה שני תפוחים בעד אמה החולה; בעד שלש אגורות דג מלוח אשר מחציתו יהי לאביה ומחציתו לחיים׳ל לעדן את נפשו היום בערב, בהראותו את כשרונות רוחו הנעלים, לשנן בעל פה את פרשת השבוע ולקחו בתנ״ך אשר למדוהו מוריו במשך השבוע (כן דרכו לעשות בכל ליל שבת), ועוד עליה לקנות בעד עשר אגורות פת קיבר לאכלה לכל בני הבית; ומה תעשה בשתי האגורות הנותרות? התקנה שתי עוגות קטנות לחם משנה בעד אביה לקדש עליהן את יום השבת, למען תרענה גם קורות ביתנו ולמען לא ישכחו גם הילדים כי שבת היום, והיה זה גם לעונג בלי קץ לאביה הירא אלהים ושומר מצוה מעודו?, או כי תקנה בהן נרות לעשות נחת רוח לאמה, אשר הביעה לפניה איזה פעמים את תשוקתה לקַיֵם מצות הדלקת הנר בשבת, בדעתה כי מחלתה הממושכה לא הרפה עוד ממנה, ואולי מתעתדת היא

יום יום לעמוד למשפט לפני כסא עליון, ועל כן גבר רגש הדתי בקרבה ויקח את כל לבה! הדברים האלה שניהם כאחד דרושים ונחוצים מאד, אך מי זה חכם יְפַתֵּחַ את הקשר הגרדי הזה ויודיעני מי קודם במעלה ומי נדחה מפני מי? ואולי – כה השיבה נערה אל לבה – אקנה את שניהם כאחד, ואמלא את החסרון בגרעי מלחם חקי, בקנותי לחם קיבר רק בשמונה אגורות, רק בעד אבי ובעד הילדים, ואנכי אהבלכל רק בפתותי הלחם הנשארים מיום אתמול, ומה כי ארעב יום תמים? הן יום השבת לנו מחרת, כל עבודה לא אעבדה, אדמה כי ינעמו לי רגעי צומי בדעתי כי מלאתי את חובתי לאבי ולאמי גם יחד. הן אמנם כי שולטת אנכי רק על נפשי ורוחי אבל לא על עתותי, אותנה כבר השכרתין לה' למך אשר בביתו הנני עובדת בזעת אפי, ואם אצומה ביום השבת וסר כחי מעלי ואאלצה להתרפות במלאכתי ביום הראשון, ומה כי אשקר בעבודתי יום אחד, האם לא יעשקני גם הוא פעמים רבות חנם? האם לא תנואות יחפש עלי תמיד כי קלקלתי בעבודתי למען נכות את נזקו המדומה משכרי המצער? – אבל הבמהו אסכין גם אנכי את נפשי לעַוֵּת משפט ולבעט צדק ברגל? והורי הנאהבים וגם מורי הנכבדים הלא הורוני לחיות באמונתי ובישרת לבי גם בעת צר ומצוק. בזולים וסבוכים יחד התרוצצו מחשבותיה בקרבה מבלי יכלת לחרוץ משפט את הדרך תלך בה, ולאחרונה הניעה את ראשה לאות רצון על חריצות משפטה ושפתיה הביעו חרש: אצומה ויהי מה!

רייזעלע שאפה רוח בכבדות, כמתאמצת להבליג על רגשות לבה הסוערים בקרבה, וכמתעתדת לאסוף אינים לעמוד בנסיון קשה ומר כזה.

היא צעדה לאטה עוד צעד אחד לפנים כנדונה במועצותיה אם זך ואם ישר פעלה. פתאום הבריקו מעיניה רגשי ששון וגיל לאין קץ. היא נזכרה כי בלכתה אתמול בערב במלאכות אדונה ביתה אחד הקומיסיונירים (מלבד העבודה הקשה העמוסה עליה בבית החרשת כל היום העביד אותה ארונה גם בערב, לשאת את הסחורה הקנויה בביתו אל מקום תעודתה מבלי הוסיף מאומה על משכורתה בעד זה) להביא צרור גלומי סחורות מטוה בעד סוחר אחד נכבד מערי השדה, הביט האיש עליה בעיני חמלה ויתן לה משכרתה

חלף טרחתה חמש אגורות. האח! קראה הנערה בעליצות נפש, מה מאושרת הנני! הפעם לא יבצר ממני לקנות כל אשר יזמתי, גם לחם משנה לאבי, גם נר שבת לאמי, ועוד תותרנה לי שלש אגורות, בהן אקנה עוד דג מלוח שני והיה לאכלה גם לטויבעלע היום ומחר.

טויבעלע היתה צהלה ושמחה לשמע הבשורה הנעימה הזאת ותרקד כאיל מששון לב. גם פני רייזעלע נהרו ותחש בנפשה עונג נפלא, כי מאויי לב כל בני הבית ימלאו פעם אחת.

רייזעלע החישה צעדיה לבוא אל עבר הרחוב השני, וכשכורת ששון ועונג משנה אשר כמוה עוד לא הרגישה בנפשה זה כמה, הישירה את עפעפיה לנגדה מבלי הבט הצדה אנה ואנה, ובדמיונה ראתה כמו כל הבתים הגבוהים והרמים אשר לשני עברי הרחוב ירקדו אתה יחד וישישו אתה משוש.

אך, אהה! משושה היה עד ארגיעה.

היא הגיעה בחפזה אל תוך הרחוב בתָוֶך, ומבלי פקוח עין להתבונן סביבותיה התנגשה באופן־הרכוב אשר רכב עליו המיל־יאנער הצעיר, אשר גם הוא בהסתער רגש רוחו בקרבו דאה על רכובו כנשר חש אל טרפו מבלי התבונן סביבותיו. אופן־הרכוב מחא בכח בקדרה אשר בידי רייזעלע, וכרגע התפוצצה הקדרה לרסיסים ותפול ארצה היא ומלואה. השומן הקטניות והריפות שקעו בתוך הרפש והטיט אשר על פני הרחוב.

כהלומת רעם התחלחלה רייזעלע, בהשבר פתאום הקדרה המכילה בקרבה את הצדה והמכלת אשר הצטידה לכלכלת בני הבית ליום השבת. רגע עמדה נדהמת בלי נוע כפסל שיש ופניה חורו כשיד. ואך כעבור הבהלה הראשונה ספקה כפיה ברגש יאוש מר, והריע בקול יללה דקה:

הוי ואבוי! אנה אני באה?! מה אעשה לאבי ולאמי ולילדי הקטנים הפרחים הנאוים האלה?! הירעבו גם ביום השבת כרעבם בכל ימי המעשה?! הה! לו פצתה האדמה את פיה ותבלעני חיים, והיה קץ ואחרית למצוקותי! — בקצף גדול השליכה רייזעלע ארצה את ידות הקדרה הנשארות בכפיה, היא נאנחה אנחה ממושכה ומרה, ותאנוק דום.

בהתנגש אופן־הרכוב עם הקדרה אשר בידי הנערה התמוטט

האופן מישרת עמדתו וימעד לנפול. המיליאנער הצעיר התעורר מחלום דמיונו ויקפץ ארצה חיש כנמר אשר החרידו רבצו, ובמהירות נמרצה אחז בידות האופן ויעתיקהו הצדה. הוא הביט בעינים מפיקות זעם ובוז על הנערה האמללה הנצבת למולו ועל רסיסי הקדרה עם הקטניות והריפות הנפוצים על פני הרפש מתחת.

– שחת ואבדון! מה נִגְאֲלו היהודים הדלים שיכני המבואות המטונפות האלה, ומה נבזה אכלם. חלאה ורומן יוצע על מלבושיהם הבלים, ומאכל פגולים יבוא אל פיהם; ריפות, בצלים ושומים. ריח צחנה אריח מרחוק. הוא ירק מבול רוק על מקום שפך הקדרה. וכרגע התאושש וירכב על רכובו וידאה הלאה כסופה בנגב. עוד הרף עין וגם עקבותיו נעלמו.

–וטויבעלע עמדה שוממת ומרעדת ותעופף את עיניה השחורות הרים והשפל חליפות; פעם לטשה עיניה על הריפות המתגוללות כדומן בתוך הרפש, אשר אליהן נשאה עין כי תשבענה את קבתה יום מחר, ופעם העיפה עין אל פני אהותה הבכירה כמבקשת פתרון לשאלתה: מה תקותה ליום מחר?

רייזעלע אחזה בזרוע אחותה ולבה הנדכה והנוגה נמלא עליה אהבה וחמלה גם יחד.

–הבה נלכה מזה.

–אנה נלכה? – שאלה טויבעלע – האם לקנות דג מלוח בעדי את חושבת?

–יֵמַר לי מאד, חמדת לבבי, להכזיב את תקותך, ענתה הבכירה בקול רועד מדאבה ומתוגה. עתה אחרי אשר אבדה לנו הארוחה אשר הכינותי ליום המחר, הנני הולכת לקנות בכסף הנותר בצלחתי רק פת קיבר די שבענו, והיה לנו לאכלה גם היום גם יום מחר. אל נא תדאגי יקירתי, הן רעבים לא נהיה.

הבכה את עושה לי? התלוננה הצעירה, גם ריפות לא תאכילני וגם דג מלוח תמנעי ממני, ורק בלחם יבש הכלכליני יום יום. איה פיך אשר הבטחתיני לקנות למעני דג מלוח. היום רעבתי בהנתן לי רק מחצית לחם חקי, וכפר רעבוני הבטחתיני להבין לי מטעמים ליום מחר. מדוע זה תוני אותי היום? לא כי גם ריפות גם דג מלוח תתני לי. הן דבורה בת גילי בת שכנתנו

תפנק נפשה יום יום בתפוחים מגרנות וממתקים שונים, ולי אין כל, רק פתותי לחם יבש. מדוע זה אגרע כה ממנה? ובדברה זאת מררה בבכי.

יללת הילדה, הנואקת במרירות לב יצור תמים נענה ממחסור ומכפן, מבלי הבין את סוד החיים ומסבותיהם, מחצה את לב רייזעלע הדבוקה בה בלב ונפש, ותקרע בכאב אנוש את העור הדק אשר קרם על פצעי לבה הנושנים. היא זכרה את מחמדיה אשר היו לה בימי ילדותה, בעודנה מתגוררת עם אבותיה בא"ץ ליטא, בזרוח שמש ההצלחה על ראשם. זכרונות נעימים מן הימים המאשרים ההם חדרו אליה כקוי אור נוגה בעד מסכת הערפל והחשכה העוטרים אותה ואת בית אביה כעת. זכר כל העדנים השעשועים ושכיות החמדה אשר הנעימו את רגעי חייה. זכר ההוד והתפארת העושר והגדולה אשר הסתופפו בבית הוריה הנאהבים. מה איומה החשכה הבאה בעקבות אור ז"וע! מי יכיל את המחסור המתערה במקום הסתופפו בו עושר ועדנים! רגע חרקה שן להתאפק מבכי אך לאחרונה התגעש רוחה בקרבה, וזרם דמעות חמות, כפרץ לבת אש המורק מפי הר־שרפה, התפרץ מעיניה בלוית קול יללה דקה קורעת לב ונפש כל שומע, אם גם לב אבן בקרבו. רייזעלע לקחה את הילדה על זרועותיה, ובשפתים צורבות נשקתה באהבה וברחמים, ובמלין מקוטעות מנאקת בביתה נסתה לנחמה ולהרגיעה את רוחה, אך מתרועת יללתן לא שמעו אשה את דברי רעותה. כשתי יונים תמות התרפקו האחיות הנאהבות האלה וזרם דמעותיהן התבולל יחד שטוף ועבור.

לו ברא אלהים אזן קשבת למצוקי ארץ רבה, כי אז גם הם התפלצו למראה חזיון הזועה הזה. גם מלאכי מרום מר בכיו על פרחי לבנון אלה הנובלים במקום ציה מבלי טל ומטר עליהם. גם שפרירי שחקים הזילו דמעה על יצורי תפארה איה הנהונים בלחץ ובמצוק ואין איש שם עליהם לב.

מאחד החלונות אשר במכפלה השנית בבית מעוני הוציא איש אשר שנותיו כבן ארבעים את ראשו, ובעיניו היורות רשפי אש אהבת אדם ורגש השתתפות באסון כל בני עוני, התבונן אל שתי הנערות ואת אשר קרן, ואזניו הקשיבו רב קשב אל כל הגה והי

היוצא מפיהן • חיל ורעדת קדש אחזתו לקול נהי יללת היצורים התמימים האלה, העשוקים מידי גורל החיים חנם • לבבו הרך והחם הרתיח בקרבו מרגשי רחמים וחמלה, אשר מלאוהו על כל גדותיו ויצופו להשתפך החוצה בתור אנחה עמוקה קדושה ובתור רסיסי דמעות קדש, אשר מחירן וערכן יקר מאד בעיני אל רחום וחנון, הסופרן ומונן ומניחן בתוך גנזיו לעדי ולתפארת • לאחרונה כשל כח סבלו מנשוא את מראה ענות היצורים הצעירים האלה, ויניתר ממקומו כנמר השוקד על טרפו • כאילה שלוחה קפץ וידלג על שלבי המעלות המובילות החוצה, וירץ כהלום רעם עדי הגיעו אל מקום מצב הנערות המתמוגגות בבכי • האיש הזה הנה הוא הד״ר בן־דוד אשר רוח נדיבה הסמכהו תמיד לרפא חנם אין כסף כל איש דל חלכה מכל חלי ומדוה, אשר ינוגפו מידי הטבע אבירת הלב, אשר לא תדע חנינה וחמלה, וכמו כן הנה ידו הנדיבה פתוחה תמיד לרפא – ורק בכסף – כל איש צר ומצוק מחליו הקשה, אשר חלתה בו יד גורל החיים, לגהות מזורו ולהקל מכאובו ברחמים רבים וברוח נדיבה •

רגע עמד בן־דוד דומם מבלי הניד שפה, כמו מסערת רגשותיו נאלמו שפתיו דומיה • אחרי כן אזר פתאום חיל, הניע כתפיו ויזקוף את קומתו הכפופה תמיד מענות רוח ומהצנע לכת • הפעם הפיקו פניו פלדות אש, חום רגש וגבורת לב יחד, ונזר הקדש, קדושת האהבה והחמלה על בני אדם ידועי עוני ומחסור, הציץ לאות על קמטי מצחו ולחייו • בן־דוד היה מטבעו בעל נפש עדינה ונוחה להתרגש ולהתפעל • בנוח הרוח עליו התהפך ברגע אחד מאיש נדכא והויך שחוח, מרפה רוח ורך לב – לגבור נערץ ואביר לב • עתה נראהו נצב קוממיות, ירים מצח בגאון ועוז, וכמו חרבו שלופה בידו לחלחם עם החיים וחמת אכזריותו, ולהשיב הפעם את ידו הקשה מבלע • אחרי כן פנה אל הנערות ויאמר:

–מה לכן מחמדי כי כה זעקתן? חדלנה נא מבכי ותנינה פוגת לכן • הן הנזק אשר קרכן לא ישוב עוד אליכן גם בנסך פלגי דמעות, ומה גם כי ערכו לא רב הוא כי חרדתן עליו את החרדה הגדולה הזאת • דענה נא בנותי כי לא פסו אנשי חסד גם בלאדז, אשר צרות לבבכן נגעו אל לבבם, והנני כאחד מהם •

(היהודים בלאדז)

זאת היא הפעם הראשונה במשך ימי שבתה פה אשר הקשיבה רייזעלע דברים טובים ונחומים מפי איש זר לה בעיר המרכלת הזאת, אשר עיני כל איש רק לבצעו ולמסחרו, מבלי לשום לב אל עמיתו ואל אידו ואסונו, ומה גם להניד באצבע קטנה למען הקל את קשי גורלו.

–ראה נא אדוני מה אמללה אנכי! גדול כים שברי ושבר בית אבי! – ענתה רייזעלע בהוכחה הפעם לדעת כי תביע את יגונה באזני איש בעל נפש עדינה המרגיש בצערה ומשתתף בגורלה המר, – ובכל זאת נשאתי את גורלי ברוח שקטה לו נגע רק לנפשי לבשרי וגם לקבתי, אך מה אעשה לאחותי הקטנה הזאת אשר לא ידעה עוד בין ימינה לשמאלה? מדמעותיה ומאנקותיה התמימות יתפוצץ לבי לשברים. נלאיתי נשוא! הה! אלי אלי!

–מה אהבתיך יונתי תמתי, – קרא הד"ר בן־דוד בהעבירו כפות ידיו באהבה וחן על לחיי טויבעלע הרטובות מדמעה, אשר רפתה אז מבכי ובעינים מפיקות פלא ותמהון הביטה על גואלה ודודה זה אשר הופיע לה פתאום, – אהבתיך כנפשי את היפה בבנות. האם לא תדעי? הלא דודך אני. הא לך יפתי שקל כסף וקנית בו בשר כבוש גם חמאה וגבינה ודגים מלוחים, וגם מעשה נופת ותופינים, רק חדלי נא מבכי.

הילדה הביטה בכליון עינים אל פני אחותה הבכירה, כמחכה למצוא ממנה מענה במעוף אחד מעיניה, לאות על רשיונה לקבל את המתן מידי הדוד החדש אשר קרן בדרך, כי כן הורוה הוריה לבלי קחת מאומה מידי איש זר מבלי שאול את פיהם.

הבכירה עמדה כנבוכה במועצותיה, ושתי דעות הפוכות התאבקו במוחה. התשיב ריקם את פני מושיעה בעת צרה, יען כי גם בעמדה על עברי פי פחת עוד לבה נאמן עם תורת המוסר אשר הטיפו לה הוריה ומוריה, כי חרפה וכלמה תחשב לאיש השומר דרכי מוסר לקחת מאומה מידי איש זר? או כי תצא הפעם הזאת מגדרה, בעת אשר רעב וכפן שומרים את עקבותיה? איזה היא הדרך הנכונה? – לאחרונה אמצה היא את לבה ותאמר:

–מה רבה התודה אשר ירחש לבבי, לך אדוני הנכבד, על חסדך ועל טובת לבך, אך לקחת עזר ומתן לא אאות, כל עוד

כי כח לעבוד ולהשתכר . עוד לא אפסה גם הפעם כל עצה מני למצוא לי רֶוַח והצלה ממקום אחר .

–אמנם בדרך טובים ונכוחים , ענה בן דוד , וכן יאתה לכל איש אשר רגש מוסר יפעמהו . אך דעי נא מחמדי , כי לא בתור מתן הנני נותן לך את כספי , רק בתור משכרת בעד עבודה , אשר אני חושב להמציא לך בביתי בעתותיך הפנויות , והנני מקדים לתת לך את שכרה .

–ומה היא העבודה אשר אדוני אומר להמציא לי ? אולי אינני מוכשרת לה ?

לא תקצר ידי מהמציא לך בביתי המתנהג בטוב טעם ובמשטר דבר איזה עבודה נקיה וקלה , כי הנערה אשר שרתה בביתי מכבר חלתה זה שבוע , ולרגלי מחלתה חלו אי־סדרים בביתי . אז קבלה השקל מידו ואמרה .

כעבור השבת לא אאחר לבוא אל ביתך ולמלאות בהם את כל פקודותיך ומלאכה בבית לא מוזרה לי . אך הגידה נא אדוני איה מעונך ?

בן־דוד הוציא מצלחתו את כרתיסו , אשר עליו רשום במכתב עברי שמו וציון מספר הבית והרחוב אשר הוא גר בו , ויתנהו אל הנערה . אולם מהרי נא ללכת לקנות את כל צרכך ליום מחר , כי העת קצרה , יום השבת הולך וצועד לקראתנו , ואם תאחרי עוד רגעים אחדים לא תשיגי מאומה, יען כי החנויות נכונות להסגר . בן האיץ בן־דוד בהנערה אשר כוננה אליו את מבטי עיניה המלאות דמע גיל מתשואות תודה ורגש הכרת טובה , ומה גם כי דבריו הנמלצים ונדבות פיו הרהיבו את לבה מבלי יכלת להסב את עיניה ממנו . היא נסתה לשפוך לפניו את רגש תודתה אך מסערת רוחה נעתקו מלין ממנה , ורק ברוב עמל צ־חה לה להביעו לו בנאומים ממושכים וממורטים תודה קצרה על החסד אשר משך לה . אחרי הפרדה ממנו נחפזה ללכת בצעדים נמהרים אל שוק ממכר כל מיני מכלת להכין צדה ליום השבת .

שבע רצון ובלב נפעם ונרעש מששון ישעו וחסדו אשר הטה למשפחה אומללה בצרתה לה שב הד״ר בן־דוד להרגיע מסערת לבו , וישם את פניו לבוא אל מעונו .

(היהודים בלאדז) ~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

ג

הדלת נפתחה והנה רעי ומיודעי הד"ר בן־דוד בא אלי לשחרני בחדר מעוני, ואליו נלוה גם המורה כרמולי אחד ממשכילי הדור העבר המתאמר לחוקר ולפלוסוף. שלשתנו הננו גריב בחצר אחד איש א"ש במעונו אשר בחר לו. שלשתנו הננו מצוינים כליטאים בין גרי הבית, אשר כלם יהודים פולנים אזרחי הארץ, המביטים בעין מלאה זעם ומשטמה על יהודי ליטא, הבאים הנה להצר צעדיהם ולהתחרות אתם על שדה המסחר. הקיר המבדיל הזה המפריד בין אחים יוצאי ירך אחד וגם קרבת המקום, הם אשר דחפו אותנו להודע איש אל אחיו ולכרות ברית ידידות. מדי יום ביומו הסכננו להתאסף בבית אחד מאתנו להשתעות ולשוחח אדות דברים שונים, ועל פי רוב על דברים אשר אין להם כל יחס וקשר עם עירנו ותוצאות בתי החרשת אשר בקרבה. כמעט תמיד היה הציר אשר עליו תסב שיחתנו: היהודים והיהדות, השפה העברית וספרותה, קורותיהן ועתידותיהן. כל אלה היא נקודת הנגיעה המאחדת אותנו יחד, ואף כי נפלגנו תמיד בהשקפותינו ודעותינו, בכל זאת נעמו לנו גם פלגות הדעות והוכוחים הנמרצים אשר התחוללו בינינו. כאשר תתענג האוזן לשמוע מערכת קולות שונים ממקהלות מנגנים.

הד"ר בן־דוד נולד בארץ ליטא על ברכי הורים נכבדים. החדר הליטאי עם כל מגרעותיו ויתרונותיו היה ראשית דרכו על מסלת התפתחותו הרוחנית, והזרע אשר זרעו שם על תלמי לבו המלמדים העברים אשר בם יתקלסו כל סופרינו ומשכילינו, השתמר בקרבו בעצם תֻמו מבלי השחת במשך העת, ויניב את תנובתו באחרית הימים. שם הצטין בלמודיו על כל בני גילו, להבין ולהשכיל בספרי הקדש ברוח נכון. רוח ההשכלה אשר נשבה אז מפאת ים נפחה גם בקרב יהודי ליטא והעודדם לבקש מפלט לאנית העם המתנודדת מסער – על חוף ההשכלה האייראפאית, וכפי דרכי הדור ההוא השליכו הנמלטים את למודי היהדות אל משברי ים עת הציגו את רגלם על אדמת החוף. בהיותו כבן עשר שנים, טרם עוד השתלם בלמודי קודש כיאות, לוקח בן־דוד מחדר

רבו ויובא אל בית הגימנאזיום, ומני אז והלאה נכתב ספר כריתות
בינו ובין השפה העברית וספריה אשר לא לקחה אזנו שמץ מנהם
כל ימי למדו בבתי החכמה. הוא הקשיח את לבו מהם וישכחם
כליל, כחלומות ימי הילדות אשר לא יזכרו ולא יפקדו רק לעתים
רחוקות. מעוטר במטבעת זהב לאות כבוד בעד כשרונו בלמודים
יצא מבית הגימנאזיום ויבא אל האוניווערזיטעט, ששם רכש לו
אהבת המורים אשר נבאו לו עתידות. בגמרו חוק למודו ויצא
עדוי ומוכתר בנזר החכמה והמדע בתור רופא, הרגיש בן־דוד
בנפשו, אשר לא ידעה שבעה ללמודי חכמה ודעת כי עוד לא
הגיע אל גבול מטרתו, ויסע לחו"ל להשתלם בחכמת הרפואה,
ביצקו מים על ידי החכמים הנודעים מאורי החכמה בימים ההם.
מחברתו אשר כתב על חקירות מדעיות שונות בחכמת הרפיאה
מצאה חן בעיני הפרופיסורים הגדולים, אשר דלו ממנה פנינים
רבות להורות אותן לתלמידיהם ממרומי במת ההוראה, וגם שמו
אותן למשענת חזקה ובסים מדעי לפתרון איזה חקירות למודיות
כפי הרשום בספריהם המחוכמים. אחרי הרחיבו את חוג חכמתו
וישת לרויה מבאר המדעים שב ארצה רוסיא להיות למעין ישע לכל
הדורשים בעצתו. מה רמה ומה נשאה אז מעלת ערך בן־דוד
בתור אדם חוקר וחכם! ומה שפל וקטן היה בן־דוד היהודי, אשר
כל יהדותו היתה מקופלת בזוית צרה במוחו בתור זכרונות רצוצים
ומרוסקים הנשארים לו לפלטה עוד מן החדר הליטאי! הוא צעד
הלאה קדימה על שדמת המדעים, אך נסוג אחור במס־יתו
הלאומית, אשר לא העלה גם את זכרה על לבו. פתע פתאום
שעה בן־דוד אחורנית לשוב אל אמו הנדחה, תחת אשר עד כה
גם לאם חורגת לא חשבה, אל לאומיותו הנאהבה אשר יתחזק
במעוזה כעת. המשטמה לבני שם אשר הסתערה בשטף קצפה בכל
ארצות אייראפא, שנאת השוא אשר התגשמה בכח אגרוף רשע
לקצות ולעשות פרעות ביהודים, היא הסבה את עיניו להתבונן
אל מצב עמו האמלל, אל תעודתו ועתידותיו, וימצא את היהדות
הלאומיית — לא יהדות נאצלת ועיונית — כתרופה כוללת לכל
מכה ופצע אשר בגוית עמנו. מני אז שם את מעיניו להשתלם
בתורת השפה העברית וספרותה, חכמת ישראל וקורות עתותיו

מראשית היותו לגוי , אשר הגה בהן בשקידות נמרצה ויעש בהן חיל עד להפליא · מהיותו בעל דמיון נלהב ונפשו אוהבת להמריא על כנפי הגיונות נאצלים (אידעאליסט) , על כן הביט על כל דבר וענין אשר יקרה בחיים רק מנקודת הראות של היהדות, היא היתה לו לקנה המדה למוד בה כל חקרי לבו וכל יצרי מעללי בני האדם ·

עוד יתאדמו פניו מבשת בזכרו, כי בהיותו תלמיד בית מדרש המדעים השתתף הוא עם יתר רעיו בחגיגת הקמת מצבת הזכרון להגבור העריץ חמעלניצקי , מבלי דעת כי הגבור הזה הראה את גבורת ימינו ברחצו פעמיו בדמי שש מאות אלף מאחיו היהודים , אשר נגזרו מידו על קדושת דתם בשנת ת"ח · ובדמיונו כמו דמי אחיו הקדושים האלה אשר באות נפש הזו את דמם על מזבח דתם לקדשהו, צועקים אליו על דבר התנכרותו אשר הראה לעיני השמש, ואנחה כבדה תתפרץ מלבו אשר נשבר בקרבו על שבר בת עמו , ברעהו כי עוד גם היום רבו מאד המתנכרים לעמם בקרב כל מפלגות היהודים , והמכות אשר יוכו מידי צורריהם לא תביאנה בלבם בינה להתחטא ממעלם ·

בן־דוד לא אמר די בהקדישו את עתותיו אל השפה העברית וספרותה הרחבה , אשר ישגה באהבתן ולהן לבו ורוחו נתונים , כי גם נפשו ערגה לראות בעיניו את ארץ הפלאות אשר הרתה וילדה את גבורי הרוח חוזי־יה, את פארי־העמודים האלה אשר לפני שיא משגבם יכרע ברך ביראת הכבוד, וירם את פעמיו לנסוע אל משואות קודש אל ארץ אבותיו · כשלשה ירחים שט בארץ מולדת החוזים והנביאים , ויעבור בה לארכה ולרחבה · כל רגב מרגבי אדמתה , כל אבן מאבניה עברו תחת השקפתו המחקרית והמדעית · הקדושה הרוחנית החופפת על ארץ משאת נפשו מרחוק , הפיחה בעים רוחה על לבת האהבה לארץ מולדתו העצורה בקרבו, ותהי לשלהבת־יה · שם התפעל ההרגש בתוקף עוזז דמיונו , כילד המתרפק על הורתו השבה אליו ממרחקים · חליפות ותמורות התחוללו בנפשו הסוערה על כל צעד וצעד ; פה בכה על שממות ארץ קדשו ועל בניה אשר הגלו מעליה, ופה השמיעו מיתרי לבבו צלצלי ששון וגיל בחלמו שובת שבותה , למראה המושבות העולות כפורחת, בראותו אכרים עברים

מתנחלים על אדמתם, ומני אז הנה רעיון ישוב הארץ ותחית הלאום הוא משאת נפשו ומטרתו בחיים ·

האיש המורם הזה איננו רק בעל רעיון ומחשבה כי אם גם בעל מעשה ועולל עלילות נשגבות · אהבתו אל השפה העברית איננה מצומצמת ברוחו ובדבר שפתים, כי היא מורגשת ונכרת בפועל כפים, איננה לה אוהב כי אם מגנה וכרוב הסוכך עליה · הוא יסד לו בית עקד ספרים גדול המכיל בקרבו אוצר נחמד מכל מקצעות הספרות העברית וכמו כן מספרות העמים מספרים המדברים מעניני היהודים והיהדות · בית עקד ספריו הזה פתוח תמיד לכל דורש חכמה ודעת, רק למען תפוץ דעת הספרות העברית אשר אהב סלה בקרב העם, ולמען ירבו אוהביה המחזיקים בה · ומהיות כי תעודת ירושלים מעולם להיות למרכז היהדות וללב העם, ולפי זה הכל יודעים ומכירים כי רק העיר אשר בחר ה׳ לשכן שמו שם, היא המקום היותר מסוגל, כי ממנו תצא תורת השפה ודעת הספרות לכל העם · ולא יפלא אפוא אם איש כבן־דוד אשר אהבת ציון עצורה כאש בעצמותיו נשא לבו ציונה, ומגמתו להעתיק שמה את בית עקד ספריו אשר טפח ורבה ברוב עמל, ולעשותו לקנין לאומי להאומה העברית · גם איזה אלפים שקל אשר אסף על יד כבר הניח באחד מבתי הבאנקים להיות לקרן קימת לצרכי בית עקד הספרים הלאומי אשר הוא מיסד · זאת היא דמות תבנית בן־דוד היהודי ·

אולם מה דמות נערכה לבן־דוד האיש? שער נא בנפשך, קוראי יקירי, רוח הצדק והיושר, אמת מוחלטת ואהבה בלי גבול ותכלית, ארך אפים רחמים וחנינה, כל אלה שולחו משמים ארצה, ומיד היצירה המפליאה לעשות התלכדו יחד למזיגה אחת נעימה, אשר התעטפה במעטפת גויה רקמת בשר ועצמות, למען היות לה ברק וזוהר ולמען תתפש בעיני אנוש בעולם החומרי, וכה היא מתהלכת פה עלי אדמות בתבנית איש בשר ודם · זאת היא דמות צלם בן־דוד, זאת היא תבניתו המוסרית הנשגבה והרוממה מאין ערוך אליה ·

ומאהבתו הרבה שהוא אוהב את כל בני האדם מבלי הבדל דת ולאום, כמצוה עליו מפי תורת היהדות הצרופה אשר הוא דבוק

אליה, לא ידע מרגוע תמיד, ולבו המלא אהבה חמלה ורוך היא מצולה נוראה הרת סערה, חלחלה, תנודת רגש וחליפות יגון וגיל מאין הפוגות. פעם נראהו מדוכא ומחולל ברוחו, וענני תוגה ועצב יאפילו את זוהר פניו, כל היום לא בא אוכל אל פיו, יען כי מצב החולה פלוני או אלמוני המתרפאים על ידו הורע היום מאשר היותו אתמול. הנהו צועד בחדרו הנה והנה תפוש ברוב שרעפיו ומחבל התחבולות להנצל מן הרעה המתעתדת ח"ו לבוא, ולרגעים ישלח ידו אל מלתחת ספריו, ועלעל אותם בחפזון. כמבקש עצה בספרי הרפואה נגד מחלה קשת עורף הממאנת להכנע מפניו. ופעם נראהו צהל ושמח, עיניו מפיקות עונג וגיל ועל שפתיו ירחף שחוק קל תמים מלא חן ועדנים. היום הוא מוצא את עצמו מאושר כי הוטב מצב החולה אלמוני, תחת אשר חרד חרדה גדולה עד כה; לבו סמוך ובטוח כי עוד ישוב לשלמות בריאותו, עוד יאריך ימים והיה למשענה לאשתו וששת ילדיו אשר בלעדו הם צפוים לגוע ברעב, ואיך לא יצהל מטוב ואיך זה לא ישיש משוש? חייו היא שלשלת אחת ארוכה של משוש ותוגה אושר ואסון. הנהו לא רק רופא כי אם גם אב לחוליו הנרפאים על ידו, כאבם – כאבו, וחלים – חליו, בשובם לאיתנם ולבריאותם – תשוב נפשו גם אליו, ובמותם – ישאל את נפשו למות גם הוא. מה מאושר הוא איש כזה היום! וזה אומלל הנהו מחר.

הליכותיו עם העם בענות רוח ובלשון רכה. הוא לא יתרומם ולא יתגאה על פני אחיו אשר יקרבם באהבה וחן באשר כי עצמו ובשרו הם. איננו לובש בגדי תפארה, לא יפאר את מעונו בשכיות חמדה, לא ירכב במרכבה רתומה לסוסים אבירים לא ירדוף אחרי תענוגות ועדנים, ואת חוקי המאדע אשר נקדשו בעיני כל הנאורים יפר ביד רמה. זאת היא הנסבה העקרית אשר נבאש בעיני העם, אשר הסכן הסכין להעריך ערך כל דבר רק לפי מראהו החיצוני, ועל כן יקצב ערך כל רופא רק לפני ערך סוסיו ומרכבתו. לזאת אפוא הנה מעטו מאד החולים הבוטחים בו ובאים לדרוש בעצתו, וביחוד בין היהודים, באשר כי לא נכחדה מהם דרכו והליכותיו. שוה נא קוראי יקירי לנגד עיניך, דאקטור לחכמת הרפואה בלי בגדי תפארה, בלי סוסים ומרכבה, בלי שכיות חמדה אשר מברק הודן

יודעוע וירעד ברגש כבוד כל דורך על מפתן ביתו, דאקטור עברי מכלה עתו בהבל לשבוע נדודים בארץ הקדושה ושוגה באהבתה, דאקטור אוסף אל ביתו המון ספרים עברים יקורא בהם תמיד בשקידה עצומה כאחד הרבנים העברים, דאקטור מדבר אל אחיו בלשונם בשפת יהודית מדוברת, נושא בעולם משתתף בצערם וצרות עמו נוגעות אל לבו, חונן דלים ובלתי מחניף לעשירים, האם איש כזה כדאקטור מ"ומר יחשב בעיני יהודי לאדז אשר הסכינו לשפוט על ערך התוך לפי הדר קליפתו? היה לא תהיה. הן הוא אחד העם, יהודי פשוט בתכלית הפשיטות, ובדאקטור פשוט כזה בלתי מבריק בנוגה תפארת היבטח לב היהודי בלאדז יהפקיד בידו את בריאותו ונפשו? — אמנם גם כי רב מספר החולים המשחרים את ביתו, אך רובם מדלת העם המתרפאים על ידו חנם, ומהם גם הדורשים ממנו משען כסף לכלכלת מחלתם. לעמת זה הנה לא ימנעו החולים הנוצרים מדרוש בעצתו, מאשר כי בהיות כל עניני היהדות סתומים וחתומים להם, על כן אפוא אינם יודעים לפקוד עליו את עון מסעו לארץ הקדושה ואת חטאת שגותו באהבת השפה העברית, אשר אינם יודעים להבדיל אותה לרעה מכל השפות המתהלכות בעולם המדעים.

שונה ממנו תכלית שנוי היה המורה כרמולי, כן בחנוכו וכן בתכונות נפשו ומדרגת השכלתו. כרמולי נולד גם הוא בארץ ליטא, הוריו היו עניים מרודים ולא השיגה ידם לכלכלהו בביתם, ועל כן שלחוהו אל הישיבה באילון, ששם נתנה לו ארוחתו בבית שבעה אנשים בבית איש איש יומו. בבית הישיבה שקד כרמולי על למודו ויצעד קדימה עד כי לא היתה סוגיא חמורה אשר קשתה ממנו, אך בכל למודו היתה רוחו מרחפת על פני שטחיות הענין מבלי העמיק אל יסוד מושגיהם. מקץ איזה שנים מלא את כרסו בפלפולי דאורייתא ויצא לו שם כבחיר התלמידים בבית הישיבה, שנון ועוקר הרים, מחדש פלפולים נשגבים אשר הם בידו כחמר ביד היוצר להטותם אל אשר יחפוץ, בנאי מחוכם לבנות היכלי חמד נשאים ותלוים ברוח, חסרי יסוד וקשר הגיוני; יסוד והגיון, — דברים מיותרים כאלה אשר לא שמע שמץ מלין מפי מוריו אדות נחיצותם מעודו. במקרה התודע כרמולי אל אחד מן המשכילים העברים, אשר

חשב זאת לו לצדקה להכנים את כרמולי תחת כנפי ההשכלה, באשר כי בעל כשרונות טובים הנהו ולו נכונו עתידות. בתחלה נרצה כרמולי לקרוא בספרי השכלה הכתובים עברית, רק משאפו לחרשות להביט בעולם חדש אשר לא ידעהו לפנים. אך לאט לאט חדרו דברי הסופרים ההם אל לבו ויפעלו את פעולתם הרצויה. רובי הספרים אשר חברו משכילי העברים בימים ההם הכילו בקרבם בקרת זעומה על כל דבר קדוש ונכבד בעיני העם, בקרת מהרסת ומחבלת מסרת הדת הכתובה והמסורה, ולעמת זה הרימו את ההשכלה עד ירקיע במטרה היותר נשגבה בסוד הבריאה. על פי עצת רעיו המשכילים החל ללמוד שפת רוסיא וכל יתר הלמודים אשר יורו בבית הגימנאזיום, למען יוכל לעמוד במסה ולהכנס אל בית מורש החכמה. כרמולי שקד על למודיו החדשים ובכשרון נפלא דלג מענין לענין. ויהי בעיניו כאחד מבחירי המשכילים. יום המסה בא וכרמולי יצא וידיו על ראשו, כי לא עמד ביום מסה, יען כי התלמודי השנון הזה לא סר מדרכו אשר הסכין בה אף כמלא השערה; הוא המיר רק את הפלפול התלמודי בפלפול של השכלה, ודרך ההגיון אשר נעלם ממנו מעודו לא הבין לאחוז בו. רגש היאוש אשר תקפהו בעצם עוזו אלצוהו יחשוב מחשבות אדות עתידותיו. אז עלה הרעיון על לבו לנסוע ארצה אשכנז, להקשיב לקח בתורת הפילוסופיה והיה שם למטיף ולכהן מורה תורה באחת מקהלות ישראל באשכנז, באשר כי למודי קודש הנחוצים לרב ומורה לא נעדרו לו. טובה היתה העצה הזאת בשעתה עד מאד, ולוא התיעץ גם עם אחיתופל ראש בעלי העצות בישראל מקדמת דנא, כי אז גם הוא לא יכול ליעצהו אחרת. לאיש ככרמולי אשר ידיו רב לו לחבר היקשים טועים, ואשר הפלפול הוא משלח ידו וראשית כשרונו, לאיש כזה אין מסלה יותר טובה לפניו מהיות למטיף ולחכם בחכמת ישראל בארץ אשכנז, אשר כל עקרם הם מתפלפלים ובונים פלפולים גבוהים ורמים בעלי שבעה קומות, בנוים מחומר של קורי עכביש, פלפולים מרחפים ברוח, מיופים בעדי המליצה ומקושטים בנאומים מצוחצחים ומלוטשים, לעור את השומע או הקורא, לבלי הבט אל הריקות אשר התחתם. בעשרת ימים עברו והנה כרמולי העילוי הליטאי דופק על פתחי חכמי היהודים בוויען, ומבקש כי יתמכוהו במשען כסף, למען יוכל

להשלים את חוק למודיו בחכמת הפילוסופיה , אשר בלעדה לא יסכין כל מטיף ורב באשכנז , באשר כי ההתפלספות הנפרזה היא מחלת הרוח הנושנה המתנחלת מאבות לבנים בקרב יהודי אשכנז · לפי השקפתם אי אפשר להיות לרב ולמירה מבלי חכמת פלוסופיה , ואילו צדקו הם · אי אפשר להיות רופא מנתח (אפעראטאר) עושה נתוחים בגוית אדם חיה מבלי הקדים ולהתלמד את מעשה הנתוח על גויה מתה · אפס כי לרגלי הנתוחים הרבים המסוכנים אשר עוללו רופאי אליל בגויה החיה התעלפה מעצמת מכאוביה מבלי הכיר בה כל אותות חיים גם היא , ועל כן הנה יש מקום למריבת שתי המפלגות שקמו בין יהודי אשכנז : איזו היא החיה ואיזו המתה ? והיא מחלקת האורתודוכסים והמתוקנים · הנה שתי מפלגות זונות מאחרי היהדות האמתית , כל אחת אומרת בני החי · אולם הגידו נא במה יבדל החי מן המת ? זאת אינם מכירים גם חכמיהם המפקדים את צבא הלוהמים · משפט שלמה בשעתו הוא , אך לפתרונו אין מקום פה, כי לוא ישלפו הרב לגזור את הילד החי לשנים לא התנגדנה לזה שתי המפלגות גם יחד ·

כרמולי נכנס אל האוניווערזיטעט בתור מקשיב חפשי ויהגה בתורת הפילוסופיה מפי מורים וספרים · גם פה לא ידע כרמולי להעמיק בחקר כל דבר אשר הקשיבו אזניו · הוא הסתפק בקליפת הענין ואל תוכו לא בא · במוחו השנון נערמה ערמה גדולה של ידיעות מקוטעות ומרוטשות , וידי בעליהן קצרו מאגוד אותן יחד ולסדר מהן תמונה אחת שלמה · ובכן נוכח כרמולי בעצמו כי חסר כשרון הנהו לנאום נאום בקהל עם , לאגוד מחוליות רבות קטנות דרשה שלמה מבלי אשר יָדְעו קוי הדבק אשר ביניהן , ומה גם לחבר בכתב איזה דבר המיוסד על אדני הגיון ולוא גם רק למראית עין · יום המסה הגיע , יום איום ונורא ; בבושת פנים ובכלמה מרבה יהביל יצא כרמולי מאת פני המורים אשר השיבו את פניו ריקם מסמיך את ידם עליו · ההה ! גם תקותו האחרונה להקרא למצער בשם דוקטור פילוסוף התעופפה בעוף ותדד ממנו !

עתה הגיע התור לו לשוב אל ארץ מולדתו · כשתי שנים היה נע ונד בערים שונות מבלי מצוא מנוח לכף רגלו · כעת הנה רגליו עומדות בשערי עיר לאדז הספוג שמספג הכל אל תוכו ,

והנהו מורה לשעות, אך מחכמת הפילוסופיה לא יניח את ידו אף רגע, והנהו עומד על המצפה לגבות את תביעותיו הגדולות אשר יש לו אליה, בהתימרו למצער בשוא בכבוד כנוי דוקטור פילוסוף כמוסמך ומאושר מטעם האוניווערזיטעט הוויעני. כרמולי הנהו פילוסוף אמתי, הוא לא ישים לב לאותיות מהות, למכתב תעודה של סמיכות והוראה, בעוד אשר הוא בעצמו יודע ומכיר את רום ערכו את חריפותו וכחו הגדול בחקרי הפילוסופיה, ומה לו ולהפרופיסורים אשר דחוהו בשתי ידים? לא מפיהם הוא חי, לא על פיהם הוא הוגה דעות ובונה שיטות חדשות בפילוסופיה. ובכן מה גדול כבודו בעיני עצמו? הוא מביט על עצמו לא כבעל שברי לוחות, כי אם כבעל תכן ורעיון מכתב האלהים החרות עליהם, אשר לא ישָׁבר ולא יושלך ארצה. ובין כה וכה הנה פר החטאת הזה אשר נהיה לפסולי המוקדשין בין יהודי אשכנז הנהו רועה בשדה אחר, ולוחך את ירק השדה בכבוד והדר, עדי כי יבוא התור לו להסתאב גם פה. פה עמדה לו ערמתו לרכוש לו שם תהלה בין אחינו בני כל המפלגות. לפני היהודים הנראים כנאורים המתאשכנזים הוא מצרף מחשבה טובה למעשה, בהתפארו כי גמר חק למודיו כדוקטור לחכמת הפילוסופיה. בעיני התלמודיים יציג את עצמו כסופר עברי, אשר מקסת הסופרים שלו יצאו כל ספרי החכמה ומאמרי המדע המופיעים עלי הספרות העברית, מבלי הקרא שם בעליהם עליהם למען אשר לא תשלוט בו עינא בישא. אל אוהבי השפה הפולנית יתודע בתור מושך בעט סופרים אשר מלא כל הספרות האשכנזית כבודו, ובעיני דורשי שפת אשכנז ויודעי ספרותה הוא מציג את עצמו כפילוסוף המבכר את פרי עטו בספרות האנגלית, ששם מאמרי פילוסופיה הנמו מטבע עוברת לסוחר. הוא מתהלל בשוא לפני כל אחד ואחד בדרך אחרת, ואין מי מהם אשר יבין אל בדיו.

כה הוא מתהפך על כל צדדיו ונוחל כבוד ותהלה בעיני כל יושבי עירנו קלי האמנה, אשר הסכינו להאמין לכל איש ואיש, וביחוד כי יאמינו בם, לשאת ולתת רק בהקפה, להתעשר ואין כל, ובעת הצורך גם להתרושש והון רב (בעת פשיטת הרגל לנושים), ועם אנשים כאלה הנוחים להאמין מה נקל להתחכם והיות נבער מדעת?!

(היהודים בלרו)

ומאשר כי לא נבחר מאת הפילוסוף כרמולי כי מנהג הוא אצל יושבי עירנו לשלם בעד קלות אמונתם במיטב כספם, על כן בא גם הוא בשכרו ודורש מחיר רב מאת המאמינים בו, החפצים להתחכם באור חכמתו ולקבל ממנו הוראה לשעית. הנה הוא מוסכם לחכם וסופר, ראש וראשון לכל המורים העברים בעירנו, ונוטל שכר כנגד כלם.

לפעמים מרשה כרמולי לעצמו להדוף את יתר המורים מפניו בהבזותו את ערכם בעיני הורי החניכים. הדרך הזה הוא נאוה מאד למירים המחנכים את בנינו ומשפיעים מרוחם על דור הצעיר, ואולי נכון הוא גם לפילוסוף. ידוע ידענו את כרמולי כי לא יעשה דבר אשר איננו מכון לנוכח הפילוסופיה. השאלה היא רק: הדרך הזה אל איזה שיטה פילוסיפית הוא מתאים?

את חרפת בערותי הנני מזכיר לפניכם היום, קוראי היקרים; לא עליכם כל קוראי עברית, ידיעתי בשיטות הפילוסופים האשכנזים כקאנט העגעל ושאפענהויער היא קלה ואפסית עד מאד. באשר כי הדרושה לפילוסופיה איננה רבה בקרבנו כל יושבי עיר לאדז, אשר למטרת וחפץ מסחרנו לא יסכון לנו לדעת את „בקרת של התבונה הנכונה", או להשכיל אל הפילוסופיא שאחרי הטבע, לדעת מה למטה ומה למעלה מה לפנים ומה לאחור. ובכן נבצרה ממני להבין את שיטתו של כרמולי בפילוסופיה ובפרט אם אבוא להכירה רק ממעשיו ומהליכותיו, אם נוטה הוא לשיטת קאנט או העגעל שלעגעל ושאפענהויער? רבותי! הנני מאמין בתמימותי כי שיטתו בפעם הואת היא השיטה הפילוסופית של בערקא הרוכל ושל שמערקא הסרסור, אשר שניהם התכונו לדעת דארוין לאחוז בשיטת „מלחמת בעד הקיום" ואם לא ראו גם בחלומם את ספרו של דארוין אדות התפתחות המינים.

שיטת „מלחמת בעד הקיום"! בסתר לבבי חביבה השיטה הזאת גם לי („אך בתנאי כי אהיה המנצח ולא המנוצח), וכבודה מה גדול בעיני? וביחוד בשעה שאני מסתכל בהפילוסוף כרמולי הקרוב אלי, ואף כי לא אגדיל את ערכו, כי באמת הנה הגדלות והקטנות הם רק מושגים מצטרפים. הר סיני הוא הר גדול ורם עד למאד, אך מה קטן ושפל הבסים הזה מול גודל הענק הגדול משה בן עמרם בעת התיצבו עליו? (דברי היינע). ובכן בנירון דידן: מה קטנה ומה

דלה שיטת „מלחמת בעד הקיום" בעת עמיד על גבה איש גדל רוח כדארוין לתמוך את יסודותיו עליה לתכלית חקירותיו המדעיות! ולהפך, הנה מה גדולה ומה נרחבה השיטה המחבלת הואת מול קטנות של הגמדים והננסים כברמולי המורה ושמערקא התגרן, אשר שמוה הדום לרגליהם ומתבצרים עליה, למען נקר בחרטומם באשפתות של החיים למטרת בצעם והותם! „מלחמת בעד הקיום"! מליצה נעימה ונאום מצלצל לאוזן, ולפי „פשוטה היא בת הזרוע משפט האגרוף. הדבר יצא ראשונה מפי דארוין למטרת חקירותיו המדעיות, וההרנגולים המחטטים באשפתות של החיים קלטו אותו אל פיהם מן האויר ומצפצפים אותו לפי משמעותו הגסה לתועלתם הנלוזה. במלחמה הכל מותר, אין צדק ואין משפט על שדה המערכה. זה הוא המובן של המליצה האסופית משוק החיים הזאת.

כן היא דעתי על מהות הפראזה הנבובה אשר לפנינו. אבל כבר הקדמתי להגיד כי ידיעתי בפילוסופיה צנומה ורזה עד מאד, והנני נכון לשוב מדעתי מתוקף זרם דעת הקהל בעירנו הבאה ומטפחת על פני. פה היא הפילוסופיה של כרמולי המורה וסייעתו ששיטת מלחמת בעד הקיום כמטבע עוברת לסוחר, עד כי נמצא לה גואלים מקרב העם, להקים למענה בית מדרש עם קתדרא מיוחדת ומורים מיוחדים, ללמד את בני הנעורים חכמת תכסיסי המלחמה בעד הקיום עם כל הידיעות הדרושות לזה. והמורים לא מורים פשוטים כי אם מורים מצויינים מגבורי ישראל. מחזה שעשועים הוא לראות איך אחת מן הנמלות, אחד מן המלמדים עם לא עז אשר פעמים בשנה יכינו את לחמם (בחוה"מ פסח ובחוה"מ סוכות), מונה בהודעתו אחד לאחד את כל הלמודים הנכללים בבית ספרו הדרושים למטרת ההשתלמות בחכמת התכסים „למלחמת בעד הקיום", בעוד אשר את העיקר החסיר בהודעתו. הוא מכחד תחת לשונו את כלי הנשק אשר ישתמשו התלמידים להתחנך בתכסיסי מלחמתם. נעלה הוא אצלי מכל ספק, כי ירית כלי התותח הענקים החדשים יוצאי ירך בית החרשת של קרופ, הנמלאים 270 למראות אבק שרפה בבת אחת, לא תשמע ולא תראה בבית הזה, אשר מנהליו הם כלם מלמדים עברים מוגי לב כשפנים, לנום מנוסת חרב מקול עלה נדף, ומה גם מקול רעש קנה־מורה. מורי בית הספר הם אורתודוכסים מחזיקים

בנושנות, ובטח הם בוחרים להשתמש לצרכי התכסים בכלי נשק הנהוגים עוד מזמן קדום שלפני ההיסתוריה, אשר ימי שמושם וקיומם הם כימי המלחמה בעד הקיום בעצמו, היינו: צפרנים מריטות, שן חדה, פרסה בועטת וקרן נוגחת, באשר כי כל אלה הם תשמישי המלחמה בעד הקיום אשר יתאר לפניו דארוין בספרו הנודע *), אשר משם נפוצה שיטת מלחמת בעד הקיום על פני כל הארץ · לא אפונה כי כל הולכי על ארבע הלמודים לטרוף טרף במלחמתם בעד קיומם וכמו כן כל העופות הדורסים, כלם השלימו את החוק למודם בחכמת התכסיסי מלחמה בבית ספרו של כרמי בן זבדי, יען כי בית אולפנא כזה אחד הוא על פני כל כדור הארץ אין עוד מלבדו; והאות על זה, כי כמדומה לי אשר בגליון ההוא בעצמו שבו נדפסה ההודעה הנ"ל, נדפס גם מכתב תודה מאת אחד החניכים אל מורו כרמי בן זבדי. לברך אותו בקול רם בעד הלקח הטוב אשר נתן לו במשך ימי למודו בבית ספרו, ועל החתום אחד ממפריסי הפרסה · מכתבי תודה כאלה נכפלו פעמים רבות, ובכל פעם שמענו או קול הינשוף, או המית חיתו טרף, או מהללי שועל אל העורב, הלא דבר הוא · — עתה נשובה נא אל ראשית דברינו.

המורה כרמולי לא ייעף ולא ייגע מהפיץ מעיני חכמתו החוצה · בביאו בחברת אנשים הוא מסבב בצדיה את פני הדברים לשיחה חקרנית וממטיר נאומים רבים מספרי קאנט למען הראות את חכמתו, ואף כי אין הנדון דומה לראיה, אך יד הפלפול תהמכהו תמיד להצדיק דבריו בבוקי סריקי, כאשר הכין לעשות בהיותו עוד תלמודי עוקר הרים ומתפלפל בסוגיות דאביי ורבא.

פעם אחת בשבתנו יחד בחברת מרעים התפאר כרמולי לפנינו, כי יש אתו בכתובים ספר גדול בשפה הזארגונית, אשר תוכנו לבאר את שיטת קאנט בפלוסופיה בשפה פשוטה ונמלצה, למען יבין גם המון העם, ולמען יראה בעיניו את נוגה האור אשר הגיה קאנט על

---

*) לפי שיטת דארוין הרלתה המלחמה בעד הקיום אלל כל בעלי החיים את פעולתה על התפתחות מיני בעלי החיים השונים. והוא דבר ידוע לכל קורא את ספריו.

(היהודים בלאדז)

שדמת החקירה האנושית, ועוד הוא שם נוספות עליו הערות מועילות שידיעתן נחוצה לכל איש באשר הוא איש · הרעיון הזה הוא משאת נפשו מעת החלו לצעוד על מסלת החקירה הפלוסופית ·

„פראמעטעאוס – כן אמר כרמולי – הוריד את האש מן השמים „ארצה, ויאשר את בני האדם בהכינו להם חום ואור; האווקינס „הביא את תפוחי האדמה מאמעריקא לאייראפה להיות למחיה „לרבבות עם למלא את קבתם בחומר מזון במחיר מצער; ואנכי „מאהבתי את אחי בני עמי הליטאים היושבים עוד בחשך, הנני „חושב לזכותם בעמוד האש של הפילוסופיה הקאנטית, להאיר „לפניהם את דרך החיים, ואבוקת האור הזה היא מאירה את העינים, „מחממת את הלבבות ומזינה מזון רוחני את הנפש · באמת הבין „לא אוכלה, איך יוכל איזה איש להתפתח ולהיות לחבר מועיל „בחברה האנושית, אם לא יבין את נתיבות חקירות החכמה של „קאנט? לדאבון לבי הנני רואה כי עוד לא הגיעה העת להוציא את „ספרי לאור, כל עוד אשר היהודים ברוסיא אינם נוהים אחרי „הפילוסופיה · למען הגיע אל מטרתי הרוממה הנני נכון לנדוד „לאמעריקה, שם איסד לי עתון בשפת זארגון, ובהיותי מושל „בדעת הקהל אשתדל להטות את לב העם על הפילוסופיה העזובה, „בתתי לפניו כפעם בפעם מאמרים מכילים בקרבם תמצית הפילוסופיה „הקאנטית בשפה המונית מובנת לכל קורא" ·

„מי יגלה עפר מעיני קאנט – לחש אחד מרעי באזני – לראות כי תלמידו זה הנוהה אחריו, עוד מפריז על המדה הטובה אשר „התוה הוא לפני ההולכים בדרכיו! קאנט היה אומר: „מוטב להיות „שוטה עם השוטים מהיות שוטה בעיני השוטים", והשוטה הזה איננו „לא שוטה עם השוטים, גם לא שוטה בעיני השוטים, כי אם „שוטה שבשוטים, סכל מכל המכלים" ·

כאשר התבוננתי בהליכות כרמולי ויצרי מעלליו הכרתי כי הרעיון אשר גלה לפנינו לא בדה אותו למען התהלל בשוא, כי אם הוא פרי מחשבות לבו באמת ובתמים · הוא הריץ מכתב אל אחד מרעיו המתגורר בנויארק להודע מפיו אם הפילוסופיה באמעריקה היא מן הדברים דקפצי עליהם זבינא, ויתכבד להענות תשובה של הן, כי רעו האמעריקאני הנהו בטח טפש כמהו · עתה הנה מגמת

פניו ארצה החדשה, והוא מחפש בנרות אחרי סופרים וארגונים אשר יתמכוהו בפרי עטם, במאמרים אשר רק ריח פילוסופיה ופלפול מחקרי נודף מהם, כי רק שני הדברים האלה הם המקצוע אשר בחר לו ·

עוד אזכרה את הערב הנעים בשבתו במעון כרמולי ונשתעה יחד אדות השקפותיו הפילוסופיות ואדות התכן עתונו אשר הוא נכון להוציא לאור · פתאום נפתחה הדלת ורוכל המחזיר על פתחי בתי מכיריו עם גלומי עלי קטרת בא הביתה ·

– השלום ! – אמר הרוכל – ויכוף ראשו בהדרת כבוד · הפעם הבאתי לך ציגארים טובים הראוים לבוא בחדרי מלכים ·

– הנה לי מאה, והא לך מחירם, כן ענה כרמולי בהחפזו מבלי הבט גם אל טיב הסחורה כמאמין אל הרוכל על דברתו . הרוכל כפף ראשו ויפנה שכמו ללכת ·

– אבל – הוסיף כרמולי – מדוע זה תמהר ללכת ? שבה נא אדוני כי דבר לי אליך ·

– הגידה נא אדוני, בכל אות נפשי הנני נכון לשרתך .

– הנני נוסע ארצה החדשה · מטרתי להו"ל שם עתון וארגוני בשפה פופולארית לחקירה ולפילוסופיה, רק כי מחסור הכסף הדרוש אל העסק הזה יעצרני מדרכי · האם לא תוכל אדוני להמציא לי איזה איש בעל הון אשר ישתתף אתי בעסק הזה העתיד להעשיר את בעליו ? מה נקל הדבר הזה לך בהיות לך מהלכים עם אנשים שונים ורבים ·

הרוכל לטש את עיניו, מחריש ומשתאה על דברי כרמולי . אחרי כן העביר את כפו הימנית על זקנו ויאמר :

– חידות לי דבריך, אדוני · שא נא לבערותי, הלא ידעת כי הדיוט אנכי מה אמר אל האיש אשר אבוא להציע לפניו את העסק? הכי יש עושר והצלחה מן הפילוסופיה ? הן רק זאת הויתי בימי חיי הבלי כי העשירים והמוצלחים הם עושים את עצמם לפילוסופים ומכחשים לאל ממעל, אפס רגש חמלה וחנינה מלבם אל איש דל הלכה כמוני, לבלי תת לי לדרוך על מפתן ביתם להרויח איזה אגורות מסחורתי הטובה, אשר אני מוריד את מחירה עד הקצה האחרון ; אך כי הכחש והכפירה, רצוני לאמר הפילוסופיה, תעשיר

את בעליה , בתור עסק מביא ריוח ומשכרת רבה להמתעסקים בה , זאת קצרה בינתי מהבין . מארץ ליטא הנני , בשבתי בארץ מולדתי הקשבתי יום יום אל דרשות הדרשנים בבתי כנסיות , המתאמצים לסתור את טענות הפילוסופים המכחשים לאל ממעל באמרם כי העולם הוא „קדמון" . חי נפשי כי כדברים האלה בעצמם שמעתי בעירי מפי הר"ב הזקן ע"ה , אשר הוסכם בכל העולם כי דומה הוא למלאך אלהים וכל רז לא אנים ליה . אנכי לא אשקר , כה יעזרני אלי . ואולי אתה אדוני , מהיותך דוקטור פילוסוף כפי אשר הגדת לי זה פעמים רבות , תבין את הענין יותר מכלנו .

שחוק קל רחף על שפתי כרמולי בהקשיבו את דברי הרוכל . ובראותו כי דבר לו עם איש המוני , שם ידיו בדרך חִבָּה על כתף הרוכל ויענהו בלשון רכה .

– אחת היא לך ואל האיש אשר יאות להיות אתי לשותף בעסקי לדעת מה היא הפילוסופיה . אנכי מטרתי להדפיס יום יום עתון אשר בתוכו יודפסו מאמרי פילוסופיה . רק זאת אוכל להבטיחך נאמנה , כי שם באמעריקה יקרא העם בחשק לב עלי עתונים כאלה, וישלמו את מחירם בכסף מלא , והיה שכר רב לעמלי . אל נא תֵעָצֵל , בקש נא אחרי איש אשר נמצא בצלחתו כאלף שקל כסף ואשר יֵרָצֶה להשתתף בכספו בעסק הגון כזה , אשר יביא פרי טוב לבעליו . ואנכי הנני לשלם לך משכרתך חלף עמלך ביד נדיבה .

– אבל האיש המכנים את כספו אל תוך איזה עסק , הלא יחפוץ לדעת את טיב הסחורה ותכונתה , טרם בואו להזיל הון רב כזה מכיסו , ומה אמר לו ?

כרמולי הביט אלי במנוד ראש, כמו יצר לו מאד על הבערות וקטנות המוח של המון העם, אשר אין להם כל מושג מן הפילוסופיה שלפי דעתו הנה בלעדה מותר אדם מן הבהמה אין . אחרי כן פנה אל הרוכל וירבה אתו שיחה להבינהו בדרך פשוט , על פי משלים ודוגמאות, את דרכי הפילוסופיה וחין ערכה . הפעם כונן כרמולי את אשוריו בדרך הדרשנים הליטאים , הניף בידיו , קרץ בעיניו , ויתבל את דבריו בקול נגינה נעימה, ובדרך באורו תמך את יסודותיו על פסוקים מכתבי הקודש ואגדות חכמינו ז"ל , גם לא חשך את פיו מהזכיר דברים אשר מקורם בספרי הקבלה ולהשען עליהם , ורק

למען הסביר את דעתו ושיטתו אל הרוכל לפי מדרגת שכלו. הדרשה ארכה כשעה תמימה, וצלצלי מליה נעמו מאד אל אוזן הרוכל ואף כי לא הבין את פשרם, ובכל זאת ערבו לחכו, יען כי כדוגמתם ובמהכונתם כבר שמע מפי דרשני ליטא לפנים, וכפי אשר הסכין במקרים כאלה בהקשיבו אל דרשת הדרשנים נפלה תרדמה עליו. לאט לאט עצם את עיניו ויורד את ראשו על חזהו, בעוד אשר כרמולי בהיותו הפוש ברוב שרעפיו, לא שעה אל הרוכל הנרדם ואל הד נחרתו, ויתחזק במעווו להביע את כל רוחו בחקר רב. מחזה שעשועים זה העיר בחבי רגש שחוק. בתחלה אזרתי און להתאפק, אך לאחרונה נלאיתי כלכל, ותרועת שחוק אדיר התפרצה מעל שפתי. בקול תרועתי שסעתי את כרמולי ומדברו המלא רוח כביר, וגם הרוכל הנרדם התעורר משנתו. אנכי הצטדקתי לפני כרמולי כי שחקתי על תמת לב הרוכל. והרוכל אשר כלמה כסתה פניו להודות, כי גם הפעם סתומים וחתומים הדברים לפניו כאשר בתחלה, התחפש בערמה ויאמר:

– עתה אבין אל שכל מליך. אולם לוא תאבה להקשיב לעצתי, כי עתה יעצתיך לחדול מבוא בשותפות עם כל איש, כי זאת בדוקה ומנוסה אצלי אשר אין הברכה שורה בעסק של שותפות. בדבר הכסף הדרוש לך אל העסק של פילוסופיה, אשר יש את נפשך ליסד באמעריקה, יש לאל ידי להעמיד לך רוח ועזר ממקום אחר. הנני לשדך אותך עם עלמה כבודה ויפת תואר, נאורה ומלומדת עד מאד, ולה כסף נדה עד כדי אלף שקל במזומנים, אשר תאות ללכת אחריך גם עד קצה הארץ. נוסף על כל אלה הנה היא יודעת עבודה ואומנות נקיה אשר ממנה תמצא את מחיתה; היא תופרת בגדי נשים, ומושלמת באומנתה זאת עד להלל, ומודעת היא כי אמעריקה היא ארץ המחט והמספרים, כל תופש מחט בכף הנהו מאושר וימצא לחמו בכבוד. את העלמה הזאת קחה לך לאשה, והייתם שניכם מאושרים בארץ נודכם החדשה. אתה תסחר בפילוסופיה והיא תהיה לך עזר כנגדך במחט אשר בידיה. הנה לפניך מסלה בטוחה המובלת אותך אל עושר אושר והון רב.

– עצתך טובה ונכונה כאשר ישאל איש בדבר האלהים, – ענה כרמולי, בהחזיקו בכף הרוכל להודות לו על חסדו, – לך נא,

והציגני לפני העלמה ההיא הנני נכון לפרוש את כנפי עליה · ידעתי כי רעי ומיודעי ישחקו ילעגו לי, – הוסיף כרמולי בפנותו אלי, – בעיניהם אהיה כמעולל בעפר קרני לבחור לי לרעיה על נתיב חיתי עלמה אשר אומנתה עבודת המחט · אך מה לי ולהם, בעת אשר השעה משחקת לי להגיע אל מטרתי, ולבצע את הרעיון אשר הוא כוכב מאיר על שמי חיי · מנקודת הראות הפילוסופית אין יתרון לסוחר ואציל מן האומן ובעל מלאכה · החובה מוטלת עלי לחיות חיי פילוסוף אמתי, להתאים את עלילותי עם דעותי · ברוך די שפינוזה היה הוא בעצמו לוטש אבנים, וכרמולי יהי בעל לאשה עוסקת במלאכת התפירה, היתבושש? ומה? האם לטישת אבנים עולה במדרגתה ממלאכת התפירה? הפילוסופיה תורנו אולי עוד ההפך; תפירת בגדים מאטון בד או צמר מביאה תועלת אל התרבות האנושית יתר הרבה מלטישת אבני שוהם אשר יסודתן רק יסוד הפחמי, פיח כבשן · מלאכת התפירה היא היתה המעברה אשר עליה עברו בני האדם ממצב הפראי אל דרך התרבות הנכונה · אדם הראשון אך אכל מפרי עץ הדעת ותפקחנה עיניו לדעת טוב ורע, חיש שלח ידו לאחוז במלאכת התפירה, בהפרו לו עלי תאנים לכסות את מערומיו · כעת אין אנחנו מבדילים בין טוב לרע, רק בין רם ושפל בין עשיר ודל · הנני אזרח בן דורות עולמים, ואל מושגי הדור הנוכחי לא אשית לב ·

– אם כי הדיוט אנכי, ענה הרוכל אל כרמולי, ומוחי קטן משפוט על ענינים רמים כאלה, אך מן הדברים המעטים אשר נמלטו מפיך הפעם אבין פשר החידה הסתומה: מדוע זה יושבים החיטים באמעריקה על גפי מרומי ההצלחה? לפי דבריך הנה פילוסופיה ומלאכת התפירה יש להם איזה יחס וקשר, ואם כן אפוא כאשר רבתה שם הדרישה על דברי פילוסופיה כן גם ישלמו בכסף מלא בעד מעשה מחט · אחי החייט המתגורר באמעריקה ישתכר עד כדי חמשה רו"ב ליום בעוד אשר גם השלישית מזה לא ירויח החייט פה · אך שם ישנו עם חכם ונבון, ופה הננו נבערים מדעת · עוד גם זאת ראה נא איך כונתי להציע דבק טוב · מה נאוה תהיה מחברתכם? ברית דוקטור פילוסוף עם עלמה תופרת?!

דברי הרוכל בתמת לבו היה למעמסה על כרמולי · הוא הוציא

את מורה השעות מצלחתו ויראה לנו כי השעה השתים עשרה הקריבה לבוא, ובזה נתן אות אל הרוכל כי עת להפרד איש איש לביתו · הרוכל לחש באזני כרמולי אשר חיש הוציא שלשה שקלים ויתקעם בכף יועצו זה, ואחרי כן השתחוה בהדרת כבוד והכנעה ויצא החוצה ·

בשעה שאני כותב את הטורים האלה כבר בא כרמולי במסורת ברית הנשואין עם העלמה אשר הציג הרוכל לפניו · גם כבר נואש מרעיון היציאה לאמעריקה, מהיות כי מכסת אלף שקלי הכסף אשר הבטיחו לתת לו בתור נדה נשארה בתקפה עד היום בתור הבטחה כמקדם · ובכל זאת הנה כרמולי עלז ושמח בחלקו, כי צלל במים אדירים ויעל פנינים בידו; הוא חפש הון וימצא מטמון יקר אשר כל הון לא ישוה לו, רעיה פילוסופית כיאות לפילוסוף כמוהו · אשת מדנים ורעת לב, קסאנטיפה עברית לסוקראט עברי · כבר ערגה נפשו להדמות לסוקראט היוני בכל פרטיו, באשר כי בעיניו לא נופל הוא בחקרי לבו מסוקראטוס בשעתו, רק אחת חסרה לו, אשת מדנים כקסאנטיפה אשת סוקראטוס, והנה אנה המקרה לידו גם זאת · עתה מעבירים בעיר את השמועה, כי כרמולי מבקש לו תלמידים הגונים מקשיבים ללקחו בפילוסופיה, והנה הוא אומר להפוך את עירנו לאתונה בירת יון ולעשות לה שם וזכר בתולדות ההתפתחות החקירה והפילוסופיה · אשרי העיר שככה לו ·

באמת, הנה בשעה שאני מסתכל בהמורה כרמולי אני מוצא בו תכונה אחת אשר בה ירמה באיזה צד אל סוקראטוס היוני · כמהו הנה קנאי נלהב לצאת ביד רמה להלעיב בהאמונה אשר התנחלה בקרב בני עמו · אך כרחוק העתים שבהן חיו כן רחקו זה מזה גם ביחס קנאתם בעניני הדת · סוקראטוס רק נחשד בדבר בעוד אשר כרמולי בועט בדתו לעין השמש · סוקראטים פנה עורף לאמונת האלילים והבלי השוא, וכרמולי ישים בזדון תְהִלָה ודופי בדת צרופה אשר כל חכמי לב יתנו כבוד ותהלה · מעקשות לבו יבקש לו כרמולי תמיד תאנות לסתור את יסודי דת היהודים וכל משפטי צדקה, ולשונו תצמיר רק אולת מבלי הבין את אשר לפניו, זאת היא פעולת הספרות העבריה משנות השבעים, אשר נסכה מרוחה עליו לחלל כל קודש, להשפיל את האמונה ולהקדיש את אי־האמונה · הנטית

הזאת התרשמה בלבו עיד בראשית ימי רדפו אחרי ההשכלה, ונשארה שלמה וקימה מבלי המחות עד היום • אף כי כבר פנה עורף להספרות העברית אהובת נעוריו ויחדל מקרוא בה, כי לא נאוה לדוקטור פילוסוף לקרוא עברית, אך את הקיצים אשר הצמיחה לנו הספרות בימים ההם אותם השאיר לו כרמילי למזכרת ולא ירף מהם •

נוסף על כל אלה היה כרמולי עקש לב מאין כמהו • מאהבתו את הוכוחים התעקש תמיד בזדון להחליט את ההפך מאשר יחוו דעתם בעלי השיח והשיג אשר לו. כל יודעיו רחקו מהאריך אתו שיח ושיג פן יארכו דברי הוכוחים לאין קץ • אהבת הוכוחים עקשות הלב והפלפול השנון הן הן התכונות הטובות, אשר שרדו אליו עוד מימי שבתו עם מרעיו אחרי התנור והכרים בבית הישיבה, והן העוצרות אותו מהתגבר אל העבר שלו וגורמות כי יוכר ברגע הצלם העברי עליו • זאת היא הצורה הרוחנית של רעי ומיודעי כרמולי אשר שמו נודע בשערי עירנו לחוקר ולפילוסוף •

כדרכנו לעשות יום יום נועדנו גם הפעם, אנכי כרמולי ובן־דוד שלשתנו יחד, ואת תכן השיחה הארוכה אשר השתרגה בינינו בערב הזה הנני נותן לפני קהל הקוראים בפרק הבא •

ד

הננו יושבים סביב לשלחן העומד בתוך הבית לנוכח החלון • המיחם נצב קוממיות על שלחנו, ישרוק יצפצף את מנגנתו החרישית, מבלי שים לב אל הסערה והמרקחה המתחוללת בקרבו, ומבלי שעות למחקרי כרמולי ופלפוליו, אשר גם בעלם איננו יודע אנה פניהם מועדות • הוא נשאר נאמן אל חובתו הרוממה העמוסה עליו לסתור ולהרוס את דברי כל איש הבא אתו בשיח ושיג • ובין כה וכה והטבע עושה את שלו; השמש השפילה לכתה במורד שפרירי שחקים • צללי ערב נטיו, וכמעט יום ולילה נפגשו נשקו • התנועה על פני הרחוב שנהה את פניה • על פני חלון חדרנו עוברים אנשים שונים, במעט כלם הם אחינו החרדים לדבר ה׳ להוסיף מן החול על הקודש, ינהרו אל בית התפלה עדוים ומפוארים בבגדי שבת, אחרי אשר

רוחצו למשעי לכבוד יום המנוחה, והנם מקדימים לקבל את פניו בעוד מועד. רגש עונג ומנוחת נפש ירחף על פני כל איש ואיש מהם, כחתן יכהן פאר וצועד בגאון ועוז לקראת כלה.

כרמולי אשר הדעות הקיצוניות אשר השתררו בהיכל ספרותנו השלילית משנות 60–70 הכו שורש בלבו, הורה באצבעו על קהל הנוהים אל בית התפלה, ושחוק עוקץ ושנון רחף על שפתיו ויאמר:

– כל אלה הנם נוהים בהמת לב וממהרים ללכת לקראת כלה עתיקת ימים, אשר מקומה יכירנה רק בבית אוסף לדברים עתיקים, כלה זקנה כבת ארבעת אלפים שנים, ועוד קסם שפוך על פניה למשוך אחריה אוהבים ורעים אשר ישגו באהבתה וברך יכרעו לפניה, בעוד אשר כפי אשר אחזה אני, הנה הקמטים אשר בעור פניה ושערות ראשה הלבנים דוחפים אותנו ללכת סחור סחור מלפניה. חכו נא עוד רגעים אחדים, ואוניכם תחרשנה לשמוע קול שאון והמולה „לכה דודי לקראת כלה פני שבת נקבלה" ויור באצבעו על בית התפלה הבנויה בקרבת בית מעוננו.

– „והיא הנותנת" ענה הד"ר בן־דוד בחפצו להוכח מלין להמתחכם הזה, „אשר מעקת הדעות החפשיות אשר נחתו בלבו הנהו מתמוטט לכל צדדיו, מבלי דעת לאחוז בפלס נכון „הננו אוהבים את יום השבת לא כבעלם צעיר מלא כח עלומים הרודף אחרי עלמה יפת־תאר, אשר חבל אהבתם הנובעת ממקור רגש היופי וממולחת ומהובלת באבק של תאות בשרים, הוא עלול להנתק מכל מקרה קל, כי אם הננו אוהבים אותו כאיש בא בימים הדבוק באהבה עזה אל אשתו הזקנה, אחרי יחד בנו למו בית ויהיו לאבות משפחה, אהבה צרופה ומהורה משוזרת יחד עם פתילו הנפש העדינה, בלי תערובות כל חומר זר ובלי סיגי איזה רגש של אהבה עצמית. הכלה העתיקה הזאת אשר לפי דבריך היא קמוטה מוזקן ומקומה יכירנה בבית אוסף לדברים עתיקים, היא כבר ילדה בני שלשים ובני רבעים על ברכינו, היא קשורה ואחוזה בתולדות ימי עמנו, ועם חגיגת כלולותיה וקיומה תלויה אידעאלים נשגבים ונעלים. ולא אנחנו העם העתיק אשר עטרת שיבה תעטר את קדקדו, לא אנחנו לבד, כי אם גם עולי הימים הנם כורעים ברך לפני אהובתנו הזקנה. בוא וראה כמה ברכורים כרכרו העומדים בראש ממשלת ארצות אייראפה להטבת

מצב הפועלים, ואחרי חקירות ארוכות אשר לא השיגנה את מטרתן מצאו לנחוץ להסהר בכנפי ההשקפה הדתית המוזהרת מהורת משה רבינו, להגביל את ימי המעשה בבתי החרשת עד כדי ששת ימים בשבוע, למען יהיו חיי אנשי העבודה מסודרים לפי הסדר אשר קצב לנו מראש אבי נביאינו. היתד אשר על לוח השעון הסתובב על צירו במעגלה, עדי שובו אל מצב הנקודה אשר עמד עליה מראש. יודע אנכי ומבין אל מהלך הגיון לבך, כי הדעות החפשיות אשר אינן יודעות גבול ומעצור אינן מקוריות אצלך, כי אם מחוצה לך התגנבו אל תוכך, מראש חדרו בקרבך בתור דעות חדשות, ולאט לאט קנו למו זכות אזרח בלבך. לא עליך לבדך כי אם על כל בני גילך תסוב אמרתי. כלכם מציתם ינקתם מרעל הכחש והמרי אשר השתררו בקרב הספרות העברית דור אחד לפנים, והוא המוץ הספרותי אשר הסתער יחד עם זרם הרוח, רוח ההשכלה, הנושב אז מספרותנו המהרסת והמחבלת, לנתוש ולנתוץ ולעקר כל זרע רגש דתי מלב קהל קוראיה.

כגבוה שמים מארץ — ענה כרמולי — כן גבהו דרכי הספרות מעת ההיא מדרכי ספרותנו היום. סופרינו אז לא חשכו כל עמל מנפשם לזרוע זרע התבונה ודעת בקרב העם, להניס באור ההשכלה את צללי האמונות הטפלות, למען טהר וזכך את הדעות והמושגים הנושנים. ולרגלי משך זרעם נשמעה חיש מהר רננת קציר. העם צעד צעדים גדולים קדימה לקחת את מושבו הנכון בקרב גויי איירואפה, וישלך ארצה את סרח העורף אשר הביא אתו מארצות נודו. תחת כל אלה, שנו סופרינו היום את טעמם, בהתאמצם להבדיל את עמם מארץ החיים ולהושיבהו במחשכים בחוג לאומי צר. את ספרי דתו הם מעמיסים עליו ומשיאים אותו בשוא כי בהם מחזה חזות הכל. למרות כל הדופי והגדופים אשר יתנו להקות משכילינו היום בסופרי עמנו מדור העבר, הנני מאמין באמונה שלמה כי המבקרים האלה לא יגיעו גם עד קרסולי המבוקרים, אשר יסדו ספרות חדשה לישראל ערוכה בכל ושלמה, כטעם הספרות אשר לכל העמים הנאורים, וגם בראו לה שפה צרופה ומזוקקה אשר היתה חסרה עד כה, בחרפם את נפשם בעדה ובהעלותם את עצמם לקרבן כפר השתלמות השפה, אשר בה ראו את חזון לבם ומשאת נפשם בתבל.

(היהודים בלאדז)

— בדבר הזה הנני תמים דעים אתך, – ענה הד"ר בן־דוד –
מפעל כביר כזה עתיד להתקים לאורך ימים ועקבותיו לא ימחו בשטף
הדורות, וכל עוד ידפוק לב עברי בקרב בני ציון, וכל עוד תעזה
לשון עבר על שפתי בני עמנו, – יכירו דורותינו הבאים את משגב
מעבדיהם על שדמות הספרות. אך עם כל זה, הנה במקום תהלתם
וכבודם שם גם עותתם ומעלם. הם התאמצו לתאר את צל העם עלי
גליון ולהכחיד את עצמו, לרומם ולשכלל את שפתו ולהשחית את
תמונתו הרוחנית, כי מה היא השפה אם לא מעטפתו החיצונית של
רוח העם? הם עשקו בזדון את העם בגזלם ממנו את רכושו הרוחני,
הפשיטו מעל זכרונות היקר ומסרת קדומים אשר הנחילו לו דורות
עולמים את מעיל הקידש ונזר ההוד המרחף עליהם ויחללום. את
חשוקי החבית ומסגרותיה פארו בכל הוד ויחזקו את בדקיהן, בעוד
אשר את היין המשומר בתוך החבית פנימה איתו שפכו החוצה.
פתאום התעורר העם להביא בחשבון את הונו ורכושו, לפלס בפלס
נכון את מצב אוצרו, ויתפלץ לראות את ציוני המספרים המבהילים
המגבילים את מצבו לאידו ולהותו, את המגערת אשר חלתה בו;
עתה ראה מצוקתו, הנהו כורע תחת סבל עול חובות מרובים
העורפים על ההון האמתי הנתון תחת שלטונו, צד השלילית מכרעת
את הצד החיובית, והעם כלו הנה נכון לשמיטת כספים ולמועדי רגל,
באשמת סוכניו ומנהליו השוגים והמשגים גם יחד, ספרות עברית
ערוכה על טהרת השפה העברית, אבל כי נחדור נתבונן בה אין
אנחנו מוצאים בה כל רוח עברי, איננה מרותקת עם העבר הנשגב
שלנו ואיננה מהאימה אל העתיד הנועד לנו אשר אליו אנחנו נוהים
ושמים עליו כל תוחלתנו. העם אשר איננו שם את מעיניו להתחנך
ולהתפתח על ברכי ההיסטוריה המיוחדת אשר לו ולשמור ללכת
בדרך אשר התותה לפניו, – הוא בחצי ימיו יקטף", כן ישפוט
מישרים אחד מגדולי חכמי הדור הזה. המשפט החרוץ הזה הוא מטפח
על פני אבות הספרות השלילית אשר אתה מרקד לפי מנגינות
החליל אשר חללו הם. זמורה זרה שתולה באקלים בלתי מיוחד לה
איננה מתפתחת באופן הנאות, תציץ ציץ אבל לא תפריא את
פריה. עוד הרבו לחטוא, בקטפם בזדון את הנצנים הנחמדים
אשר בם ילין אביב עולמים לבלי נבול לנצח, אשר צמחו על שדמת

ספרותנו הדתית עם הפרי והאשכלות המצומדים בהם יחד •

עוד בראשית המאה הנוכחית ענה אחד מפילוסופי אשכנז על השאלה אשר הציעו לפניו „אם לתת ליהודים שווי־זכיות ?": ינתן להם, ענה החכם ההוא, רק בתנאי כי תוסר הגלגלת העברית מעליהם והחתיה תושם עליהם גלגלת אחרת, עד כי בל ישאר שמץ כל רעיון ורוח עברי בקרבם • על המציאה הזאת נפלו מפלגת סופרינו אשר בהם ובכבודם תתימר, ובהתאמצם להכשיר את עמנו אל שווי־הזכיות בקשו תחבולות לרעוץ ולרוצץ את קדקדו למען הסיר את רוח העברי מקרבו • אולם כי ההתחקות כקופים מעשה זרים מבלי הבין את הדבר, וההתנהלות כעור לרגלי נער קטן הנוהג בו, הנגע אשר דבק בנו מאז, נגלתה בעצם תקפה גם בענין הזה, בעוד אשר פיכטע כחוקר פילוסופי החודר במהות כל דבר ברוח בקרת נמרצה וכל משפטיו שקולים בפלס ההגיון הישר, הוא ראה ויבן את תכונת היהודי, כי הרוח העברי יסוף ממנו רק אז בסור ראשו מעליו, הנה מטיבינו אלה הנמהרים והנחפזים נסו לרפא את היהודים מיהדותם, מחלה קשת התרופה לפי דעתם המשובשת, בגזרם את בשרם בסכין הבלתי מסבבת כל מכאוב, לעשות נתוח בלי שפך דם • מקור הדעת והרעיון הוא בראש האדם, במוחו; אבל כל זה הוא רק באדם פרטי, לא כן בעם שלם, אשר רעיונו הלאומי ורוח עממיותו מתכנסים ומתמרכזים במסגרת ספרותו • הספרות רק היא ולא זולתה הוא המוח הלאומי, הראש האחד לכל אברי גוית העם, ואת הראש הלאומי הזה חיבו מטיבינו להכרת בגרזן ויתת לנו תמורתו גלגלת חדשה, ריקה ונבובה מכל רעיון עברי, לבער מקרבנו את ההרבות העברית אשר תכניתה ותותמה: אמת, מוסר, צדק, מישרים, אהבה בלתי מוגבלת ואחדות מוחלטת, ולהקים בקרבנו את תפלצת הציוויליזאציון היונית, השואפת אחרי הוללות ופריצות רגש יופי חיצוני ותאות בשרים • אבל במחילת כבודם שבחו, כי לא הספרות מחוללת את רוח העם, כי אם העם בורא את ספרותו ויוצק אותה בדמות דפוסו המיוחד • התכונה הנאדרית בקודש אשר הוחן בה עמנו מעצם טל ילדותו, להשגיב ולרומם את הרוח על הגויה, את הדעת על הרגש, היא אשר שוללת ממנו היכולת לקלוט בקרבנו את התרבות היונית במדה הרחבה ההיא אשר הם מבינים אותה • ובכן

הנה צלם הבלהות של ההרבות היונית הפיץ את פחדיו בקרבנו רק למשך עת קצרה · רק רחיפה אחת קלה היתה דיה להשיבנו ולהצעידנו במסלה הנכונה אשר התותה לפנינו ההיסתוריה המזהרת אשר לנו ·

דברי הד"ר בן־דוד הנעימים והנכוחים נחתו בלב כרמולי אשר פער פיו כאל מלקיש להקשיב מדברותיו · אולם כרמולי מעקשות לב ומדרכו אשר הכבין להגיד לכל איש הפכו חשב מחשבות ויחפש ברוחו למצוא עצומותיו לסתור את משפטי בן־דוד, אשר כלם נכוחים וישרים לכל מבין · לאחרונה התעודד בלי חפץ כאיש העושה עבודה קשה מעקת יד נוגשת, מדעתו את חובתו המוט'ת עליו להתעקש ולהפוך אור לחושך וחושך לאור ·

— דבריך הנעימים הנאמרים מטעם הרעיון הלאומי אינם מתאימים לנוכח האמת · ואם אמנם כי רוח הגיון אדיר ורגש כביר חופף עליהם, אך מה יסכנו לנו אם אין בהם כל ריח פילוסופיה, אשר רק היא האבן בוחן לכל עלילות החיים ומסבותיהם · ומודעת היא כי הפילוסופיה לא תדע כל לאומיות ·

— ומה בכך אם אין בדברי כל ריח פילוסופיה? ענה בן־דוד בלצון, לפי דעתי הנה הטעם הוא העיקר והריח טפל · מה לנו ולפילוסופיה בעת אשר אנחנו דואגים לתקומת עמנו? הפילוסופיה היא רק קנין יחידי סגולה אך לא רכוש כללי לכל העם · יחס הפילוסופיה אל החיים הוא כיחס כללי הדקדוק אל עצם השפה; רוב האנשים מדברים צחות בלשון מולדתם גם טרם למדו את חוקי דקדוקה · ומה נשגבו דברי החכם האשכנזי באמרו, כי ההתפלספות היא המחלה אשר דבקה במין האנושי ומתנחלת מאבות לבנים; היא המארה אשר ארר ה' "בעצב תלדי בנים" · מה נמלצו דברי השנינה הזאת ביחוס אל המתפלספים בקרב גויי אייראפה אשר אם גם "בעצב" אבל על כל פנים הם יולדים בנים של קימא, ומה נאמר "אנחנו" ביחוס אל הפילוסופים שקמו בעמנו היום, אשר חבלי מות יאפפום בבואם אל המשבר ומפילים שפיר ושליה, כי כח ללדת אין אתם, ורובם יהרו רוח ויולדים סופה ·

כרמולי ישב כאיש נדהם אשר נעתקו מלין מפיו להתוכח עם איש ריבו · הוא הרגיש הפעם בנפשו כי אי־אונים הנהו להתגבר מול רוחמו העולה עליו ברוחו הכביר, בשיא תועפות רעיונותיו ·

בחכמתו הרבה, בהגיונו הישר ובשכלו השנון, וישת עצות בנפשו איך לסגת לאטו אחורנית משדה המערכה בדרך כבוד לבל יחרפהו יריבו כי נס הוא ממורך לב· עיניו תעו הנה והנה כמחפש איזה נקודה להשען עליה· אחרי כן פתח את פיו בשחוק מהול במבוכה:

— ומה האמר על זה? הגם הנרות הללו קודש הם?, בדברו זאת הורה באצבעו על בעלת הבית הנצבת קוממיות כפסל שיש על יד השלחן ועיניה נטויות לנוכח ארבעת הנרות המאירים על עבר פניה· בעלת הבית היא אשה צעירה לימים כבת שלשים שנה, יפת תואר, ועל פניה עוד תלין עדנת עלומיה, עתה נצבת לפנינו במלא תפארתה, הדורה בלבושיה ועדויה פאר לכבוד יום המנוחה· בכפות ידיה אשר נראו מרחוק כסנסיני תמר נטוים ברוח סוככה את פניה המפיקים הום וענות נפש ורוח, ואחרי אשר שאפה רוח בכבדות להרגיע מעט מעבודתה וטרחה הרב אשר נשאה כל היום להכין מכלת וצידה ליום השבת, הניעה את שפתיה החכליליות כפטירי ציצי שושנים· ובקול דממה נעימה הביעה ברגש רב „אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של שבת"· אחרי דומית רגע הוסיפה בקול יונים לאמר: „אנא אלי! האירה נא עיני להביט נפלאות בתורתך ולאהבה את חקיך· שלח נא מלאכיך ללוני ולזכות את ארחי ביום השבת הזה· העירה נא את רוח בעלי ובני לשקיד בלב טהור על תורתך, ושלח נא גם אורך וישעך לגוי קו קו ומבוסה המפוזר ומפורד בכל קצות ארצך"· ובדברה זאת התפרצו מגולות עיניה שני אגלי דמעה אשר התנוצצו על לבנת לחייה כאבני שהם על רפידת זהב בהעלותה על לבה את מצוקת בני עמה הנגשים והנרדפים בארצות אזיה, את עני ולחץ אחיה ברומניה מארוקו ותונים·

המחזה הנחמד הזה הרהיב את לב הד"ר בן־דוד והעשוי להתפעל ולהתרגש מכל ענין מרומם ונשא· אהבתו לעמו לדתו ולכל מסרת קדומים אשר הוקירם למאד, מלאה את כל לבו בהור חומר מתלקח, ובנגעת אליו רק שביב אש להט על כל סביביו· עתה הקשיח לבו בן־דוד משיחו ושיגו עם כרמולי, ורק בעלת הבית ותפלתה הקצרה והזכה, רגש לבה ודמעת עיניה, רק הם לבבוהו, ויקרא בחום לבו:

האח! מה נעמתן ומה נשגבתן אחיותי תמותי, אתן בנות ציון היקרות, אשר כדבר משוררנו הגדול „חננכן אלהים רוח עדינה,

רגש חן ויופי ולב חם בקרב" ! בכן אחוה חזות הכל , תום , ענוה „ סמל הצניעות והבנית אהבת חיי משפחה , הנכן בנות נאמנות להוריכן , רעיות אוהבות ונאהבות לארוך נעוריכן , אשר אתם יחד המינה שבם לסבול בעול החיים • לא לעגב זרים תשא בת ציון עין , לא ירכוש אוהבים ולאכוף עליהם כי יכרעו לפניה ברך לבה הולך • ועל כל הוד ופאר המשכללים את רוחה , הנה עיד אחד נוסף כנזר היר וצפירת תפארה על קדקדה , והוא : עוז אמונתה , הבת דתה , מבטח עוז באלהי אביה ואהבה נרחבה אל אום מחצבתה • מה מאד נחנת יצור רך ועניג עת תתהפכי לסלע איתן , בנשאך כפים אל אל בשמים ! לא היכלי עונג ומרכבות כבוד תשאלי ממנו , לא אל עדי היקר ואל משכיות חמדה תתפללי , לא להתנוצץ בשלל אבני יקר במרומי בתי הזיון ונשפי חשק העתירי אל אל , כי אם על רכוש מוסרי , עדי רוחני , אשר חיי משפחה ושלום תפוצות אחיך , רק אלה יקחו את לבך • ואם כי את אוצר כלי חמדתנו , את למודי כפרי קדשנו מנעו ממך , את ספר תורתנו ממקורה הראשון לא למדת , בכל זאת לנו את , לבך ונפשך נתונים לעמך ולהורתו • לקח אחד נתן לך :

אשמע מוסר אב , תורת אם אקשיבה .
ובעיני אל ואדם דרכי אטיבה . (כל שירי יל״ג)

וממנו לא תסיר , וכל דרכיך ועלילותיך מבועים בחותמתו • הנרות הללו קודש הם לי כאור שבעת הנרות אשר בהיכל ה׳ , וקול ברכת אחותנו העדינה יקר בעיני כקול רננת הכהן הגדול , בעמדו לשרת בקודש בשם כל העם אשר מלאו ידיו לכהן • בעלי ברית כאלה אשר רוחם נאמנה אל חברתנו ואחדותנו הלאומית , לא חניכי ספרות אי־לאומית ומתעתעה הנמו , כי אם בני בית המדרש של „הצאינה וראינה" אשר עליו יתלוצצו כל משכילינו יחד •

כזאת וכזאת התוכחנו יחד , ואין קץ להעצומות ודברי ההוכחה אשר התבצרנו בהם איש איש מאתנו למען חזק ואמת את דבריו • אי״ם בהגיע שיחתנו להתוכח אדות בעלת הבית וארבעת נרותיה , בחרנו לנו שפה ברורה שפת עבר צחה , למען הסתיר את דברינו

(היהודים בלאדז)

מבעלת הבית, אשר רק היא היתה הציר אשר עליו תסב מלתנו. אך כבשת גנב כי ימצא, וככלמת סוחר עת תגלה ערמתו (בפולין אין נוהגין כן), וכבשת הרב עת ימצא פלפולו הארוך בשבת הגדול נדפס בספר שקדמוהו, כן התבוששנו גם אנחנו, בהשב לנו בעלת הבית את אמריה לאות כי שומעת היא עברית, באשר כי ילידת ליטא הנָה, אשר שם מצאה לה השפה העברית גואלים רבים גם בקרב המין היפה. היא פנתה אל הד"ר בן־דוד ותאמר:

שמעתי את הלונתך והתרגזך על המסלה הרעה אשר בחרה לה ספרותנו מאמצע המאה הנוכחית, ובעיני איננה זַכָּה גם נְטִיַת ספרותנו היום. שניהם הרחיקו ללכת עד הגבול הקיצוני ואינן יודעות למצוא את נקודת התוך. תמה אנכי ולא ארע במה זה ישרו בעיניך דרכי הספרות בימינו אלה? האם לא תבלה גם היא את עתותיה רק בשיחות ובפלפולים שנונים ומחודדים, מבלי להתאמץ לעשות את חובתה להטות את לב הקהל אחריה, ולברוא לה קהל קוראים הנכונים למלאות את פקידיה בפועל ומעשה? ביחוד נכתם עון הספרות לפני על קרירות רוחה אל חנוך הבנות ותרבותן הלאומית. להקנת המגרעות אשר חלו בחנוך הבנים נשמעו רעמים וזועות בהיכל ספרותנו יום יום, בעוד אשר אדות חנוך הבנות הגדלות בלי דעת שפתנו וקורות ימינו אין מפטיר בשפה ואין פוצה פה, כמו היו הן סרח העודף בגוית הלאום. חמדה יקרה נתונה תחת שלטוננו ואין אנחנו יודעים איך להשתמש בה, למען הפיק ממנה תועלת למטרת תחית הלאום, והוא המין היפה, אשר על פי טבעו הוא מוכשר לשאת כל עמל ותלאה ברוח שקטה ובאמונת לב. תחית הלאום היא עבודה רבה וארוכה, הדורשת מאתנו עמל רוחני וגופני, והאנשים אשר בידם הָפְקְדָה תעודתנו זאת למלאותה, דרושים להיות מְקֻדָּשִׁים כליל רק אל משלחתם הרוממה מבלי להתעסק בחפצי עצמם, ולמי יאתה מלאכות לאומית כזאת אם לא אל המין היפה? הנשים העבריות נשי חיל הנה, ומה גם כי בהיותן חפשיות לביתן ובהיות להן הכח והעוז להשפיע מרוחן על בני משפחתן, בטח העשינה חיל להקים על תלו את מקדש לאומיותנו ההרוס. "מלאכות הנביאים הקדמונים וסופרי תולדות העתים היום משלחת אחת היא", — כן יאמר אחד מפילוסופי העמים" —. ואם כי תמו ספו חוזי יה מקרבנו, הנה תודות לאל

קורות עתותינו מראשית היותנו לגוי נִגולו כספר לפנינו, מפיהם נבקש תורה ואל נא נקשיח את לבנו משמוע אל עצתם. במשטר נבון מאד התנהגה תורתנו ברצותה להפוך עם פרוע ושובב, אשר זה עתה יצא לחפשי מעבדות מצרים, ללאום נבין ומסודר בכל הליכותיו, בהפקידה את המשרה הנכבדה לנהל את ההשתלמות הדתית של העם והשכלתו הלאומית והמוסרית, וכמו כן סדרי חייו האזרחיים, לא אל המקרה, גם לא אל אנשים מתנדבים בעם אשר רוח בינתם ימריצם לשרת בקודש, גם לא אל בעלי הון ועושר מנדבים מיריאני רו״כ להעתיק את העם אל חבל ארץ לא נודעה, וכמו כן לא לאדמיניסטראציאן מבני נכר המביאה את צאן מרעיתה במועקת ברזל, כי אם את המשרה הקדושה הזאת שמה על שכם בני מפלגה ידועה, מפלגת כהנים, אחרי אשר פרקה מעליהם את עול סבלות החיים. „לא יהיה לכהנים כל חלק ונחלה בישראל אשי ה׳ הוא נחלתם״. או אם נרחיב מעט את ניבה נאמר, כי הורות תורת ה׳ היא תעודתם והעבודה הלאומית היא מלאכתם, כי רק הם יורו משפט העם וסדרי חיים האזרחיים ליעקב והורה לישראל. כה צותה תורתנו. ברבות הימים אחרי אשר זנחו הכהנים למלאות את תעודתם הנקדשה, והעם השתיבב משובה פרועה ומוזרה להתהולל בפסילי עץ ואבן, אחרי אשר למדו אל דרכי הגוים סביבותם נמסרה תחית העם והתפתחותו המוסרית בידי המין היפה, אשר נמצאו בנפש חפצה ובלב בוער באש אהבה לאומית לעבוד את עבודת עמן המדינית והרוחנית. פתאום תופיע דבורה אשה נביאה על במת עבודת הצבור, תמונה נאדרה בקדשה המשפעת יראת כבוד בלב כל רואיה, חזיון נשגב אשר אין בכל הגוים וקורות ימי העולם משלו. ביצור רך וענוג התאחדו יחד יופי המין חרב שלופה ועט סופרים, ומידי הסגולות המרוממות האלה נמשכים קרני הוד, להקדיר באור יפעתם את תמונת יאהאַ־נאַ־דע־אַרק, אשר במה נחשבת היא לעמת הגבורה הנערצה הזאת, המאשרת את עמה כן בחופשה מדינית, בפרקה עול זרים מעל צוארו, וכן באושר רוחני ומוסרי, בהניחה את אבן הפנה לבנין היכל השירה והכפרות בישראל, אשר נפלה למשואות אחרי מות משה איש האלהים. מני אז אחזו הנשים את משוט הנהגת האניה הלאומית בידן חלק כחלק עם הגברים יחד, ותשתפנה עם בעליהן לעבוד

שכם אחד במלאכת הספרות עבודת הצבור וחנוך הבנים · כתבי הקודש יאלפונו לדעת כי הנשים העבריות בהקופה ההיא לא צמצמו את פעולתן בחוג צר של חיי בית ומשפחה, כי אם הרחיבו את מעגל פעולתן להקיף גם את החיים המדיניים של העם · הן היו ראשונות לצאת במחולות ושיר לקראת כל גבור מנצח לוחם מלחמת עמן, ומאהבתן הרבה לארץ מולדתן התמרמרו בבכי בנפול עמן ומלכו בידי צר · משוררנו הקדמוני כבן הדור ההוא אשר ידע לנבון את מיתרי ההרגשה הדקים המרוקמים בקרב הגויה הלאומית, הנה בקינתו על מות המלך האומלל אשר רוח גבורה אמצתהו לנפול על חרבו על שדה קטל מנפול בידי פלשתים, הוא רק אל בנות ישראל יפנה, רק אותן יקרא לבכות על מפלת העם ומלכו · אולם לוא קוננתי אנכי את הקינה ההיא, כי אז לא הרהבתי עוז להשפיל את כבוד אחיותי בנות ציון העדינות כמעשהו הוא, בהציעו לפניהן לשפוך נסך דמעה על מלכם האהוב, יען ילבישן שני עם עדנים, ויען יעלה עדי זהב על לבושיהן, כמו דבר לו עם ילדים קטנים המבטיחים לאהבה את כל אשר יתן למו מגדנות וצעצועי משחק · בת ישראל העדינה מתמוגגת בדמעתה על שבר העם אשר לו רוחה ונפשה נתונים, ועל מפלת ארץ מולדתה האהובה, ועל מות ראש האומה ומגנה ביום נשק, ומה נחשבו לעת כזאת בעיניה שני, עדנים ועדי זהב ? הנה היא נצבת על מרומי המדרגה של הרגש הלאומי, היא מבוכרת בדעהה ובשכלה, איננה עוד בת חוה, כי אם בת העם, אשר „האני" הלאומי אחוז ומתאחד בקרבה עם האני הפרטי שלה, ומה לה ולשעשועי עדי זהב, בעת אשר היא היינו עמה צולל בתהום צרה ויגון ? ומי כמקונן הזה יודע את רוח נשי בני דורו, אשר נתנו את היתרון לרועה צאן על מלך ישראל, רק בגלל גבורתו אשר הראה על שדה המערכה לטובת המדינה ולהסיר חרפה מעל ישראל ?

ביחוד עברו הנשים את האנשים בפעולתן הפוריה על שדמת החנוך. כי רק הן לבדן הורו את ילדיהן תורת ה' · „שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך", כן יאמר הממשל משלים העברי · האם רק היא חנכה את בניה ותלמדם תורה ודעת · תוצאות סדרי החנוך הזה הביא ברכה רבה אל היהדות · הדורות הנולדים אשר

קבלו חנוך מתוקן מידי המין היפה היו כלם בנים נאמנים לעמם ולא נמשו את תורת אמם ללכת אחרי אלילי בני הנכר, והיא היא שעמדה לעודד את העם להרימהו משפלות מצבו, ולהעצימהו מצריו, עדי הגיעו אל מרום העצומות עזו בימי מלכות דוד בן ישי. לוא הוסיף העם ללכת במסלתו זאת, כי אז פרש את כנפי ממשלתו על פני כל ארצות התבל. פה התגנבה שגיאה היסתורית לו־דור במהלך התפתחות העם, שגיאה אשר חתרה מחתרת תחת אשיות הלאום והדכאהו עד דכא. המלך שלמה אסף אל ארמונו אלף נשים מבנות העמים המשמרים הבלי שוא אשר סביבותיו, אשר בבואן להסתפח בהאומה העברית הכניסו אתן תרבות זרה בישראל, תרבות של פריצות הוללות ושאוף אחרי העגיגות בשרים, תרבות של אלילות והגשמה. בנות הנכר האלה בהיות כח הורוע והממשלה עומדים לימינם היה נהיו למשקלת מכרעת (געגענגעוויכט) אל העבודה הלאומית של האשה העבריה, אשר באהבה נצחת בתמת לב ובהשלך אחרי גוה את חפציה הפרטיים עבדה את עבודתה למטרת תקומת הלאום, והן הן אשר השפיעו מרוחן על כל נשי העם ללכת בעקבותיהן. ויהי אך ירדה האשה העבריה מרמת הבמה של העבודה הלאומית, והעם החל לרדת פלאים ממרום מצבו, עדי כי עשקו זרים את חפשיותו המדינית, ולאחרונה הֻגְלָה גם מעל אדמתו. הנה נתתי לכם לקח היסתוריי ואת אמתת משפטו לא תנכרו. רק לנו הנשים העבריות, רק לנו נפלה למנה, להקים את סוכת הלאום הנופלת. ומה רבה רשעתכם אתם הגברים במנעכם מאתנו את החנוך הלאומי, כי בזאת אתם שוללים מאתנו את היכולת להיות נאמנות אל תעודתנו הלאומית. ומי ערב בעד פשע העם אם לא ספרותו? חובת הספרות להעיר את לב העם להקים בעדנו בתי ספר מיוחדים ערוכים בטעם התרבות העברית, ללמד אותנו שפת עבר, כתבי הקודש ותולדות קורות עהותינו, ולהשגיח על החנוך הלאומי של הבנות יתר הרבה מחנוך הבנים.

„האח! אחותי יונתי תמתי! הבה נא אשקה את שולי מעילך בשפתים דולקות מאש אהבה לאומית!" המלין האלה התפרצו מפי הד"ר בן־דוד מבלי משים בהסתער עליו לבבו מנעימות הלקח הנשגב אשר הטיפה באזנינו אחת מבנות ציון המסולאות מפז. „מה

אשיב על תוכחתך ? הה ! את מוסר כלמתי הלאומית אשמע, מבלי יכלת בי להשיב על דבריך הנאמרים ברוח הגיון בריא״ .

ורוח השירה צלחה על בן-דוד וישר את השירה הזאת לאמר :

1.

שְׁכוּלָה גַלְמוּדָה , הָהּ ! סִפְרוּתֵנוּ הָעִבְרִיָּה !
תּוֹרִי , תַּטִּיפִי , קוֹלֵךְ קוֹל קוֹרֵא בְּצִיָּה ,
פַּסּוּ הַקּוֹרְאִים , אֵין קֶשֶׁב אֵין מַשְׁמַעַת
קוֹר וְקֶרַח בְּלִבָּם , הוֹי עָמָל וָכַעַס !

2.

שָׁוְא עֵט סוֹפְרִים , שָׁוְא קוֹל יָרִימוּ ,
לְעוֹרֵר חִבַּת צִיּוֹן שָׁוְא יַרְעִישׁוּ יַרְעִימוּ ,
סִפְרוּתֵנוּ אִלֶּמֶת , נָכְרִיָּה לְעַמָּהּ שְׂפָתָהּ ,
לֹא יִשָּׁמַע הֶגְיוֹנָהּ , מְשׁוֹשָׂהּ גַּם בִּכְיָתָהּ .

3.

אֶת הַשְּׁאֵלָה הַיְדוּעָה לוּא אֲנַסֶּה אֶשְׁאָלָה ,
תִּשְׁתַּפֵּךְ מְרֵרָתִי וּפָתוֹר בַּל אוּכְלָה ,
הַלְאֹם אֲנַחְנוּ ? אוֹ רַק חֶבְרָה דָּתִית ,
מְדַבְּרִים סְפָרַדִּית , אַשְׁכְּנַזִּית , צָרְפַתִּית ?

4.

לְאֹם זוֹנֵחַ שְׂפָתוֹ , פִּתְרוּ נָא הַחִידָה ,
וּשְׂפָתוֹ „שָׂפָה יָפָה , שְׂרִידָה , יְחִידָה“ ,
וּמוֹרָיו הִקִּיפוּ בִגְדֵרִים כָּל קוֹץ מִתּוֹרָתוֹ ,
לֹא דָאֲגוּ לִתְחִיַּת הַשָּׂפָה שֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ .

5.

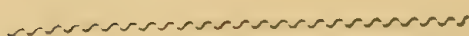
הָבוּ לָנוּ שָׂפָה לְאֻמִּית , חַיָּה , מְדֻבֶּרֶת ,
בָּהּ תְּחַנֵּךְ יְלָדֶיהָ אֵם עִבְרִית דּוֹבֶרֶת ,

(היהודים בלארז)

שְׂפַת צִלְצַל שְׂפָתַיִם, שְׂפַת אֹמֶר וְהִגָּיוֹן.
לֹא שָׂפָה לְסוֹפְרִים, שְׂפַת עֵט וְגִלָּיוֹן.

6.

אֵם עִבְרִית דּוֹבֶרֶת, גַּם בַּת לְעַמָּהּ נֶאֱמָנָה
וּבְרֶגֶשׁ לֵב חַם, וּבְתֻמַּת נֶפֶשׁ עֲדִינָה,
תַּטִּיף תּוֹרַת אִמָּהּ בִּשְׂפַת אֲבוֹתֶיהָ,
לְדוֹר נוֹלָד יוּלַּד עַל בִּרְכֶּיהָ.

מה מאד מאושרת הנני לראות כי גם אתה אדוני בן־דוד הנך תמים דעים אתי, ענתה בעלת הבית, באשר כי איש כמוך אשר לבו ראה חכמה ודעת הרבה שוֶה הוא בעיני להשען עליו ועל דעתו כעל משענת מטה עוז. אפס כי לדאבון לבבי, הוסיפה אחותנו העדינה לאמר, יודעת אנכי כי רק חלומות נעימים חלמנו לנו. כבר נואשתי מראות את כל חזיונות לבי ומשאות נפשי יוצאים לפעלם בקרב עמנו. עוד לא זכיתי לראות איזה עצה נכוחה הנשמעת לפעמים מבמת הספרות מוצאת לה אוזן קשבת בקרב עמנו הנודד כמתעתע זה אלפים שנה, מאפס בתוכנו יועצים אנשי רוח וכבירי עלילה גם יחד, אנשים אשר רוח תבונה תתמכם להשכיל ולמצוא את הדרך המאושרת אשר בה ירוץ עמנו ויושע, וגם עוז בידם לסוכך את הגיון לבם בעור ובשר ולרקם בתוכם גידים ועצמות של מפעל ומעשה, למען לא ישאר האידעאל אשר הגה לבם עצם רוחני מרחף בעולם האצילות, כי אם רעיון מגושם מלובש בגויה חיה פועלת וממלאת את תעודתה בקרב החיים המעשיים. הננו תועים ומתעתעים במחשבים באין מנהל ומורה דרך, ומן המון העם ועד ראשי האומה וקציניה חכמיה וסופריה, כלנו תעינו, איש איש פונה רק אל עסקיו הפרטיים, ועל שלום העם המוסרי ותקומתו הלאומית אין חולה. הה! תועי לבב הננו כלנו!

(היהודים בלאדז)

ברגע ההוא צלצלה באזנינו זרמת קולות מוזרים מקפצים ומדלגים עשרת מונים הגבה והשפל בכל רגע ורגע, אשר השמיע העובר לפני התיבה בבית התפלה הנמצאת לנוכח חדר מעוני. כרגע הכרתי כי הקול הוא קול מיודעי רבי שאלתיאל המדמני, המסלסל בקול זמרתו כעלמה יעלת חן, המסלסלת במקלעות שערות ראשה למען שית לוית חן על הוד פניה. ה"ר שאלתיאל הוא חנוני בעיר מדמנה בליטא, נכבד ונשוא פנים בעדתו ואחד מראשי קציניה, באשר כי בחנותו נמצאו לממכר כל מיני סחורות שבעולם אשר לא תמלא העין מראות אותן, כן יגידו כל יושבי מדמנה, ממיץ זפת לממשח עגלות ועד מטוה בד יקר המחיר הנמכר במחיר עשרים אגורות לאמה. יושבי מדמנה מתרחצים בפלגי עדנים לקול נגינת ה"ר שאלתיאל ומתענגים מאד על יפי קולו הממושך והממורט בעברו לפני התיבה בבית הכנסת הגדול שבעירם. אפס כי רבי שאלתיאל היודע ומכיר את שיא מדרגת ערכו בחכמת הנגינה, צרה עינו להנות ולענג במגד זמרותיו את יושבי עירו הנבזים ושפלים בעיניו, ואשר ישטמם בשאט נפש, כדרך כל יהודי ליטא היושבים בערים הקטנות לשטום איש את אחיו לא בעד בצע והשגת גבול מסחרם. כי אם הם שוטמים איש את רעהו רק משום משטמה בלבד, ובקיאים איש איש במגרעות כל יושבי עירו לפקוד על בנים עון אבותם עד הדורות הקדמונים שלפני ההיסתוריה, בקיאות נרחבה אשר אין בכל העיליים הליטאים משלה.

ומה עשה רבי שאלתיאל בזמרותיו ומנגינותיו המתחדשות אצלו בכל יום תמיד?

הן היו נאצרות ונחסנות בחלל בטנו ימים רבים, עדי בואו פעמים בשנה עירה לאדז לרגלי מסחרו, ואז מצא לו עת מוכשרת להתפרק מן הסבל הרוחני העמוס עליו, להריק את ברכתו החוצה אשר הציקה לו עד מאד ותתרוצץ בקרבו ברב כח להגלות לאויר העולם לשמח אלהים ואנשים במתקה ודשנה. בימי אושר כאלה הנהו מתנשא ומתנפח כברבור הודו, להראות בקהל רב את מתקו ודבשו בחכמת הנגינה, בעברו לפני התיבה בבית התפלה אשר בחצר בית מעונני באשר כי השמש המשמש פה הוא גואל וקרוב לו, ועל כן יתן לו מהלכים אל עמוד התפלה למען יכבד על פני כל העם.

היש"ץ תמך את כפות ידיו בשרירי צוארו משני עבריו ויצנוף צנפה ברעש קולו הפגום פנימות גדולות ורבות כמאכלת של שוחטים בערב יום הכפורים, ואחרי סלסולים רבים ושונים התפרצו מעל שפתיו המלות „עם תועי לבב הם, והם לא ידעו דרכי" •

„הידד! קראה בעלת הבית בעליצות נפש ובצהלה נעימה, הנכם רואים ארוני כי דעת הקהל מדברת מתוך גרוני, כי סגנון שנינו עולה כאחד ובעת אחת • הנני מאמנת בעזוז אמונתי, כי לא שחוק המקרה הוא, כי אם איזה קורטוב של אמת יש בזה •

שחוק אדיר פרץ על שפתינו, ונרוה עונג על מתק פי אחותנו העדינה ועל תוקף הגיונה ומהתלותיה השנונות •

והד"ר בן־דוד הניד ראשו, ועל פניו המביעים עצבון נראו כמו חרותות המלות אשר הגה לבו „כמה בנות נאמנות כאלה נמצאו בקהל עמנו? אך מתי מספר"!

ה׳

רק כפשע אחד מן המרום והנשגב אל המכוער והמגונה, ורק במלא רוחב קו דק יַפְרֵד האור מן הצל • בעת אשר התענגנו על שיחת אחותנו העדינה בעלת הבית, אשר הביעה את רגשותיה הלאומיים במשגב הגיון וברוממות קודש, הנה בחדר השני הנשען אל מעוננו ורק קיר דק מבדיל ביניהם, עד כי הדבר האמור בצל קורת האחד יִשָּׁמַע גם לאזני היושבים בקרב השני, ישבה גוסטאווא (מוסבת שם משמה העברי גאלדא, ואף כי הבין בל אוכלה איך מקבילים שני השמות זה לזה?) ראזענפעלד, עלמה כבת שמונה עשרה שנים לבושה בגדי משי ומעולפת עדי זהב ויקר, ותזמר שירי עגבים בלוית הנבל אשר הפיץ קול זועה כמו למרות רצונו מלחץ ידי הפורטת עליו, אשר לא ידעה לפלס את דפק אצבעותיה בנחת, עד כי רעדו אמות הספים מקול נגינתה • משפחת ראזענפעלד באה לגור הלום מארץ רומעניא אשר גרשה משם לרגלי רדיפות היהודים המתחוללות שם כפעם בפעם ועוברות כל חוק וגבול, ותאלץ לשוב ארצה רוסיא ארץ מכורתה • ואם כי מכסת כסף רבה הביא אתו אבי

המשפחה, בכל זאת הנהו תועה פה כשה אובד, מבלי דעת אל איזה ממשלחי־היד השונים הנמצאים פה יפנה, באשר כי עוד זרו לו דרכי המסחר בעיר הזאת. למען הפיג את העצבון הנסוך על בני הבית, אשר כצפור נודדת מקנה כן ינהו ויתגעגעו אל הארץ אשר הקיאה אותם מקרבה בעצם ימי טובם ואשרם, נסתה גוסטאווא הפעם לגרש ולהגות את הרוח הכהה בזמרת מנגינותיה.

אל נא בתי, אל נא תפזרי מלח על פצעי לבבי, שסעה אלגא את גוסטאווא בתה אשר הרימה קולה בעוז לשיר את שירת אהבה בשפה הרומענית, אל נא תזכיריני את הארץ אשר השליכתני מחיקה על לא חמס בכפינו, גם שפתם לא אוכל לשמוע.

– אל נא תבוז את ארץ מולדתי אשר ממרחקים הנני נושאת את לבי אליה, כי את רוחי את ממררת בדבריך אלה אמי מחמדתי. אולם בארי נא לי אמי, מדוע זה גרשוני מהסתפח בארץ רומעניה אשר ראינו בה מנוחה ועונג כחצי יובל שנים? אנכי נסעתי לתמי למצוא עדנים ונחת במימי מעיני הישועה בקארלסבאד ופתאום הבהלתוני באגרתכם כי הננו הולכים בגולה אל ארץ רוסיא, מה נורא הדבר! מה מאד מחצה השמועה את לבבי כי נגזר עלינו לצאת בגולה, לא אוסיף עוד ראות את ארץ מולדתי, את נאות היער אשר לנו עם גניו ופרדסיו המענגים את עין כל רואה, את שדרות האלונים אשר בצלם אהבתי לנוח כחום היום, את בארות היורדות מים מעשה ידי חושב אשר הוכנו בקרב הגן הגדול ואת גלי פלג המים המנוצצים ככסף הלופת ארחות דרכו בקרבו. ועל כל את קנסטאנטין אהובי בן האציל הרומעני אשר קנה את לבי לאהבה אותו. הה! שכלתי אבדו לי כל מחמדי לבי יום אחד.

– יען כי יהודים אנחנו. ענתה האם ואנחה חרישית התפרצה מקרב לבה, כמתאנחת על היהדות אשר היא קשורה אליה למרות חפצה, כמו דבקה בה מחלה קשת עורף אשר מאנה להרפא.

– האנחנו יהודים? שאלה גוסטאווא בתמהון, יהודים נבזים ושפלים עם התגרנים והרוכלים אשר את צלמם אבזה תמיד. הן רומינים אנחנו בעלי דת משה, כן הסכנתי מעודי לשמוע את השם הנכבד הזה נשא על שפתיך עשרת מונים יום יום. כאשר אחזה לי הננו רומינים גמורים יותר מן הרומענים בעצמם, רומינים אמתים עם כל

רמ"ח אבריהם ושס"ה גידיהם, גזעם גזענו, לאומיותם לאומיותנו ושפתם שפתנו, וכמכתעף מזה הלא גם ארצם ארצנו • הננו רומינים שומרי דת משה, שמירה מוגבלת ותלויה רק מן הקריאה וכנוי השם מבלי דעת את דרכיה ומהותה, ומבלי להתהולל בהבלי היהודים המגואלים ומלאי חלאה • האמנם כי כאורחים בלתי קרואים תקענו לנו יתד בבית איש זר להתאחד בחזקה עם בני הבית להתחשב לבני משפחה אחת, מבלי שאול את פי אדון הבית הגאות הוא כי יקרא שמו עלינו ?

— עם הארץ לא ישים לב אל הנאומים והמבטאים הנמלצים העולים על שפתינו • ובאמת הנה רק שמא גרים • בספרי מפקד העם נקראנו בשם יהודים, וכן הננו בעיניהם תמיד, כל עוד לא נעשה איזה עלילה גלויה ומפורסמת להראות בעליל כי מתנכרים אנחנו אל העם אשר מחלציו יצאנו, והיא המרת הדת • המענה הקצר הזה יצא מפי אבי המשפחה בערנארד בקוותו כי עתה תשים בתו מחסום לפיה, לבל ענותו עוד בשאלות כאלה אשר כבר הציקו את לבבו הנקפא מקרה לאומית ודתית, וכאיש החפץ חיים של עושר ועדנים כבר ידע לפתור אותן כהרף עין פתרון שלם, לולא אחיו העשיר בעל האוצרות הנצב לשטן לו על דרכו •

— אם כן אפוא הגידה נא אבי • הבעד החסות בצל של מבטא ונאום מלאכותי כזה נטל עלינו לשאת כל עמל ותלאה ? יכנו נא אותנו כחפצם, אחת היא לנו, אם יהודים ואם נוצרים, בעיד אשר אם כה ואם כה הנה ספרי שני הדתות האלה זרים לנו עד מאד • לפי דעי הנני נכונה לתת היתרון לדת הנוצרית הכתובה בשפת הארץ על הדת היהודית הכתובה בשפה מזרחית וערוכה לפי הטעם האריענטאלי, ובלתי מובנת לכל • הננו מתאבקים עם ריחים של רוח וקונים את נצחוננו המדומה במחיר של עושר ואושר מרגע ושזום, ובמחיר כל דבר יקר ואהוב לנו עד מאד • בדברה את מלותיה האחרונות הביטה בעינים יורדות דמעה על תמונת קאנסטאנטין אהובה, תמונה זעירת אנפין, המשובצת במשבצת עדי זהב ותלויה על לבה •

הנני תמים דעים אתך בתי חמדתי, ענה בערנארד • חרפה היא לאיש נאור אשר הריח בריח מושגי העת החדשה להסמך על דתו ומה גם להתמכר אליה בלב ונפש • הדת היא לי כנעל על כפות

רגלי אשר בחדר משכבי אולי ינעם לי להסירם בליל מעל רגלי למען ירוח לי · והנני אסור במו רק בצאתי מאהלי, למען לא יאמרו הבריות כי הולך יחף אנכי, וחלילה לי לפזר כסף רב ולאבד את אשרי במחיר נעלים, לולא הקים ה' לשטן לי ממקום אחר · ירא אנכי להתיצב על דרך אהרת כל עוד אחי העשיר בעיר .W עודנו חי, כי הון עתק לו אשר לא יערכוהו מיליאנים רבים ובנים אין לו ואנכי הנני יורש נחלתו האחד, באשר כי אח ואחות לו זולתי אין, והיה בהתמרמר עלי האויל האורתודוכסי הזה בגלל התמורה והחליפה אשר יחשבנה לו לכלמה לפי דעתו המהבלת, והנחיל את הונו את איש אחר מבני משפחתו הנאמנים בברית אמונתו· הנני מאסף אל ביתי דברים עתיקים יקירי ערך, אך לא לשם אהבת קדמוניות, כי אם למען המשכרת · זרועות פשוטות לחבוק את כל אשר יסבין לחפץ בצעי, הנני נותן את ידי לכל המרבה במחיר בריתי · אך לא עת דברים לי כעת, הנה רעי מחכים לי אצל השלחן הירוק באחד מבתי הנופת לבלות את רגעי הליל הארוך בשחוק הביליארד · עתה הגיעה העת ללכת כי אתא ליל · בערנארד לבש את מעילו, חבש את מגבעתו בראשו ואת מקלו שם בידו ויקטר את מקטרתו ויצא החוצה ·

חכמי הקבלה אשר כל דבריה מעולפים בצעיף תעלומה וסודות נעלמים מציעים לפנינו לקרוא איזה פסוקים ישר והפוך, והיא סגולה לאיזה פעולה רוחנית הידועה רק להם אך לא לנו· וכמו כן ישנם גם דברים רבים בדעות בני האדם הנקראים ישר והפוך, וביחוד אצל אנשים אשר אין להם כל מושג מחכמת הקבלה וממסתרי רזיה. „בצלם האלהים עשה את האדם" תאמר תורתנו, ולעמת זה יצדק גם הפילוסוף האשכנזי בהוסיפו, כי גם בני האדם יתארו למו את האלהים בצלמם כדמותם, כי מושג כל איש ואיש מהעצם הנשגב הוא לפי מדרגת השכלתו ומושגיו במושכלות · תורתנו הקדושה המלמדת אותנו לפלס את מעגל חיינו בקחתנו לנו את הדת הצרופה למשקלת תאמר „ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך", והבועטים בדת בימינו אלה לוקחים למו הרשיון לסרס את הנוסחא, הם שמים למו לחוק דתי לאהוב את לבבם את נפשם יאת מאדם בכל האלהיות והדתות שבעולם, וכל המרבה את תועלתם

ובצעם היא הנבחרת • בערנארד החכם בעיניו משבעה משיבי טעם ומקוה לקבל הון רב שכר חכמתו הוא השכיל לפתור את שאלת הדת והחיים בשתי מלות, היינו כי חייו חנותו ודתו מרכלתו, אך שכח כי כל משלח יד וכל עסק מסחרי הוא תמיד קרוב להפסד כאשר לשכר, ומה גם בימינו אלה אשר התמורות והחליפות מתחוללות בעולם המסחר מרגע לרגע ותחרות והרמית חותרים את יסודותיו מתחת, כי מסחר עלול יותר להפסד מאשר לשכר. הוא חבל תחבולות מחוכמות להתעשר ולהעלות את מחיר סחורתו עד המדרגה העליונה, והנה קרהו נזק כאשר נראה למטה. פה יתאמת בפועל המחזה הידוע אשר יציג לפניו המשל הקדמוני. כלב נושא בפיו גבינה חטופה מבית המבשלות, ויהי בעברו על חוק השליח וירא בתוך המים את דמות תבניתו כמו כן כלב וגבינה בפיו ויאמר לעשוק את אחיו, וכרגע ההנפל על רעהו המדומה להוציא את בלעו מפיו, אך פתח את פיו וגבינתו צללה במצולת המים.

מנוחה שלמה בבית, אין פוצה פה ומדבר דבר• הנרות הרבים אשר העלו לכבוד השבת יפיצו אור זרוע, ולעמתם הנה גם פני כל גרי הבית מאירים ומפיקים מנוחת רוח ושלות השקט• השלחן ערוך וידי בעלת הבית שלוחות בו לפארהו ולשכלל את משטרו לבל יחסר כל עליו• אחרי אשר כלו בני הבית להתפלל ויקדשו את היום על כוס יין כחוק ישבנו לאכל סעודת שבת במסבת רעים• עודנו אוכלים ומטיבים את לבנו, והנה הדלת נפתחה ורצי בית הדוהר הגיעו ויביאו לנו צרור מכתבי עתים שונים. כמעוף עין השלכנו כלנו את הכפות והמזלגים מידנו, ונעט אל מכתבי העתים העברים, בשאפנו לדעת את החדשות הצומחות במחיצת היהודים והיהדות• העת הזאת מסובלת בשאלות רבי הערך וחקרי פלגות הדעות בענינים נכבדים הנוגעים אל עתידותינו ותקומתנו• סופרי ישראל נקבצו יחד ומתנגחים זה לזה בהלכת שאלת היציאה, אנה נפנה ואנה נצא, אם לצד צפונית מזרחית או למערבית דרומית? העם נצב כמתעתע על נקודת פרשת הדרכים, נבוך ומבולבל מקול המולת מורי דרך שונים בלתי קרואים, דברנים ומפולפלים המורים לו את הדרך זה בכה וזה בכה, וכל אחד תומך ומחזק את דעתו בחקירות והסברות עיוניות ובק"ן טעמים לקוחים מכל מקצעות

הספרות והמדעים, נעוצים על שדמת ידיעות העולם והטבע, אבל לא על מוסדות הנסיון, אשר רק על פיו יקום כל דבר • מורינו אלה הם לאומים זכים ומזוקקים דקים מן הדקים, אוכלי חולין על טהרת הקדושה הלאומית, ומתעבים להעזר בפתרון כל שאלה על ידי הלקח הטוב של תורת הנסיון, משום ובחוקותיהם לא תלכו, כי כזה יעשו כל סופרי העמים, וה"א אחד מחוקי הלאומיות לבלי התערב בגוים ולבלי למד מעשיהם • כמדומה לי כי לא היה ארץ ישראל וארגענ־טינה לא על כדור ארצנו, כי אם השתרעו על פני אדמת הכוכב מאדים (תכונות מאדים מתאימות אל תכונות הארץ בכל פרטיהן, וקרוב לאמת כי שם נמצאו גם יצורים חיים), וידיעות מקיטעות וקלוטות משם הגיעו אלינו רק ע"י השקפות מדויקות באמצעות הטעלעסקאפ, ואחרי חשבונות ארוכים בעזרת חכמת השיעור הנשגב בעמל הפשיונות והיתרונות (אינטעגראל־אונד־דיפערענציאל־רעכנונג), הנה גם אז בלי תפונה נבצרה היכלת כי התחוללנה התפלגות הדעות והשערות מתנגדות ומכחישות זא"ז, כהתנגדות הדעות והידיעות המוצעות לפנינו בעתונים העוברים אדות אה"ק וארגענטינה, ואף כי באמת שניהן אינן בשמים׳ אינן משתרעות על פני אחד מכוכבי הלכת הסובבים את השמש, כי אם קרובות לנו, חלק אחד משטח כדור ארצנו המעוטף על כל סביבותיו ברקמת חוטי טיליגראף ומסלות ברזל ונתיבות אניות קטור כבשבכה, ובכל זאת הנה הידיעות המגיעות אלינו מפי עדי ראיה ושמיעה מסובכות ונפתלות כל כך עד כי אין להציל מפיהן דבר אמת• עוד אזכרה איך פעם אחת הבעתי את פליאתי זאת באזני המורה כרמולי, אשר השקפתו על כל דבר יוצאת מנקודת הראות המשוללת, וכמכונה של ערעור וסתירה הוא סוהר ומכחיש כל ענין ומעשה אשר נולד על ברכי זולתו והוא חרץ משפטו אחרי סבבו את הדבר בפלפול מהול בפלוסופיה, כי הרעדאקתורים העברים מביאים בזדון ובצדיה את השאלה הזאת בסבך ובמבוכה ועוכרים את מראיתה באבק של ספיקות ותעלומות, ורק למען המשיך את מועד קץ פתרונה לעת בלתי מוגבלת. וכל זה לחפץ בצעם והנאתם, כי כל זמן שחרצובות השאלה הנוכחית המרעשת את כל הלבבות אסורות ובלתי מפותחות, הם רוכשים להם חותמים רבים, כדמיון הרופאים המכבידים ידם ע"

כל מחלה קלת התרופה להגדילה ולהאדירה, למען מצוא מקור לכסף ושכר בהמשיכם את ימי המחלה כפי שידם מגעת· אמנם כי שגעון נמרץ הוא להביע דעות מוזרות כאלה, לחשוד את הרופאים המתעסקים ברפואת הגוף ואת המעריכים המתעסקים ברפואת הנפש בעון בגד ומעל כזה, בכל זאת לא אוכל לבטל את דברי כרמולי בעפרא דארעא, מדעת כי יש אשר גם תחת מסוה השגעון לוטים איזה נקודות של משגב וגאון (געניע), דבר הידוע אשר השגעון והגאוניות קרובים מאד קרבת בשר· והיחס הזה בעצמו הוא גם בין השגעון והאמת· נעלה הוא מעל כל ספק אצלי, כי בימינו אלה אשר מלאו נאות ארץ מוטה וכחש וכל האדם כוזב, הנה כל איש תם בעל שפת אמת הנהו משוגע הולך נגד זרם החיים, ועל כן הננו רואים פעמים רבות כי רק מפי משוגעים תצמח אמת, ולא ממשוגעים מטעם האמת כי אם ממשוגעים באמת· אם צדקו דברי כרמולי ואם אין ? שפטה נא אתה הקורא בלעדי· אך על כל פנים הנה בלי כל באורים מיוחדים יבין כל קורא את החשק הנמרץ אשר הניע אותנו לחתוף את עלי העתונים העברים, למען רוות את צמאוננו להחדשות המופיעות לדברים בחוג השאלות הנלהבות אשר לפתרון האמתית עינינו נטויות וכלות·

מהאהבה הרבה אשר ירחש לבבי אל הספרות העברית ולכל הכתוב עברית, הנני קורא את עלי העתונים העברים מהחל ועד כלה, מבלי לדלג ולקפץ ממאמר למאמר ומענין לענין, ומבלי להחסיר אף מלה אחת, במספר הסדורי של הגליון „אני מחל״, ובהמציאה היקרה המוצאת מאת איזה אודבי מין האנושי לפני כל איש החפץ חיים, לרכוש לו את ידיעת מערכת ספרי מסחר על ידי חליפת מכתבים במחיר 30 רו״כ–אכלה. ובכל פעם שאני קורא כרוז כזה הנני כורע על ברכי ומשלם את מסת רגש הכבוד והיקר הראוי לממציאי השיטה השנונה הזאת, ללמד חכמה גדולה המחיה את בעליה רק על ידי חליפות אגרות ! התקוה לוחשת באזני, כי עוד יבוא יום וגם ממשלת אשכנז המבקשת עצות איך להמעיט את מספר חילה החלוץ, למען התפרק מסבל הוצאותיה הכבדות מנשוא, גם היא תפול על המציאה היקרה הזאת, לנסות דבר ללמד את ידי בניה לקרב רק ע״י חליפת מכתבים· ומדוע לא ? הן לא יבצר הדבר

לעשותו מממשלת אשכנז אשר כל בניה וגם אבריה כלם הם יודעי ספר ומכתב · לבי ינבא לי כי עוד עתידה ההמצאה הנשגבה הזאת להתקדם ולהשתלם ע"י חכמי היהודים, עד להפיק ממנה תועלת גם לחפצי היהדות, והוא למוד תקיעת שופר ע"י מרוץ-מכתבים, באשר כי גם היא בעצמותה היא חכמה ולא מלאכה, ואז יפרח וישגשג עוד ענף אחד חדש בחכמת ישראל · את הענין הזה הננו מניחים לחכמי ישראל באשכנז להתחקות עליו, באשר כי חכמת ישראל כלה היא קנין עולם לדוקטורי אשכנז המיגעים את עטם להכניס את יפיפותו של שם בשפת האריים, ואין לי הזכות לנגוע בה · עוד נזכה לראות את החדשה היוצאת מאשכנז כי יתקע בשופר גם בראש השנה שחל להיות בשבת, יען כי באופן כזה אין עוד מקום להשש פן יוליכנו אצל בקי להתלמד בו ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים ·

אמנם כן, כל דברי סופרים במקצעות שונים הנערמים לערמה גדולה בתוך כל גליון של עהון עברי, כלם יקרים וחביבים בעיני למאד, מבלי הבט גם על זה כי רובם חוטאים אל ההגיון והבינה הישרה · הם חביבים ורצוים לי, יען מה? יען כי בשפה עברית נכתבו ובלב עברי חוללו, תכונה אשר מקורה בהמושגים הקלוטים בדמי ובעצמותי עוד מראשית ימי נעורי, בעוד אשר המטרה הראשית של הספרות העברית היתה רק השתלמות השפה, הרכבת הניבים עיקר והרעיון טפל · כל דברי סופר קטן שבקטנים, כל קוריספונ־דינציה קלה שבקלה מושכת את לבבי להתבונן בה בינה, באשר כי דברי הספרות המה הכחות השולטים כעת בעולם היהדות, וחוק עולם הוא בתוך הבריאה, כי הכח לא יתם ולא ילך לאבדון ולוא גם יהי קל ואפסי עד מאד · אחד מחוקי המעכאניק הוא: כי מכחות שונים הפועלים בנטיות שונות יולד כח אחד כללי מקביל, השוה בכמותו אל מולידיו, וגטיתו קצובה לפי ערך נטית מולידיו · מן הנטיות השונות והכחות השונים הפועלים בספרותנו יצא כח כללי מקביל המתגשם בתמונת יצור חדש, והוא דעת הקהל, אשר דעת דפיקת עורקיו בכל רגע ורגע דרושה ונחוצה לנו עד מאד · ומה עשירים הם העתונים העברים בכחות ספרותיים נפרדים (הסופרים עולים במספרים על הקוראים), ובצבא גדודי סופרים מנטיות וממפלגות שונות הנתונים תחת שלטונם! לו נגסה לתת קצב ודמות לנטית

מפלגותיהם אין אנו יכולים , כי כל אחד הוא מפלגה מיוחדת בפני עצמו , ואין קוים משותפים המקיפים את מספר רב מהם ביחד · כל זה הוא ביחוס אל נטות רוחם, אך ביחוס אל אומנותם הם נפלגים לשתי מפלגות ראשיות: למשמיעי חדשות ולפותרי שאלות · הראשונים הנם כמלאכים , אינם דורשים הון ומשכרת בעד מלאכתם , מלאכת הספרות , אשר אין בה לא אכילה ולא שתיה (כל העוסקים בספרות העבריה רעבים ללחם) , אלא סופרים יושבים ועטרות תהלתם בראשיהם ונהנים (רק הם בעצמם ולא הקוראים) מזיו רוממות סגנונם וכבוד ספרנותם · ולא זאת בלבד , כי אם הם דומים למלאכים גם ביחס המלאכות המופקדה בידיהם למלאותה · אין מלאך אחד עושה שתי שליחות , ואין קארוספונדינט עברי מבשר חדשות ממינים שונים ומסוגים נפרדים , כל אחד קבע לו מקום מיוחד באחד ממקצעות החיים ויבצר לו עמדתו , ומשם הוא מרעיש בכלי תותח שלו עולם ומלואו · הסופר א. בחר לנושא מכתביו בני בתי מרחץ וחסרונם , מדבר משפטים את בני עדתו על ההרפותם להקים בתים כאלה , ומבשר ישע עת יוקם בית מרחץ על תלו , ורק בשופכין של בתי מרחצאות הוא ממטיר על פני העתונים וקוראיהם , וזאת היא משאת נפשו בתבל , ובלעדה לא ירים את עטו · הסופר ב· יוצא במחול לפני קהל הקוראים , מפזז ומרקד כאילה ומוחא כפים לשמוח בשמחה של מצוה לרגלי סיום של חברה משניות , אשר חגגו קציני עיר רפשנה אשר זרת ארכה וזרת רחבה , ומספר יושביה הוא שנים כנגד שנים ואחד יוצא זנב · הוא רק לבשורות כאלה נוצר ובלעדן הנהו כאחד האדם · הסופר ג. הוא ענציקלופודיה של כל מיני יללות ובכיות הגה והי לספוד ולקונן על מות בעלי הבתים הגרים בעירו , אשר אמנם לא מתו יען כי לא חיו , אשר אפס ואין היו בחייהם וק"ו במיתתם , אשר כשם שמחייהם לא הרוחנו מאומה כן במותם לא אבדה לנו אבדה כל שהוא · כל ימי הייתי מצטער כי השפה העברית ואוצר ספרותה היא חתומה וסגורה לפני עמי איראפה , מאין איש ביניהם היודע ולומד אותה , ולו ידעוה כי אז נכבדנו בעיניהם , כי אז לא חשבונו רק לעם תגרנים כלו , אשר רק הכסף הוא תעודתו האחת בחיים , כי אז נגולו לעיניהם הודנו והדרנו המוסרי וכחותינו הרוחניים בעצם יפים · אך בשעה שאני מגיע לניקרולוגים כאלה הנני

מלא ששון והנני מברך את ה' כי מנע את ידיעת שפת עבר מעמי אייראפה, ולולא זאת כי אז משנה בשנה לקחנו, כי היינו לבוז זללעג אנחנו וספרותנו יחד · נשער נא בנפשנו את הרושם אשר עוללה בלב הקורא הרוסי הנאור קריאת ניקרולוג נדפס בעתון עברי מביע נהי ואבל על מות רבי פלוני, אשר הוא הקורא ידעו פנים אל פנים מהיותו מחזיק בית מרזח בעיר מגורו; האם לא בצדק יָרֹק יָרַק בפניו בראותו כי ספרותנו תעטה אבל על מות איש פשוט משדרות ההתתונות של העם? ובטח לקח את המקרה הזה לקנה המדה לקצוב ערך אל מדרגת התפתחות העם השכלית ורגש מוסרו· ומי אשם בדבר בזיון ספרותנו הזה?···

והנה אם הראשונים כמלאכים האחרונים אינם כבני אדם כי אם כחמורים, כי כחמורי גרם הם נוטים שכמם לסבול ולשאת משא כבד אשר אין כח האדם מכילו, בהיות נטל עליהם להסיע ממקומם שאלות קשות וכבדות משאלות החיים והדת הדורשות מאת הפיתר אותם · עיון עמוק ידיעה נרחבה, עמל גדול ושקידה רבה, דרך כל סופרי אייראפה בבואם לפתור איזה שאלה המורה, הם מוצאים הכל מוכן לפניהם, חמר רב ועצום מתוקן ומוקצע על ידי אנשי מעשה ובעלי נסיון שקדמום · לא כן הספרות העברית אשר תורת הנסיון איננה לפי רוח וטעמה, היא מטלת על סופריה לא ליסד ולהקים לערוך ולסדר, כי אם ללדת לה יצורים חדשים, לברוא יש מאין, ללבון לבנים לברוא חמר ולהקים את הבנין על תלו, ועבודת פרך במו זאת נפעלת ונעשה ע"י אנשים רפי כח ובמהירות נמרצה· והנה אם את הלבנים ותערובות חומר ושיד מהיותם דברים מלאכותיים יש בכח יד האדם להכינם, אולם אבנים למוסדות, אשר לו יתכנסו כל מפולפלי ליטא יחד לא יוכלו לברוא בסברותיהם גם אבן אחת, חסרות בנידון דידן כל עיקר, ובכן יוקמו היכלי מתעה האלה בלתי מיוסדים על מוסדות אבנים ואבני פנה, כי אם מבוצרים על עפר תחוח אשר כנגעת אליהם נשיבת רוח מצויה הם מתערערים ונופלים למשואות·

סופרים משני המינים האלה יכהנו פאר גם בעירנו, ומתנשאים תמיד לעמוד על המצפה ולהערות את רוחם, רוח רעל וקטב, על קהל הקוראים · מכתבים רבים נדפסים מלאדז בעלי העתונים העברים

ועוד לא זכיתי לראות כי יעיר איזה כותב את בני עדתו לתקן איזה מְעֻוָת, להעירם לאיזה מפעל טוב ולמיסד של חסד וצדקה חדש. כלם מבילים בקרבם תהלות ושירות לאנשים פרטים, לנטילי הכסף, לנכבדי עם וגם לאנשים פשוטים מן השוק, אשר בעד איזה טובת הנאה ירוממום בקהל עם· השפה שבה נכתבו המכתבים הנ״ל איננה שפה מיוחדת לאיזה לאום, כי אם השפה הטבעית הכללית המשותפת לכל בני האדם בלי הבדל גזע ולאום, היא שפת החנופה והשקר· עינים להם להביט על כל ילדי יום, ועיניהם לא עיני אנוש פשוטה, כי אם זכוכית המגדלת את המוחשים אלפי מונים, והתמונות אשר יציגו לפנינו לא תמונות בני תמותה משוק החיים, התמונות ערפל, צלמי ענק, המרחפים על הררי בראקען· כל דבר נפל בקרבנו ראוי בעיניהם לתהלת־אין־קץ, הם רואים כל אשר עשו בעיר והנה הוא טוב מאד· אך דע נא קורא יקר מה הוא הטוב המוחלט שאין למעלה ממנו בעיני בעל דעת בורד הוא הפראי, היא הנירוואנא ההודית, האין המוחלט, הריקות השלמה, המיתה והאפס, והוא הוא האושר אשר אליו יתאוו כל המחזיקים בהבלי שוא בהדו והיוצאים בעקבותם סופרי האליל בלארז·

יצור ספרותי אחד ישנו בלארז הרואה ואינו נראה מחמת קטנותו, החותם את שמו „זיו״ תחת מאמריו המלאים חשכה ואפלה, החפץ תמיד בהתגלות לבו ובהעלם שמו· דרך נשים בזויות המראה לשום מסוה מרקמת שבכה על פניהן, גם שלא בשעת הצורך, למען הסתיר את נוולות תארן, ובאשורן יאחז גם ה׳ „זיו״ את דרכו· אך הביטו נא וראו דרך השבכה הדקה, הנה החוטם המעוקל והנפתל, העינים הטרוטות, השפתים הבולטות, המצח הגס, הרגלים הבצקות והבלתי נמהרות, היוצאות במחולות לרקד ולפזז לקראת הארונים אשר דבר חנף לו עליהם· האמת אגיד, כי הלבלר „זיו״ איננו עלמה פרוצה למכור את אהבתה לכל מי שיהיה; בכל דברי מכתביו אנחנו מכירים את האהבה המסותרת היצוקה בקרבו על בחירו ודודו האחד אשר באהבתו הוא מתמוגג ואליו תשוקתו· הידעתם מי הוא המאושר אשר נפל חבלו להיות אהוב אשת חן הזאת? הוא „האדון זמרן״· אליו לבו ונפשו נתונים, בכבודו הוא מתימר ואת תפארת גדולתו ומשגב שיא תהלתו הוא מספר בשער בת רבים. כל האדונים

הם בעיניו אדונים, והאדון זמרן הוא אדון האדונים, הוא שקול כנגד כלם. – האדון זמרן! אמנם כי הנהו אדון אמתי, אולם לא מצד עבדיו המתרפסים לפניו ומשתעבדים לו לעבדהו עבודת עבד, כי באשר עבדים שם גם אדונים, כי זה גורל כל בני האדם להיות אדון או עבד, פטיש או סדין (אמבאסס)· הנה לו עבדים הרצים לפני מרכבתו, וקוראים לפניו „ככה יעשה לאיש היודע להההפך בערמה בהחבולותיו, ויודע להוקיר את עצמו ואת בעלי בריתו", עבדים נרצעים ועובדים לעולם, ועבדותם הוא עבדות שלמה, עבדות הרוח והלב. אשר רגש עבדותם מבריח בכל בתי נפשם פנימה, עבדים אמתים אשר הלחם שהם אוכלים אינם שוים· מי הוא „האדון זמרן"? ראש השמשים בבית הכנסת בלאדז, ויש לו מהלכים בבית אצילי היהודים גבאי הצדקה פה, ועל כן יתרפסו לפניו כל הלבלרים העברים, אשר כלם או מלמדים או עניים המתפרנסים מן הצדקה· לפנים יספרו חכמי התלמוד היו עניים המתפרנסים מן הצדקה, אשר נתנו למו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו, והיום הנה העניים החפצים להתפרנס מן הצדקה רצים לפני עבד רוכב על סוסו· אכן נשתנו העתים!

חשוב במעלה וגבוה ממנו במדרגתו הוא סופרנו הידוע B–n, אשר לפי דבריו סמך ה' צווייפעל ז"ל את ידיו עליו להיות סופר בישראל (אוצר הספרות שנה ד')· אם רק אמת הדבר, כי ה' צווייפעל היה הכהן הגדול במקדש ספרותנו, כי אז בטח התודה על ה' B–n את עונותיו ואת עון כל סופרי בית ישראל הנכשלים תמיד להמצא ללבלרים שאינם מהוגנים, וישלחהו המדברה להדפיס ציונים מספריים משוק המסחר בלאדז, הדוכן אשר ה' B–n עומד עליו כעת· ה' B–n הוא חזון יקר בתוכנו כוכב מזהיר אשר רק פעם אחת לשבעים שנה הוא מופיע על אופק הספרות, כי הנהו סופר וסוחר באחד, או „ספרא וסיפא" כאשר יתפאר הוא בעצמו במאמריו· אם הנהו באמת סופר ואם לא שלם לכהפ"ח חצי או לשליש ולרביע? או יותר רצוי לאמר אם יש ערך ספרותי לפעולתו הספרנית? הדבר מוטל אצלי בספק גדול, אך כי הנהו סוחר זאת יעיד עליו כל קורא דבריו· הגרנות שפלה ובזויה מבצבצת ובולטת מכל טור וטור אשר הפליט עטו, בהשביחו את תכונת סחורתו הספרותית ומרומם את

חין ערכה כי אין כמוה. הסופר הזה אשר האציל ה' צווייפעל ז"ל מרוחו עליו הוא יודע ומכיר את ערכו הרם, על כן יבז בעיניו להטפל בעניני העדה וצרכיה, ויעתיק את פעולתו על שדה אחר, על גבול המסחר, בהטיפו לנו לקח טוב מהליכות המסחר ותוצאותיו בעירנו רבת המרכלת. במצב הזה ישנה ה' B—n את טעמו ומתהפך לגון אחר, פושט את בגדי הבד ולובש את בגדי הזהב, לשמש לפני כנעני ארץ במעיל של מליצה מהולה בחקירה, ותחת אשר בעניני ספרות ומליצה הוא מראה את טלפי תגרנותו, הנה בעניני מסחר הוא מתראה לסופר ומליץ וחקרן כאחד. באחד ממכתביו הואיל ה' B—n לבשר לכל אשר דברי מסחר קרובים אל לבבם, כי מחיר מטוה צמר גפן עלה בשנה הזאת. ויבז בעיני ה' B—n לתת טעם לדבר, יען כי מטעי צמר הגפן לא נתנו את יבולם בשנה הזאת, כי בטעם פשוט כזה הן לא נִפְלֶה ה' B—n, שם נכבד המורכב משני אותיות בלתי דומות, מכל B ומכל n הפשוטים אשר בקרב העם, ויחשוב מחשבות לבאר מה הוא המקח בחקירות נשגבות שׁ"א שמעתן עוד אוזן מעולם. בדרך חקירתו הנזכרת הוא הולך בדרך הפיטנים הקדמונים הפורטים במרוצת פיוטם את כל אבות העולם אחד אחד, מחטא הקדמוני של אדם הראשון ועד חתימת כתבי הקודש. אדם הראשון — לפי דבריו — לא ידע מה הוא המקח, כי לא קנה את פרי עץ הדעת כי אם לקחם שלא ברשות ועל כן נגרש מגן עדניו. הנני להזכיר את ה' B—n את אשר נע"ם ממנו כי עפרון החתי הוא אבי כל מיקרי שער ומגדילי מקח בקחתו ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר בעד שעל אדמה ומקום קבר. תוצאות חקירתו הוא כי טעם עלית המטוה הוא כי רבו הדורשים והסחורה מועטת, היינו כי הדרישה עודפת על ההצעה. למה הדבר דומה לאיש ששאל את רעהו:

— במה כחך גדול?

— יען כי אֵזור עור אָזור במתני.

— האם יש בכח אֵזור להבריא או להחליא?

— נוסף לזה הנני אוכל משמנים ושותה יין למכביר.

ומה נכבד הוא השם המקוטע והמרוסק B—n? שם מלא סודות ורמזים אשר רק בעלי המסרה יבינו אל תכליתם. n זעירא מימין

B רבתי משמאל, וסימן השלילה „—" בתוך • וכשם הזה וכמתכנתו ערוכים גם כל מאמריו בעצם, שמות מקוטעים ומרוסקים מימין ומשמאל, אותיות שונות קטנות וגדולות פה ושם, ובתוך — סימן השלילה, אפס ואין, ריקות מוחלטת •

והנה אם קטן ודל ערך ה' n—B ומאמריו בספרותנו היומית, לעמת זה הנהו רב פעלים והוגה אמרי שפר בספרותנו התקופתית השנתית • באוצר הספרות שנה הרביעית נדפס מאמר ארוך מאת ה' n—B • שם השכיל סופרנו זה לגנוז בהיכל ספרותנו שרידי קודש, זכרונות מחיי ה' צווייפעל ז"ל, אשר נשארה לפלטה במוחו, לבל יגרפם שטף העת • לא אוכל לכבוש את רגש האמת המתחולל בחבי וממריצני להרים על נס את כשרונות ה' n—B בתור סופר וסוחר כאחד • כסוחר בקי ומנוסה במלאכתו הוא מבין לחבל תחבולות איך למשוך את הקונים אל חנותו ולקפוץ על סחורתו • מודעת הוא בעולם המסחר, כי המלות האחרות „מכירה תמה במחצית המחיר" כתובות על לוח גדול דיות הן לעורר את חשק הקונה לקפוץ על המקח ולשלם מחירו ארבעתים • זאת היא גם שיטת סופרנו התגרן הבא בצל קורת הספרות ותגרנותו בידו • ה' צווייפעל נודע למדי בספרותנו, וקסם שפוך על המלות המעטות „זכרונות מחיי ה' צווייפעל ז"ל" לפעול על לב הקוראים כי יעטו אל מאמרו בחשק נמרץ, ולגמא בחפזה את נטפי המרורים הנסוכה בתוך המרקחת הערוכה לפניהם בערמה תחת שם זר • הכותב מבטיח להת זכרונות מחיי ה' צווייפעל ז"ל, ומה נתן לנו? זכרונות ימי ילדותו הוא, ר"ל של הכותב, ומביא את ה' צווייפל כעד לדבר, אחרי אשר כבר מת ואין מי שיכחישהו • הכותב יספר איך חכה על התחנות מסלת הברזל לקבל את פני ה' צווייפעל • על הצעתו נרצה ה' צווייפעל להתאכסן בבית אביו, ואמו של הכותב המפליאה לעשות כל מיני מאפה תנור ומעשי קדרה כלכלה בתבונות כפיה את הארח היקר • שם התכבד ה' צווייפעל להתודע גם אל האדון הידוע הוא האדון זמרן, והמקרה האחרון הזה הוא המטמון היקר שהוציא הכותב מתהום הנשיה, אשר ישית כבוד על ספרותנו בכלל, להראות כי גם אדונינו לא יבושו מדבר דבר עם הסופרים העברים המושפלים עד שאול תחתיה • עוד הפעם הננו נפגשים עם האדון זמרן, אשר כל לבלרי לאדז

מסירים לפניו את מגבעתם ביראת הרוממות· מלפנים האדון זמרן ומאחור האדון זמרן, מימין זמרן ומשמאל זמרן, ורק האדון זמרן הוא השם הנכבד והנורא אשר לא ימוש מפי סופרינו תמיד, וכבודו מלא כל המבואות המטונפות של הספרות הלבלרנית היוצאות מבין האבנים של לבלרי לאדז, המאמר ארוך למדי, והקורא העובר עליו יוכל לפהק פעמים רבות לאין מספר עדי תאורנה עיניו לראות את קצו; ומה נחזה בו? רק ספורי הבל הנוגעים לחייהם הפרטיים של ה׳ צווייפעל ושל ה׳ B—n, ערמה גדולה של דשן ואפר, מאפס גם זיק אחד אשר לאור אשו נוכל להביט אל עולמו הפנימי של ה׳ צווייפעל ואל איזה דברים הנוגעים אל פעולתו על בני דורו ופעולתם עליו, או להתבונן אל הלולאות הקטנות הרוכסות את חייו הפרטיים עם מהלך ההיסתוריה של עמנו·

מהולל אקרא ה׳, כי ה׳ B—n איננו ממין היפה ולא היה אשת בריתו של ה׳ צווייפעל, כי לוא היתה כזאת, כי עתה זכתה ספרותנו העלובה להקשיב בזכרונותיו ספורים ארוכים אדות השיחות הקלות שבין איש לאשתו, ואולי גם מדברים שבצנעה· כל המתבונן לרקמת מאמרו של ה׳ B—n הוא מכיר כרגע, כי לא להעביר לפנינו זכרונות מחייו הפרטיים של ה׳ צווייפעל אחרי מותו, אשר אין חפץ בם לקוראים ותועלת לכותבם מגמתו הפעם, כי אם לכותבם יש בזה מטרה גבוהה מזה. מטרתו להציב לעצמו מצבת זכרון בחייו בעומק השושנים היא ספרותנו העלובה, אשר באשמת סופרינו המתעמרים בה התהפכה לעמק עכור, לשדה קברות, למקום מצב ציונים לכל נפש בלתי זכה· ובכן הנה הוא מכריז ומפרסם כי התרועע עם ה׳ צווייפעל ז״ל, וממילא מובן כי האיש המתרועע עם חכמי ישראל איננו מקניא דקטלי באגמא· אבשלום הציב לו בחייו מצבת זכרון בעמק המלך בעבור הזכיר את שמו*) וכאלפים שנה אחריו הנה גם B—n יוצא בעקבותיו· הנה אבשלום השני! אבל מה רב ההבדל ביניהם! אבשלום בן דוד הציב לו מצבת זכרון בחייו,

---

*) ויקחו את אבשלום וישליכו אל הפחת הגדול ויציבו עליו גל אבנים גדול מאד. ואבשלום לקח ויצב לו בחייו את מצבת אשר בעמק המלך כי אמר אין לי בן בעבור הזכיר שמי ויקרא למצבת על שמו (שמואל ב׳ י״ז י״ח).

(היהודים בלאדז)

תחת גל האבנים הגדול מאד אשר הציב העם על קברו במותו כאשר יאתה לפי כבודו, אבל למצער הקים הוא את מצבת כבודו ברשות עצמו, בעמק המלך, בעוד אשר ה' B—n בונה לו מצבת כבוד על הררי הספרות, רשות שאינה שלו ואין לו בה גם דריסת הרגל, הוא חוצב לו קבר על אדמת קדש, במקדש הספרות, אשר מלבד כהני הדעת בל יבוא בו זר לחלליהו· לא אפלנה כי גם ה' B—n אשר נכנס בחלל הספרות שלא ברשות, עוד יפול בפחת הגדול, פחת הבקרת, והמבקרים יציבו גם עליו גל אבנים גדול מאד כאשר יאתה לפי כבודו· הן הרשות נתונה לכל אדם להכבד בביתו כחפצו, אבל כיון שנכנס אדם לבתי כנסיות לרבים, שם אין אדם לוקח כבוד לעצמו, רק דעת הקהל מכבדת אותו· ידעו נא כל הלבלרים ממין הזה, כי אחת מן הזכיות הפרטיות הנתונות לכל איש ואיש להנות ממנה, היא להיות גם שוטה, אבל לא להשתמש בזכותו זאת בזדון ובמעל לרעת זולתו לא לשַטות באחרים ולהיות למעמסה על קהל הקוראים – נשובה נא אל ראשית דברינו·

בשום לב קראתי את העתונים העברים אשר לפני, מהחל ועד כלה, כי כן הסכנתי לעשות תמיד מן הטעם שהזכרתי למעלה. ואם כי פעמים רבות הנני מבלה את עתי לריק כי לא אמצא במו דברים ראוים להקרא ולהודע, אך בפעם הזאת הקרה ה' לפני קארעספונדינציה אחת מערי השדה אשר נתנה מעדנים לנפשי, ובפרט מהיותה דבר בעתו· וזה לשונה אות באות:

עיר W יום ג' פרשת··· תרנ"ג.

דור הולך ודור בא, ומי זה גבר יחיה לנצח ולא יראה שחת. חכמי אומות העולם אומרים כי המתים שכבר מתו מיום שנגזרה מיתה על אדם הראשון ועד היום עולים במספרם רבבות פעמים על החיים אשר עודם חיים, ולוא נשארו כלם בחיים חיתם היה צר המקום עלי כדור ארצנו מהכילם, לולא הרכיבו איש על קדקד רעהו ח"ו· עכ"פ הננו רואים ברור כי המות הוא נחוץ לקיום המין, וזהו הכונה האמתית בפסוק דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת.

(היהודים בלאדו)

וברוך ד' שעזרני לכון לאמתה של תורה. לכאורה לפי הכונה הזאת אין אנו רשאים לבכות למת ולספוד לו, מהיות הדבר הזה מתנגד אל אהבת המין האנושי והחפץ בקיומו אשר אין אנו בן חורין להבטל ממנו, אך מאשר כי ידוע הוא אשר האומה הישראלית בנס היא חיה, הננו רואים בעליל כי היהודים במושבותם יושבים צפופים ודחוקים ועמוסים איש על קדקד רעהו, ובע"ה הם מתקיימים ומולידים בנים ובנות, על כן נחליט כי אין הדבר הזה שייך לנו מכל וכל. ולזאת אמרתי להציב מצבת זכרון במה"ע... לנפש הגביר הנודע לתהלה בכל תפוצות ישורון בגלל עשרו ומסחרו הגדול ה' ג' ראזענפעלד אשר נפטר בשם טוב ביום א' שבוע זה. המנוח נולד על ברכי הורים עניים, וההצלחה עמדה לימינו ויצבור הון רב ומסחרו פרץ בארץ. גם בעשרו לא גבה לבו ולא התבושש להיות נמנה לחבר בחברה קדישא, חברת תהלים, חברה משניות בעירנו עד יום מותו, המנוח היה אחד מחסידי ראדזימין ולא מש כל ימיו מדרכי החסידות, וימת ערירי בלי בנים. בשעה שהרגיש המנוח כי קרב קצו והוא קרא אליו את כל בני משפחתו, ויחלק ביניהם את הונו הרב העולה עד כמה מיליאנים רו"כ במזומנים, והוא עשה זאת בצדיה לבל יפול הונו לנחלה לאחיו יורש נחלתו לפי החוק, אשר שטם אותו עקב אשר נתפקר ויצא להרבות רעה. הרב הגאון דעירנו הספיד אותו כהלכה, ויתמוך את יסודותיו על הפסוק „לא יהיה בך עקר ועקרה" וכל העם געו בבכיה על האי עתיר נכסא דבלי עפרא. תנצב"ה.

אחד ממקורבי המנוח.

דרכים שונים יש בהפוגרים ללכת אחרי היהדות. יש משליכים את היהדות אחרי גום בעד הבצע, ויש נשארים ביהדותם בתקותם לבצוע בצע. למי מהם היתרון? היא שאלה קשת הפתרון. כאלה כן אלה בוגדים בדת ומבקשים שכר בגידתם. הראשונים אהם אין לנו המשפט להִשָּׁפֵט, כי לא בדתנו הם חיים ולא אל אמתחתנו עיניהם נשואות, אך האחרונים אשר בקרבנו הם יושבים ובצל כנפינו הם חוסים ורוחם זרה לנו, עליהם יזעף לבנו. הנה אניה נשאת על משברי ים זועף הסוערים לבלענה, והיא מלאה נוסעים. גבורי הלב

(היהודים בלאדז)

אשר בקרבם יתאזרו עוז מתאבקים עם חמת הגלים הסוערים למען הציל את אניתם. מוגי הלב שבקרבם מחישים מפלט על אניות השיט, ועוזבים את אחיהם על יד המקרה, אמנם כי רפיון רוח הוא להפרד מאת אחיו בעת רעה, אבל למצער הנה במנוסתם הם מקלים את משא האניה, אך נעוי הלב שואפי בצע שבקרבם, בבטחם על גבורת אחיהם להציל את האניה, משתמשים בעתות המבוכה לעשוק בצע זרים ולשום בכליהם. אך זה הוא עון פלילי, את האניה הם מכבידים ולוקחים למו משכרת בעד מעלם. זה הוא ערך הראשונים אל האחרונים. הצד השוה שבהם שכלם מתעים את בני אמונתם שהם חוסים בצל כנפיה, כי הדת נתנה רק לאַשֵר את רוח האדם אבל לא להעשירהו, ובמרבית המקרים הם מתעים רק את נפשם בשוא, צוללים במים אדירים ומעלים חרס בידם. וכן היה הפעם אחרית בערנארד. הוא צעד צעדי און ברחובות העיר בלב שמח, הנה הוא הולך לבוא אל אחד מבתי הנופת להתעלם בחברת מרעים בשחוק הבילארד, מבלי הרגיש את העננה והערפל המתכנסים ממעל לראשו. הוא עבר מרחוב לרחוב ויפסח על בתי נופת שונים אשר בואיהם חשודים בעיניו כמגלי סוד, סוד מקור מחצבתם ומוצאם ממעי יהודה, עדי הגיעו אל בית הנופת העומד בטבור העיר אשר להאדון N.. בבואו הביתה החיש צעדיו אל חדר המשחקים, חדר גדול ורחב ידים, ובתוכו מוצגים שני שולחנות ערוכים למשחק הבילארד, לשתי מערכות משחקים. בערנארד הציג את כף רגלו על מפתן החדר ויעקם את חוטמו. הנה שני גדודי משחקים מגבורי הבילארד כבר תקעו את מחניהם סביב לשני השלחנות נצבים חמושים במטיהם. הבית מלא אנשים צעירים מפה לפה אשר סבבו את השלחנות כדבורים. הם עומדים צפופים בלי-נוע, ועיניהם נטויות בחקר רב אל מרוצת הכדורים ומסלולם על פני השלחן, כתוכנים המביטים בשבעה עינים אל תנועת כוכבי הלכת על פני כפת השמים. דממה בבית עד כי נשמע גם משק כנפי זבוב המעופף ברוח, ורק לרגעים תִפָּרַע הדומיה, בהחל הכדור את מרוצתו, כי אז יחוה איש ואיש את דעתו מראש כיד הנסיון הטובה עליו אנה פניו מועדות, אם יקלע המטרה ואם יחטא. בערנארד התבונן

געים אחדים כמחשב דרכו מה יעשה אפוא הוא ? היחכה ? ומי ידע כמה עליו לחכות עדי יגיע התור לו ?

הוא נסוג אחור אל החדר השני ויצו אל משרת הבית להגיש ו' ספל קאפע. בערנארד לאט לו את לגימותיו בשוחחו עם מיודעיו מסובים אתו אל שלחן אחד אדות בתי קרקסאות ותיאטראות וכל פרשיהם ונושאי כליהם. במקרה העיף את עיניו על איש צעיר ימים היושב בקצה השלחן וקורא עתון עברי, אשר הביא אתו וביתו. הצעיר הזה בא הנה מאחת מערי השדה לבקש לו איזה שרת עבודה באחד מבתי המסחר, ומאפס מעשה הוא משוטט בוקר עד ערב מאחד מבתי הנופת אל משנהו, אולי יִקָּרֶה אליו ליהו הנביא להורותו את הדרך ילך בו.

בערנארד לטש עיניו על הגליון כעל דבר חדש אשר לא ערהו מעודו.

– מה הוא העלה אשר אתה קורא בו, ובאיזה שפה נדפס ?

– עתון עברי.

– היש גם עתונים עברים ?

– יש ויש. וגם מספר חותמיהם לא מעט הוא.

– החסר עתונים אתה בבית הזה, כי בחרת לך למקרא רק תון בשפת הזדים אשר הבאת בצלחתך ?

– אותות לעג ובוז נראו על פני בערנארד בדברו את הדברים אלה.

– יען כי ינעם לי מאד לדעת את החדשות הצומחות במחיצת יהודים והיהדות.

– ספרה נא לי את אשר יְדֻבַּר בבתי הפארלאמענט אשר בכל נסיכות הקטנות של היהודים.

בערנארד פנה אל רעו היושב מימינו ויבאר לו את דברי עגו לאמר. כל עדה ועדה מיהודי רוסיא ופולין הוא נסיכות עומדת רשות עצמה; פוליטיקא מיוחדת וענינים של צבור נחתכים לפי צונה, מושגים כאלה מחיי היהודים נקלטו במוחו מספרי צוררי יהודים אשר קרא למכביר.

– מיליאניר ובעל אוצרות נפל היום בישראל. הנה בגליון זה ניקרולוג על מות הגביר ראזענפעלד בעיר W... אשר גוע

בשבוע העבר וישאיר אחריו הון כביר כאיזה מיליאן רו״כ – הצעיר דבר את דבריו לתמו כי נעלם ממנו כי בעל שיחו ושיגו הוא אחי המת •

– הבה בארה נא לי את דברי הניקרולוג הנוכחי לשפה אשכנז מלה במלה, יען כי מדעתי את המת פנים אל פנים ערגה נפשי לדעת את פרטי דברי מותו וקצו •

רגשי גיל וששון אין־קץ התגעשו בלב בערנארד, דפיקות לבו נחפזו נמהרו מבשורה טובה אשר הגיעתהו פתאום, ערכו גאה וישגשג בעיני עצמו מרגע לרגע, ברגש גאון ובוז הביט הפעם בערנארד הגדול המיליונער על בערנארד הקודם הקטן •

– אמנם, הוסיף בערנארד, בטרם תקרא את דברי המכתב נשתה נא עוד ספל קאפע • הוא רמז אל המשרת להגיש ספלי קאפע מספר כל המסובין •

האיש הצעיר החל לקרוא לפני המסובין את דברי המכתב בהעתקה אשכנזית, ופני בערנארד הפיקו נועם ועונג צהלה וגיל, בעיניו מצאו דברי המכתב חן עד מאד, ואם לא על פי סגנונם הנה למצער לפי תוכנם • רוחו הנבהלת להון רחפה על פני דמיונות אין קץ, וישעשע את נפשו בחזיונות נעימים, הוא שִׁוָּה לנגד עיניו את מסע כבודו במרכבה רתומה לארבעה סוסים אמוצים, את הפארת מושבו בבתי החזיון בטור הראשון אשר רק יחידי סגולה זוכים אליו, את תפארת ארמונו ובתי הקיץ אשר בהם יכחיד את עתותיו בעונג ועדנים חליפות בשנה, את עדי היקר וסגולות החמדה המתנוססות בהודן בבית משכיתו, את המית העליזים, מקהלת המנגנים ושאון נשי החן היוצאות במחול במשתה היין אשר יכין כפעם בפעם בהיכל תפארתו בהוד והדר • בערנארד התרחץ בנחלי עדנים ועיניו הפיקו אורה ושמחה • ויהי אך בלה הקורא את דבריו ופני בערנארד חורו כמת • פתאום עשקו את נחלתו והונו, מרכבת כבודו וסוסיו האבירים חלפו כצל, עדי היקר וסגולות חמדתו התעופפו ואינם, היכל תפארתו התערער ויהי למעי מפלה, וממטור הראשון בבית החזיון נדחף לרדת אל קצה הבית, אין משתה ואין חג, אין יין ואין משוש עליזים, אין נוגנים ואין מחולות ונשי־חן.

הוי דוד ארור! קרא האומלל בהוותו קצף מפיו בחמתו

נוערת בקרבו • הוא חרק את שניו, ואחרי אשר נעתקו מפיו מלין
ן תבונה במו התעלף ויפול מן הכסא אחורנית • אז התחוללה
הומה ומבוסה בין המסובין אשר נבהלו נחפזו לנוס ממקום האסון,
החפזם לנוס התנודד השלחן ממקומו, וכוכות החמין נהפכו על
י שותיהם ותכוינה כפות ידיהם ברותחין, הכוסות נשברו הקערות
נפוצצו, ויללת אנחת הנסים אשר נכוו ברותחין הגדילה את
מבוכה, אלה מזה יזעקו נוסו מתוך המהפכה, ואלה מזה יזעקו
מהר לקרוא את הרופאים • רגלי הנסים התנגפו על השלחנות והכסאות
אר בדרכם וישתרעו מלא קומתם ארצה, ויתבוססו תחת רגלי
ריהם הנמלטים מן הבית • ברגע אחד נהפך בית עונג ושעשועים
שדה קטל מלא נפצעים ואנושים, ותהי חרדת אלהים בתוך הבית.

הוציאו נא את נבלת היהודי הנבזה הזה החוצה! קרא מחזיק
ת הנופת, איש פולני מלדה אשר עשה פימה תחת עצם הסנטר
לש מכפלות זו על גבי זו ובדברו זאת גלל באצבעותיו את קצה
שפמיו הארוכים היוצאים ומתפתלים מימינו ומשמאלו כשתי קרני
אם ומחודדים בקציהם כחודו של מחט • דמי כלב! היהודים
ארורים האלה, אדוני הטוב והמטיב, מתגוללים בבתי הנופת יומם
לילה, וגם את נפשם הנתעבה יפיחו שם •

ככל דברי הבוז והנאצה הזאת דבר אדון הבית אשר באי
עריו הם יהודים ליבעראלים, ברעתו כי בדבריו האלה לא יעלה
ת חמתם עליו, כי אם עוד ינעם למו יהקשיב את הד קול לבבם
שפתי בן נכר • כל הבוז והלעג אשר ישפכו על ראש היהודי כל
ירדי בני שם ביחד כאין וכאפס הנמו אל הקיתין של שופכין והחרפה
אשר יריק היהודי, אשר כלה את חוק למודיו בבתי הנופת הגדולים,
ל בני עמו •

משרת הבית מהרו ויסחבו את בערנארד כפגר מובס החוצה,
שכיבוהו בעגלה להובילו אל ביתו, ששם החישו הרופאים עזרה
ו בסמי תרופה מעירים ומעוררים, ולאט לאט נפקחו עיני החולה
תשב רוחו אליו• בערנארד לא ידע מרגוע כל הלילה ההוא ויתגולל
ערשו הנה והנה כנחש אשר רוצצו את גלגלתו • כל מיני חרפות
גדופים, כל אלה וכל מכה, וכל מיני קללות נמרצות, אשר גם
התגרניות בעלות הלשון אשר בשער הדגים בווילנא, אך בכבדות

ורבה תדענה להמציאן, אותן שם בערנארד על ראשי היהודים האומללים ועל דתם המלאה לפי דעתו תורת קנאות ורשעת זדון. באשר כי רק בשלהם ובשביל דתם השוד והשבר הזה לו. ובעצמת מכאוביו אשר גברו עליו התהולל השתולל ויקלל כל הלילה באין הפוגות. כחצות לילה תקפתהו קדחת עזה, רסיסי זעה קרה התגלעו על מצחו, ובחומו חתמלטו מפיו המלין. הה! מיליאנים דבים... היכלי עונג... משכיות חמדה... מרכבה וסוסים אבירים... משתה... מחולות ונשי חן... פאר ועדי... איה... אימי... יהודים ארורים... קנאת דתם עשקתני דכאתנו...

מה אומלל היה בערנארד הפעם בנפלו פתאום ממרום עמדתו ומה גדל שברו? הוא רכש לו עולם מלא, מיליאנים רבים, הוא כבר שלט במו, ובין רגע אחד אבד את עולמו. יסורים כאלה הם סמל דמות יסורי איוב בשעתו. גם הוא פרץ על פרץ דכאיהו פתאום, טור ארוך של אסונות ופגעים התנפלו עליו חוצץ, ובטרם עוד נקרם הפצע האחד והנה פוצעים את לבו שנית. אולם איוב אשר רגליו עמדו על בסיס דתי חזק, ותוקף אמונתו היתה לו כעוגן להחזיקהו כן לבל התמוטט אנית החיים, על כן נשא ברוח שקטה את מצוקותיו. אולם לא כן בערנארד אשר רגש אמונה ודת רחב ממנו, הוא לא עצר כח להסכין עם קשי גורלו ויכרע אין אונים תחת סבל מצוקות לבו. אפס כי באחת נשתוו שניהם יחד. איוב לא נתן הפלה באלהים. יען האמין כי כל דרכי אל צדקו יחד, ובערנארד גם הוא לא נתן תפלה באלהים יען כי אין אלהים כל מזמותיו, ויעיר את כל חמתו על ראש היהודים אשר עשם ערבים בעד משטמת אחים.

יסורי איוב, מה נורא הדבר! ואם אמנם כי איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה, כי כן התלוט המסרה, אבל יסוריו ומכאוביו אינם משל ודמיון, הם יסורים ממש, הם היו הוים וגם יהיו בכל העתים והזמנים. פלוני החנוני יושב בקרית ארבע ומצודתו פרושה בלאדז. הנה הוא מוכר בהנותו סחורות לאדז כפי מחיר מקנתו רק למען החיש את מרוצת גלגלי מכונת מסחרו, בתקותו כי בוא יבוא על משכרתי באחרית הימים אל בעלי בתי החרושת. הנה כבר בטחו בו לתת לו באמנה סחורה במכסת עשרת אלפים

שקל כסף, וערמתו תשיאהו לשלם את נשיו במועדו, למען קחת תמורתו סחורה כפלים, ורק אז יקרא "שמוט כל בעל משה ידו". ובדמיונו הוא מתנשא לרכוב על כרוב הצלחתו. עשרים אלף שקל בצלחתו, הוא יבנה לו בית חומה בעירו, ישיא את בתו הבוגרת לחתן מיוחס ובעל תורה, הוא יהיה גביר בעירו וראש המדברים בכל עניני העדה. לאסונו נגלה הסוד לנושיו · איכה זה נהיה כדבר הזה? ה' הוא היודע · בראש כפוף וברוח נשברה הוא שב בגפו אל ביתו, ויסוריו עוד קשים מיסורי איוב, אשר בעת הלקח רכושו ממנו האמין בנפשו כי ה' נתנו וה' לקחו, בעוד אשר האומלל הזה הוא יזעף לבו על עצמו כי בקלות דעתו ובבטחונו הנפרז אָבַד 10‘000 שקל ברגע אחד · שם האציל היהודי, אשר מעל ספסלי בית הישיבה בוואלאזין יצא לשלוט במכמני הזהב, הנה הוא מחכה בכליון עינים אל תוצאות מחלת רעיתו השנואה, אשר לקחה לו בנעוריו בגלל כסף נדוניתה, והיא גם היא בחרה בו בגלל כבוד תורתו; עתה נהפכו סדרי הדברים, היא מתאמצת להשאר בבריתו בגלל הונו הכביר, ונפשו הוא בחלה בה בגלל תורת אמה וסדרי חייה טהרת חיי העברים אשר היא מחזקת בם בכל תוקף ועוז · מחלתה אנושה ומסוכנת מאד, לב בעלה ירחש לה מנוחת עולמים. בדמיונו והנה שערי עולם חדש נפתחים לפניו, האדמה סוגרת את בריחיה בעד שנואת נפשו, ימי האבל עוברים במרגוע וגיל, השדכנים דופקים את דלתיו, עוד מעט ועלמה יפה פיה נאורה ושואפת כמוהו אחרי שעשועי החיים נותנת לו אהבתה, לו היא לצמיתות, הנהו מאושר לחבקנה בזרועותיו, לשאוף ריח אפה · ובעודנו תפוש בסרעפיו המשמחים והמשעשעים יודיענו הרופא, כי מחלת החולה הגיעה עד מרום קצה ויד כח החיים גבר, עתה שוב תשוב החולה לאיתנה · בין רגע אחד חשך עולמו בעדו, האדמה תפצה פיה, אשתו הבלה השנואה תקום מקברה. ותחתיה הנה גם אהבתו גם תקותו תרדנה שאולה · האין זה מעין יסורי איוב בשעתו?! הלאומי הנלהב הדואג לאחרית ועתידות אומתו, ידו שומה על עורקי ימינה למנות במספר את דפיקות לבו וכשמאלו יחבקנה, הוא ירון ויצהל משׂשון לב בראותו כי אהובתו התעוררה לחיים חדשים, יתענג להקשיב אל צלצל שׂ פ ת ה ה ב ר ו ר ה החיה בפיה, יְאֻשַּׁר להביט איך צעירינו ישקו באהבה את

קמטי שפתנו העתיקה, ובצפיתו יצפה לעתיד גדול ומזהיר באור שבעתים. בחום רגשותיו הוא נופל על צוארי הדורות הבאים אשר שפת החוזים היא שפת מולדתם, ירטיבם בדמעות גיל, ואזניו קשובות אל כל הגה פיהם אשר יביעו בשפת האהבה הלאומית ובהגיון עברי מקורי. עודנו מתרפק על אומתו אהובתו, ובין רגע נשבה רוח קרה, הלבבות התקררו, היו לנציבי קרח, תנועת העם שככה, ושפת עבר התמה וברה מוטלת לפניו מתה כשהיתה. הוא יתמרמר יתחלחל למראה עיניו כי כל תקותיו התערערו ברגע המאושר ההוא, רגע החלם להתרקם ולהתהוות ליציר חי וקים, ובכן הנה יסוריו עוד גדולים מיסורי איוב אשר אסונו נגע רק אל נפשו נפש איש פרטי ואל רכושו רכוש עובר, בעוד אשר הוא משתוחח ביגונו על אחרית אומה שלמה ועל בניניה הרוחניים הנצחיים. הנה אסיר תקוה אחד מחובבי ציון ודורשי שלומה, הנכון לשוקק בדמי לבבו את תלמי מושבות אכרינו על אדמת הקודש, הנה הוא הולם חלומות ברגש קודש, חלום שיבת שבות ציון, וכדבר משוררנו האהוב הנה גם לבו כנור לשיריה. על אברת דמיונו ישא רוחו ולבו ציונה, ומראש הכרמל ומפסגת הלבנון יריע ברננה על ארץ יהודה כי בעלוה רק אכרים עברים. הנהו רואה את כל הארץ והנה היא מלאה ערים וכפרים אחוזות אכרים עברים, בהם מנהלים ושוטרים עברים. אוניוערזיטאֶטים עברים ובתוכם פרופיסורים מהוללים עברים מטיפים מעל במותיהם לקח חכמה ודעת להתלמידים עברים בשפה הלאומית העברית. ובעודנו צוהל בגאון עמו, ובעודנו מתרחץ בפלגי עדניו, והנה באזניו זעקת שבר וקול בכית נודדי ישראל עולה מחופי ים התיכון, כי סוגרה ארצם לפניהם מבוא מבלי תת למו גם לחונן את עפרה ולנשק את אבניה, קול הבכי הזה היא בכית האומה כלה, והיא הפלח כליותיו ולבו. ומה נוראה התמורה האיומה הפתאומית! לפני רגע חזו עיניו את ארץ מולדתו בישובה ובין רגע והנה היא שנית בשממותה וחרבנה, החרבן השלישי הזה הוא ירעיש את מיתרי לבבו יתר הרבה משני החרבנות ההולכים לפניו, באשר כי עיניו חזו אותו ועוד רשומו חי וחדיש בקרבו, ומה נחשבו יסורי איוב הבוכה על חרבנו הפרטי

מיל יסורי היבב ציון זה המתמוגג בדמעותיו על חרבן עמו וארץ קדשו אשר בה קשורה נפשו ? !

בערנארד מתגולל עלי ערש דוי. הלילה ההוא היה ליל חרדה לכל בני ביתו. ובין כה וכה וגוסטאווא השתמשה ברגעי המהומה והמבוכה אשר באו על בית אביה לבצע את זממה, ותגנב ממזוודת אביה עשרת אלפים שקל, ובטרם עוד הופיע השחר דאתה עם מרכבת הקיטור לבוא אל קאנסטאנטין אהובה אשר הודיעה אותו דבר ע"י חוטי התילגראף כי יחכה עליה באחת התחנות אשר יעדה לו, ומשם יסעו יחד אל בית הוריו לבוא במסרת ברית הנשואין. עתה נשאר בערנארד בדד ועדירי ואמתחתו רקה, מחלתו המסושבה שנתה את טעמו והשקפותיו הדתיות. עיניו התרות עד כה אחרי הבצע וטוב הארץ היו נשואות לרגעים לאלהי מרום ולחסדו תשברנה, רוח חדשה הערה עליו הפעם, הנה הוא עתה כמו יחוה כמו ירגיש את אשר לא האמין עד כה, וברוח נשברה ובלב נדכה מצרה ויגון הודה לה' חסדו כי הקימהו מחליו. עתה נאדר בערנארד לקים את היהדות בימי עניו ומצוקותיו, תחת אשר חפץ לבטלה ולהשליכה אחרי גוו בימי עשרו וטובו.

~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

ו

דברי הויכוחים והפלפולים, הבהלות והמקרים אשר הסתערו סביבותי בסופה ובסערה הסבו לעת מצערה את עיני מן הארח הנכבד הבא בשערי לאדז עם צרורות מנגינותיו טעונות על שכמו לענג אותנו חנם, הוא ר' שאלתיאל אשר את הוד קולו שמעתי בעברו לפני התיבה, ואך שקטה מעט המית גלגלי מקרי הערב ההוא, ואזכרהו אותו ואת כל הקורות אשר עברו עליו מיום היותו ועד היום הזה, הכון נא לקראתי קורא יקר ואנכי הנני לובש גאה וגאון להציג את עצמי לפניך בתור איש המעלה, כי ברצון ההשגחה העליונה המשלמת פעמים רבות לאיש גמולו יותר מכפי הראוי לפי מדת מפעליו, נפל לי חבל להתכבד בכבוד גדול יתר הרבה מכפי ערכי, לדעת את ר' שאלתיאל המנגן והמתפלל פנים
~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

אל פנים, ולהיות אחד ממיודעיו ורואי פניו, יען כי בעיר מדמנה שכנתי כבוד גם אנכי כשתי עשרות שנים. שם קברתי את מבחר ימי נעורי, שם הייתי אחד מאברכי המשי אשר בהם התברכנה כל נשי העיר הצדקניות· שם נשאתי לי אשה טרם ידעתי למצוא לחם טרפי ואלד בנים ובנות בהיותי סמוך על שלחן חותני, כמנהג הנהוג במדמנה, אשר החותן עושה חוזה עם התנו כשותפות של זבולון ויששכר, החותן עוסק בפרקמטיא והחתן יושב באהלה של תורה, החותן מספיק להתנו לחם צר ומים לחץ, והחתן משלם לו כגמולו פלפולי דאורייתא דחוקים ולחוצים, אשר גם בדוחק גדול אי אפשר לישבם ולמצוא בהם טעם נכון. שם אחזה ידי במסחר גדול אשר אגודתו נוסדה לא בארץ ולא בשמים· לא על יסוד פשוט, כי אם על פלפול שנון ומחודד אשר הוצאתי מבית מדרשי, כחוק לכל אברכי ישראל אחרי כלות שנות ארוחתם, לעשות מסחר וקנין על פי הי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם, עד אשר יאַבְּדוּ את כסף נדוניתם, ואזי יפקחו עיניהם לראות כי הפלפול היה בעוכרם, ואזי יחלו להעמיק בעיון רב למצוא פשוטו של מסחר, אפס כי אז יהָפֵךְ אצלם הסדר, ותחת אשר לפני זה היה כיסם מלא וגדוש ומוחם ריק, הנמו כעת מנוסים ומומחים כראוי, מוחם מלא בקיאות בפשוטו של מסחר, אך אהה! כי כיסם ריק. שם התענגתי שנים רבות בחברת יושבי מדמנה הלאומיים הנלהבים, המבלים את כל ימיהם בדביקות לאומיית בעשותם בכל יום תמיד חג לאומי זכר ליציאת מצרים, לחמם לחם עוני ומרורים, ולפעמים גם עוני בלי לחם, ורובם מדקדקים גם לצאת ידי מנהג הזל, והלחם אשר הם אוכלים כרוך ביגון ובמרורים, אך לחם פשוט וטעם אכילה פשוטה לא יבא אל פיהם, כי דברים פשוטים כאלה לחם לאכול ומה גם למוץ עונג מנעימות החיים הם רק לאנשים פשוטים, החיים לשם חיים, אבל לא ליושבי מדמנה החיים רק מפני שעוד לא באה עת פקודתם למות· ובכן הלא תבין קוראי יקירי כי במשך עת ארוכה כזאת זכיתי פעמים רבות להתודע אל ר' שאלתיאל פאר עדתו·

אמנם ידעתי את ר' שאלתיאל בהיותו עוד אחד מבחורי חובשי בית המדרש, מתחכך להנאהו אצל התנור ושוקד על ספורים בלילות החורף הארוכים, לספר נסים ונפלאות מן הגולם שברא

הגאון מווילנא ומעשים נוראים שקרו את נאפאָ־עאָן הראשון, וארוחתו נתנה לו אז אצל שבעת אנשים יום לשבוע בבית איש יומו, ידעתי את ר' שאלתיאל בהאיר המקרה את פניו אליו להמציאהו כל טוב, היינו אשה בעלת גבן כפול מלפניה ומאחריה עם נדוניא של מאת שקל במזומנים, וארוחה שבעת ימים בשבוע בבית איש אחד, בבית חותנו, משך שלש שנים. ידעתי את ר' שאלתיאל בהאיר ההצלחה את פניה אליו עוד הפעם לקחת את אשהו הגבנונית מעל ראשו ולהת לו תמורתה את אחותה הצעירה השחורה ונאוה, ועוד מכסת כסף נדוניא חדשה של חמשים שקלים משכרתו בעד החליפה והתמורה, ועיני כל אברכי המשי המתקנאים בעשרו והצלחתו רואות ובלות. ידעתי את ר' שאלתיאל בעמדו על מרום פסגת האושר בפרוץ מסחרו למאד ובגאות עשרו שלא על פי דרך הטבע, ונשי מדמנה מספרות פה אחד כי השדים מביאים לו כסף רב בכל לילה ולילה דרך ארובות העשן בעד נזיד הביצים אשר יערוך למענם תחת שלחנו, והא ראיה כי אשת ר' שאלתיאל קונה תמיד ביצים רבות מה שאין הפה יכול לאוכלן. ידעתי את ר' שאלתיאל בעברו לפני התיבה בימים הנוראים עם להקת משורריו עושי דברו, הם החיטים העומדים על משמרתם בחנותו ומצפים להשיג שם עבודה מאת קוני סחורות המטוה אשר יאַנֶה ה' למו, ואז מצא לו ר' שאלתיאל שעת הכושר לסדר אתם יחד את המנגינות אשר חדש משכלו ומדעתו, העתידות להערך בעת התפלה לפני קהל המתפללים.

ביחוד יעלה לפני זכר ר' שאלתיאל בתמונתו ובצביונו האמתי בעת עברו לפני התיבה, מה נורא היה אז ר' שאלתיאל! איום ונורא יותר מן הימים הנוראים בעצמם. עיניו היו בולטות מחוריהן, שערות זקנו נטוים ומסומרים כדרבנות, וברעם קולו החריד תבל ומלואה. ביחוד ידע לכונן מעלות ומורדות קולו החזק והרכבת נגינותיו כפי המתאים אל פרוש המלות. בשעה שהיה צועק ומצריח „ואימתך על כל מה שבראת", נפלה אימה חשכה על קהל שומעיו עד כי פרחו נפשותיהם מקול פחדיו; ובשעה שהיה אומר „ועוז בידך" היה מיבב בקול רך כגדי עזים, עד כי האמין בעצמו כי מראה הוא לעיני כל הקהל את העז אשר בידו, כי אמנם תקיף היה ר' שאלתיאל בעירו אבל בידיעת פרוש המלות הנכונה היה קצר ידים ואין אונים; ובשעה

שהיה מריע ומרעים „ותגער בשטן לבל ישטינני" התפלצו העמודים אשר הבית נשען עליהם מקול גערהו, עד כי אדמה, כי גערה גדולה ועצומה כזאת לא שמע השטן מעודו גם מאת ה' הבוחר בירושלים. יחידי סגולה אשר לפניהם נגלו רזי תעלומה מכל הנעשה אחורי הפרגוד בבית ר' שאלתיאל החליטו, כי כונתו לא על השטן הכללי אשר בו נלחמים כל שליחי עמנו בית ישראל בבל דור ודור ולא יכלו לו, כי אם על השטן הפרטי אשר הקים ה' לו לבדו פה על הארץ, בדמות ר' לעמעל המתחרה אתו במסחרו, לצוד במכמרהו כל הקונים אשר בעיר, עד לבלי השאיר לר' שאלתיאל מאומה, ועוד ישטין עליו בכל עת מצא לפני בעלי בתי החרשת לבל יתנו לר' שאלתיאל את סחורתם בהקפה, יען כי נבון למעידת רגל ושמיטת כספים· לפי עדות החיטים הנמנים בלהקת משורריו, ושגם ידים להשערה הזאת כי עינם ראה ולא זר, איך בעת גערתו זאת הנה עיניו נשואות השמימה, בידו הימנית הוא תומך את לחיו, בעוד אשר בידו השמאלית הוא מנופף בחזקה, ומכון בתנופתו אל מקום מושב ר' לעמעל אויבו בנפש המבקש לצוד אותו למדחפות·

כל המעלות והמדות המשובחות אשר מנינו בר שאלתיאל נמצאו גם בר' לעמעל איש ריבו בפנימיותו, ועוד עולה עליו גם בחיצוניותו· ר' שאלתיאל היה קטן קומה רזה בשר ודק הכרס ככל יושבי מדמנה המתענים ומסגפים את עצמם כל ימיהם ממחסור וממצוק וגם מכילות· אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא, כי היה די לו בקב חרובים מערב שבת לערב שבת, והיהודי המדמני עוד יצטין עליו במדת הסתפקותו, כי גם הגרעינים החרצנים והזגים המוצאים מקב חרובין די לו מערב ראש חודש ועד ערב ראש חודש, וגם בחדשים מלאים. לעמת זה היה ר' לעמעל דשן ושמן, גבה קומה ועב הכרס, לחייו וחלקת צוארו מפוטמים, עיניו תַּבְרֶקְנָה כלפידים ופניו מאדמים, וכל יצורי גוו טבועים בטבעת הבריאות ומשמן הבשר. חזות איש בריא כזה הוא מחזה מוזר בעיר מדמנה. מרוע זה נשתנה ר' לעמעל מכל יושבי מדמנה? ומדוע רק הוא יצא מן הכלל? הנסבה לזה פשוטה מאד· ר' לעמעל גֻדַל בעיר זפרונה בבית אביו העשיר אשר מסחרו בעזבון שער חזיר לחו"ל פרץ מאד, וחפצי מסחרו המריצוהו לנסוע לעתים קרובות לארץ אשכנז ולשבת שם עת ארוכה

בפעם בפעם, וביחוד בימי השוקים בלייפציג, למען מכור שם את סחורתו, ובשבתו שמה הסכין בדרכי האשכנזים להיטיב לנפשו באכילה ושתיה גסה, ואת הנטע הנעמן הזה שתל גם בקרב ביתו. כעשרת שנים היה ר׳ לעמעל סמוך על שלחן חותנו העשיר, ויפשה כעגל מרבק על שלחן מלא דשן ונחת, אשר ערכה לפניו אשתו הצנועה שפרינצע העקרת בבית אביה, מוציאה ומביאה בחנותו ובמסחרו, כי בת זקונים היתה לו. שפרינצע ראתה את עצמה מאושרת כי עלתה בידה לרכוש לה במחיר כסף נדוניתה את כבוד יחוס משפחת בעלה, אשר כפי דבריה, הנה משפחה מיוחסת כזאת לא תראה ולא תמצא בכל הארץ, גם כי יחפשו בנרות בכל הארצות והמדינות מהודו ועד כוש. אביו זקנו של בעלה, כה היתה שגורה מלתה על לשונה בהתפארה במושב שכנותיה, האריך ימים עד מאה שנים, שבע נשים הוביל לקברות בחייו, וכין הולידו לו בנים ובנות; מספר יוצאי חלציו רבו כארבה, וכלם אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם וסוחרים בשער חזיר, ולוא גם יאסף כל החזירים שבעולם הימצא להם די הסחורה הדרושה למו? כל שכנותיה קנאו בה כי זכתה לגדולה כזאת. היש פלא כי ידעה שפרינצע לכבד את בעלה המיוחס בעד הכבוד אשר הנחיל לה? ועל כן הריקה לו תמיד שפעת טוב ודשן ותפנקהו בכלכלה זולת כמשפט המקום שיצא משם, ולפעמים עוד החמירה בו ותוסף שבעתים משלה. ולמען פלס את מאזני כלכלת הבית לבל תעלינה ההוצאות למעלה ראש מיראתה את אביה לבל יקפוץ את ידו, ענתה היא את נפשה יום יום בלחם יבש וזרעונים כדניאל בשעתו, וביום ב׳ וה׳ בשבוע צמה גם צום, ואם בכל אלה לא מצאה ידה להשלים את החסרון צמה גם בערב ר״ח. במשך שנות ארוחתו נתן ר׳ לעמעל את כספו בנשך, ועם זה ידע לעוות דבר כי תמיד יהיו ההרבית והקרן נושאים בד בבד, וגם חוק הכרעת הכף לטובת המקבל כפי הדינים המבוארים בהזכות משקולת מלא ר׳ לעמעל ביד חרוצים, כי ר׳ לעמעל היה מנעוריו ירא ושומר מצוה, וגם בכל דברי העושק והחמס אשר עולל שם לו את דברי הפוסקים לקו. וכידוע הנה גם ההלואה ברבית היא סגולה בדוקה ומנוסה למשמן הגוף. ובכן שמן עבה כשה ידידנו ר׳ לעמעל הלוך ושמן מיום ליום, וישגה כארז בלבנון ובצלמו

בלהות אשר בהר בראקען, ההולכים ומתגאים לעיני הרואה מרגע לרגע, ולולא ידענוהו כי לידתו ומחצבתו בקדושה מארץ ליטא, כי עתה היינו נוטים להאמין כי שריד הוא מילידי הענק אשר בקרית ארבע, או מילידי הרפה יוצאי ירך הפלשתים הערלים, ואז הנה בחייו נתן ענין רב לחוקרי קדמוניותינו להגביל את סדר יחוסו ושלשלת הדורות מגלית הפלשתי ועד ימינו, ובמותו לאחרי מאה שנים בטח עטו אל השלל כל חוקרי קדמוניות ארצנו המטפלים בנבלת כל חיה מתה הטמונה באדמה מימי קדם ובנבלת כל יצור ענק, למטרת חקירותיהם, ויציגוהו לראוה בבתי אוסף לדברים עתיקים.

שלות ר׳ לעמעל הגיעה עד מרום קצה, כי זקנת חותנו העשיר הפריעתהו מהשגיח בעין פקוחה על הליכות מסחרו, ואז התענג ר׳ לעמעל על ארוחתו המפונקת ויקבל גם שכר טרחת אכילתו, ושפרינצע גם היא ראתה חיים נעימים אחרי תקופה ארוכה של צומות וסגופים, מאפס עוד משגיח על סדרי הוצאות הבית. פתאום נהיתה חדשה, הזקן מת אחרי מחלה ממושכה. ר׳ לעמעל אשר למען הטיב לנפשו אין כסף נחשב בעיניו למאומה, קמץ מאד בהוצאות לכלכל את מחלת החולה בסגרו את הדלת לפני רופאים ורוקחי מרקחת, לבל יגרע מנחלתו. הן לא לנצח יחיה גבר, כן דמה ר׳ לעמעל בלבו, ימי שנותינו רק שבעים שנה, כבר חרץ משה איש האלהים את משפטו, וחותני אשר הנהו כעת בן חמש ושבעים שנה הלא כבר חי לפנים משורת הדין, ויבליע בחשבון של חיי עולמו עודף בכדי חמש שנים אשר לא כדת; ינוח נא הזקן בשלום על משכבו להמליץ טוב בעדנו לפני אדון כל העולמים. באמת הנה נחוץ לי מאד כעת מליץ טוב בעולם האמת, כי משלח ידי בנשך ותרבית נעצר מהכת הלאה, כי כל יושבי מדמנה אשר לוו את כספי בנשך כבר נמצה לחם ושקוים על ידי כגרוגרת של רבי צדוק, מאפס יכלת לבטוח עוד בהם, ועיני נשואות הפעם אל היושבי בשמים כי יאיר את עיני להנחני בדרך מסחר חדש ולהצליח את דרכי.

אך עצם הזקן את עיניו ור׳ לעמעל הניף את ידיו הנקיות לבדוק בחורין ובסדקין לבער אחרי כל פרוטה ופרוטה מהון המת,

במרם יבוא יורש שני לחלוק אתו נחלה. האמנם – אמר ר׳ לעמעל בלבו – כי גם גיסי המין והאפיקורוס אשר ספרי השכלה נושרים מחיקו ינחל נחלה מהין חותני הירא וחרד לדבר ה׳ ? והאמנם כי הון צדיק יהי צפון לרשע ? הזאת היתה כונת תורתנו במשפט הירושה ? הלכה פסוקה היא כי המינים והאפיקורסים לא ינחלו נחלה· ר׳ לעמעל אשר כל תחבולות ערמתו הכין על טהרת הקודש הוציא את מחשבתו הטהורה הזאת לפעולות ידים, בקחתו לעצמו כל נתח טוב ושמן וכל פרוסה שלמה טובת טעם, וישאיר לגיסו תאפיקורוס רק פתיתים ופרורין קטנים תחת השלחן, כעין שיריים מסעודתו של צדיק. ושפרינצע שמחה בחלקה, כי ברכה ה׳ בעושר ונכסים מנחלת אביה וגם מליץ טוב במרומים, מלבד כבוד ויחס משפחת בעלה איש החיל, היודע להשתמש בכל עת מוכשרת, למען הגדיל את הונו ולהרויח בנזק אחרים.

לפנים ישבו ר׳ שאלתיאל ור׳ לעמעל לבטח יחד ויתרועעו באהבה· ואם כי בתכונות נפשם רחקו זה מזה כרחוק התיש מן הנמר אף באחת נשתוו, והיא חכמת הזמרה אשר כזה כן זה שניהם התאמרו לדעהה, והיא היתה נקודת הנגיעה אשר בה נפגשו יחד והיא קרבתם איש אל רעהו· אל נא יצר לך קוראי חביבי כי חכמת הזמרה אשר אהבנוה כלנו מתגוללת באשפתות בעיר מדמנה; בתור עד שמיעה הנני מבטיחך כי קול וטעם זמרת שניהם ערב לחיך שומע כקול הצפרדעים המצפצפים ביאורי המים ביום קיץ. אבל אחרת דמו הם· הכרתם הפנימית הסבה את לבם להגדיל את ערך דעת נגינתם בעיני עצמם למאד. וינסו לעמוד לפני התיבה בימי חג, להראות את הוד נגינתם נגדה נא לכל באי שער עירם, ואם גבירים כאלה מתפללים, איך זה לא תמצא נגינתם חן בעיני העם הכפוף התחם ? כפעם בפעם השתעשעו יחד שני המאורות הגדולים האלה בשוחחם ארוכות וקצרות אדות המנגינות חחדשות „ממקומך״ „תכנת שבת״ וכו׳ אשר עמדה להם הכמתם לחדש מלבם. אולם ר׳ שאלתיאל השתלם בכשרון נגינתו ויעבור את ר׳ לעמעל עד כי לאחרונה חשב לחלול כבוד הדרת חכמת הזמרה אשר שמה את קנה בקרבו להתפלל בשבתות וימי חג. מלבד הימים הנוראים אשר אז נמשך בחזקה אל עמוד המתפללים בלי משים, כברזל הנמשך

מעצמו אל אבן השואבת, בידעו את ערכו כי לו הכח והתעצומות לצאת לריב את השטן ולהסיר את כחו מעליו· בימי רצון כאלה הקדיש ר' שאלתיאל את כל כשרונותיו לעמו ולעדתו, ואף כי שטם את כל בני עירו תמיד, ויהי התוקע והמתפלל יחד. לעטת זה סמך ר' שאלתיאל את ידיו על ר' לעמעל לשרת בקודש, לעבור לפני התיבה בשבת ויו"ט, ויהי ר' לעמעל קודש ור' שאלתיאל קודש קדשים·

כה ארכה אגודתם ימים רבים, אך בזדון לב ר' לעמעל נתפרדה החבילה, ר' לעמעל לטש עין נמר על מסחר ר' שאלתיאל רעו ואוהבו, וייסד לו גם הוא בית מרכלת לממכר כל מיני ארג ובד נכח פתח בית ר' שאלתיאל וחנותו· ולמען לכבוש את מתנגדו ולנצחו על שדה התחרות הציג ר' לעמעל את אשתו העסקנית אשת החיל על משמרתה פתח חנות ר' שאלתיאל, ובעבור איזה קונה ותחזק בכנף בגדו והסחבהו בחזקה אל חנותה היא, ובמקום אשר לא הושיעה לה ימינה נעזרה בנדבת פיה ובחן שפתיה בהרבותה פתויים ותחנונים, ותבטיח לכל קונה לעשות לו הנחות גדולות רק למענו ולכבודו· קסם שפוך על שפתי שפרינצע להבטיח לכל איש ואיש למלא את משאלות לבו כרצונו וכמחסורו, מדעתה אותם ואת נגעי לבבם· לר' צבעון המוצץ אשר מחסור הכסף יציק לו שבעתים בכל יום תמיד הבטיחה להלות לו כסף ברבית מצערה ג' פראצ' לחודש בתנאי כי יביא עבוט אשר ערכו עולה כפלים מכסף נשיו· לר' צדוק האלמן אשר עיניו נשואות אל היושבי בשמים כי יקרה לפניו אשה חשובה למען אמץ בכסף נדוניתה את ברכי מסחרו הכושלות, היא מצעת שדוך עם עלמה צעירה ונדה רב ממשפחת בעלה המיוחס, אשר רק ממנו הדבר תלוי· לגרונע הרצענית אשר יד בעלה הרחום והחנון תנחת עליה עשר פעמים ביום הכה ופצוע, היא מבטחת לאכוף על בעלה מטעם הרב וראשי העדה להקל את ידה מעליה, להגבירה מאטילדע הרודה בשפחותיה בפרך ומציקה אותן בקללות נמרצות בלי הרף, ועל כן הן בורחות מביתה ביום הראשון לבואן, היא מצעת שפחה נכנעת וחרוצה בעבודתה ובמחיר מצער· לר' גמליאל הנחתום הנוהג נזירות עולם כל ימיו, ושותה יין לרויה רק פעם אחת בשנה (ר"ל מראשית השנה ועד אחריתה), והמכונת

הזאת המתנועעת בכח הקטור היינו משמעת בכל יום קול רעש גדיל להרגיז את ראשי הקהל ממנוחתם, בהרעימו רעם על סדרי הנהגת הקהלה אשר לא ישרו בעיניו תמיד, — לר' גמליאל הנחהום (ויש גורסין המזוג) הזה היא מבטחת כי יד בעלה התקיף תכון עמו להיות בעצה ודעה אחת עמו בעניני הנהגת הקהלה. לר' אליקום החנוני, אשר ספרי מסחרו ערוכים על פי שיטת מערכת כפרי מסחר הכפולה, היינו כי מקיף לקוניו פעם אחת וכותב על פנקסו פעמים, היא מבטחת להביא לו קונים על סחורתו, הקונים את מקנתם דוקא בהקפה. לר' נחמן זכריהו העלוי אשר על אדותיו מספרים במדמנה, איך הרב דמתא מעיד עליו כי הוא בקי בעל פה ארבע מאות דפים במסכת הוריות, היא מבטחת לסכור במענה לשונה את פי המוציאים עליו: דבה כי בעיר... התהולל עם עלמות שובבות ובזה משך עליו חשד בעיני השוטרים אשר בדקו אחריו וימצאוהו חבר מכתב תעודה, ועל כן הובא עם אסירי המלך אל עיר מולדתו. לר' יצחק המלוה הנותן את כספו בנשך לאברים, ודוקא בשעת דחקם, היא מבטחת כי נכונה היא להשבע בחיי ראשה כי חף היא מכל עון ואשמה אשר יטפלו עליו יושבי מרמנה כי הוא גובה בצע מעשקות בשטרי חוב פרועים. במלה אחת! היא נכונה בטיבה להשלים חפץ כל איש, לעשות למענו כל משאלות לבבו, רק למען הפיק רצונו, ובזה הנה תקוה נשקפת לה כי תמשכהו בחבלי רצון אל חנותה, והטה את לבו אחרי סחורתה. גם ידעה לקנות לב ההיטים בתתה למו שחד בכף למען ימלאו אחרי דבריה.

ור' שאלתיאל לא עמד מנגד בקרירות רוח גם הוא, בשִׁבות שפרינצע את באי חנותו המיודעים לו מול פתח בית חנותו, ולא אחר גם הוא למשכם בחוזק יד אל תוך חנותו. השחוק היה לראות לפעמים, איך בעבור איזה קונה ושפרינצע מושכת אותו בכנף מעילו מזה ור' שאלתיאל מחזיק בכנף בגדו השנית. עד כי נקרעו שתי כנפי מעילו מכח המשיכה, והקונה הנבלם ומתבושש ללכת ערום וקרוע בגדים ברחוב העיר ירוץ אל ביתו, כמנוסת שועל מקשת הצידים, למען החליף את שמלותיו, ושני היריבים בראותם כי הקונה נס מידם כצפור מפח יקושים מחרפים ומקללים זא"ז, ומתוך מריבה ומצה הם באים לידי מכות ומהלומות. כפעם בפעם בהפגש שפרינצע

ור׳ שאלתיאל יחד סביב איזה קונה היו ידי שפרינצע שלוחות בזקן איש ריבה, וגם ידיו הוא אחוזות במקלעות שער ראשה, ועליהם נספחו גם בני ביתם• הנלחמים משתי הצדדים התבוללו יחד ותהי מהלומת איש ברעהו מבלי דעת והבחין אם המוכה הוא לו ואם לצריו.

לרגלי התחרות העצומה הזאת חלתה המגערת בחנות ר׳ שאלתיאל, אשר צר כחו לעמוד נגד ר׳ לעמעל ושפרינצע התקיפים ממנו• ר׳ לעמעל הביא את דבת איש ריבו רעה לפני בעלי בתי החרשת הנותנים את סחורתם בהקפה לר׳ שאלתיאל, ובכל מקום אשר דבר האמנה (קרעדיט) מגיע, ובמרבית המקרים לא החטיא המטרה• ברשעת ערמתו וזדונו עמדה לו להעיט המשחר לטרף לתקוע את צפרניו החדות בלב העורב החלש ממנו, ולשסעהו לשסעים לבל יהי לו למכשול על דרכו, כאשר נספר הלאה•

והעת עושה את שלה• רגעי הזמן נעתקים כסדרם הלאה הלאה ונבלעים בתהום הנצח, החורף צועד במעגל תקופת השנה, חודש שבט הגיע, ועוד מעט וגם ימי החגים קרובים לבוא• ר׳ שאלתיאל אסף את שארית אונו ויצר את הכסף בידו ויסע לאדזה לקנות סחורה הדרושה למועד ימי החג• כמנהג כל החנונים הליטאים, התאכסן בבית האיש אשר בחר לו לאיש הבינים (קאמיססיאנאֶר) ה׳ שמעלקין, מה הוא קומיסיונער בעיר לאדז? הסכת קורא יקירי ושמע.

הקומיסיונער הוא נחיצות גדולה למאד לכל חנוני ליטאי הקונה את מקנתו בלאדז, בלעדו לא ירים החנוני את ידיו ואת רגליו. הוא הנער השובב האוחז ביד העִוֵר ומשגה אותו בדרך להטותו אל המקום אשר יהפוץ הוא• הקומיסיונער איננו לא מוכר ולא קונה לא פאבריקאנט ולא חנוני, אך הוא שקול כנגד כלם ונוטל שכר כלם יחד• הוא האנדרגינוס המסחרי אשר איננו ידוע לאיזה מין היא מתחשב• משלחת הקומיסיונירים בעולם המסחר פה דומה בכל צדדיה אל משלחת המלמד העברי על שדמת החנוך; כזה כן זה שניהם אינם נוטלים מאומה לא שכר חכמתם אשר לא ידעוה ולא שכר עבודתם אשר אינם עובדים, כי אם שכר בטלתם היינו בטלנותם• ולפי רבות מדרגת בטלנותם בה במדה הגדל משכרתם,

המלמדים הנם בטלנים במדרגה שפלה ועל כן יחיו במצוק ובלחץ, והקו־ מיסיונירים בלאדז אשר השתלמו בתכונתם זאת הם חיים חיי עושר וכבוד. משל נשא על שפתי העם. האב מיעץ לבנו אשר איננו יודע לא קרוא וכתוב, לא תורה ולא דעת ולא דרך ארץ, כי רק דרך אחד לפניו למצוא מקור מחיתו, כי יהי למלמד. דומה לזה עינינו הרואות גם פה, יהודי ליטאי הבא לאדזה בצלחת רקה, בלי ידיעה נכונה בטיב כל סחורה ותכונתה, בלי דעת ובינה, הוא הנבחר להיות לקומיסיונר. אולם בעוד אשר המלמד נוטל רק שכר בטלה ותו לא מידי, ולפעמים גם את שכר הבטלה אינם משלמים לו, כנהוג בימינו אלה, יקח הקומיסיונר ה' דברים, שכר בטלה לבד, שכר חרמת יד ורגל לבד, שכר עקימת שפתים לבד, שכר עקיצתם את הפאבריקאנטים לבד, ושכר נשיכתם את הקונים לבד. קומיסיונירים רבים ישנם בכל עיר רבת המסחר, אך פה בלאדז הם עולים על כל בני מינם, יען כי פה האדמה מסוגלת לצמיחת הנטעים האלה ולשגשוגם, מהיות כי המחירים בלתי קצובים כראוי, קצובים ובלתי קצובים כאחת, מנופחים וחלולים בתוכם ובפנימיותם, ואין איש פשוט מן השוק זוכה לראות את עומק החלולים ההם. המחיר מסחורה ידועה פלונית הוא רו"ב שלם, המחיר הוא מחיר, אבל נכיון יש כאן, ועוד לא בא איש בסודו לדעת את מדת הנכיון וכמותו. הקומיסיונר ר' פלוני מחשב את המחיר לקוניו כפי שהוא מבי־עדי נכיון, ור' אלמוני אשר פרש את רשתו לצוד את בעלי ברית של ר' פלוני ולמשכם אליו הוא מציע לנכות מן המחיר עשרה אחוז למאה (עשרה פראצ'), ועוד לא גלה את כל לבו, יען כי השלישי מנכה ממנו ט"ו פראצ', והרביעי מרחיב צעדיו להגיע עד כ"ה פראצ'. המשטר הפרוע הזה בקציבת המחירים הוא למקור ישע להקומיסיונירים, לתת למו היכלת להשתבר עד מקום שידם מגעת, ולעור את עיני הקונים בנכיון גדול ונורא. נוכל לשער, כי עוד יבואו ימים טובים להקומיסיונירים, אשר מחיר הסחורה יהיה כלול כלו רק מנכיון של מאה פראצ', ובהכרח כי הסחורה אז תהי ארוגה מקורי עכביש, כי להשתלמות חרשת המעשה אין מעצור באשר לחקרי לב הקומיסיון אין חקר. כשאני לעצמי הנני נוטה להאמין לתמי, כי לא קציבת המחיר הממושך והמנוקב מנכיונות במדה רבה הולידה את דרך הקומיסיון המסוכסך והתוה

נתיב לפעולתו, כי אם להפך, הקומיסיון וצפונות דרך מסחרו הוא הוליד את דרך נכיון המחיר הנפרז. „לא המדבר אשר בארץ יהודה ברא את הבעדואיני הפראי, כי אם הבעדואינים הם בראו את המדבר", כן יחרצו משפט כל התרים אשר תרו את אדמת ישראל. הבעדואיני ברא את המדבר, והקומיסיונער ברא את שממת הנכיון. בכלל, הנה הנכיונות המנוכים בחשבה פגיעתם רעה, וברור בעיני, כי היא המכה הכתובה בספר התורה „ישלח ה' בך את המארה את המהומה ואת המגערת בכל משלח ידך אשר תעשה", מכה המטלת מהומה בין הסוחרים, לבל ידע הקונה את מקנתו ואת מחיר סחורתו, מלבד הקומיסיונירים המפיקים ממנה תועלת לנפשם. אמנם כי הנכיון הוא מכה, אך היהודים אשר הסכינו מעורם במכות ויסורים, הם לא יאמרו די במכה אחת, ועל כל אחת ואחת הם מוסיפים כהנה וכהנה אלף פעמים. בתורתנו כתוב „היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים", באו חכמינו ופרשו את היד לעשר אצבעותיה וממנה עשר מכות, בא ר' יוסי הגלילי והעמידן על חמשים, בא רבי אליעזר והעמידן על מאתים, ורבי עקיבא הגדיל נדבתו ויעמידן על מאתים וחמשים. וכן בנידון דידן, האשכנזי הלז בעל בית החרשת קצב מחיר לסחורתו, מחיר ידוע עם מכת מגערת, בא הקומיסיונער ר' פלוני ועשה ממנה עשר מכות, ור' פלוני הגדילן כפלים, והשלישי עוד הוסיף עליהן, והרביעי תוקע ומריע בשוק המסחר כי דעתו נוטה לשיטת ר' עקיבא. והיה אם ישאלהו איש איך יתכן הדבר יענהו כרגע, אמנם כי אפשר ואפשר המכות החולנה על ראש האשכנזי, ולי ולכל קהל קוני יהיה שלום, כי מה ממני יבצר? ובפרט אצל הפאבריקאנטים האשכנזים אשר בריתי יקרה להם והנם לי כפופים לסור אל משמעתו. ואיה זה קומיסיונער בלאדז אשר כל האשכנזים לא יהיו (לפי דבריו) כפופים לו וסרים אל משמעתם, כי רק הוא הנהו עמוד התוך האחד אשר חרשת המעשה נשענת עליו? ובכן הנה כל סוחר החפץ בטובת מסחרו, וכל סוחר אשר רוח עדינה תפעמהו להחזיק בידי האנשים העמלים להרחבת חרשת המעשה בעולם, הנה עליו החובה מוטלת להתיצב בצבא חילו בטור הראשון, כי רק הוא הנהו האחד ואין שני לו המביא תועלת בעולם המסחר, יען כי תקיף הוא אצל כל האשכנזים

והיהודים הדומים לאשכנזים בעלי בתי החרשת, להגדיל מדת הנכיון מן המחיר מספר אחוז למאה כאשר יחפוץ.

ישנם גם ביניהם רבים המפליאים דרכב, ובעוד אשר ידיעתם בטיב הסחורות, ערכן, תכונתן ומהותן היא רזה ומצומצמת למאד, הנה חוג השקפתם נרחב ומשתרע עד קצות הארץ. כתוכן היושב בבית מצפה הכוכבים ורואה הרים וגבעות, זיקים ולהבות, רעש ופרץ, אור וצללים, על הירח או על שאר כוכבי מרום, כן ישב הקומיסיונר בלאדז ועיניו נטויות לקצות הארץ, הוא צופה ומביט מסוף העולם ועד סופו, ממיכיילישאק ועד שניפישאק וכל חבל ערי השאק למיניהן, יודע ומכיר כל חנוני קטן שבקטנים הנמצא בארץ, שמו ושם אשתו, הם ובניהם ובנותיהם, וגם עובר שבמעי אמו, ארחם ורבעם וכל אשר אתם, וגם את היום שמת אביהם. אברך אחד בסוף העולם אשר קץ שנות ארוחתו ממשמשים ובאים, והרעיון עלה על לבו לפתוח לו חנות לסחורות ארג, באותה שעה בעצמה הרעיון הנשגב הזה הולך ומתפשט בין הקומיסיונירים בלאדז. וכל אחד מתאמץ לקחת את בעל הרעיון הזה על זרועותיו, לנטלו ולנשאו בהקפה גסה שבגסה. כל פרץ וצוחה, כל מריבה ומכת אגרוף אשר יקרה בין החנונים והחנוניות בערי מושבותיהם, בעד קונה עובר ברחוב, כלם גלוים וידועים להם ברגע שהם יוצאים לאור עולם. איך יהיה הדבר הזה? אין איש יודע. התוכן רואה תמורות ומהפכות בעולמות רחוקים מאתנו בקני הראות ענקים כארזי הלבנון לגודל, והקומיסיונר צופה חדשות ומהפכות המתחוללות בין החנונים עם הגמדים, מיקראבי עולם המסחר, בעינם עצומות בלי עזרת חכמת ההנדסה, רק בכח הרגש הטבעי (אינסטינקט), רק בחוש הריח החזק להריח מרחוק, המתפתח במדרגה גבוהה מאד אצל העמים הפראים הנמצאים במדרגת השכלה נמוכה, כאשר יספרו כל התירים אשר תרו את מדבר זאהארא. ואולי הוא על פי רוח נבואה אשר נתנה רק לבני מינם מיום שחרב בית מקדשנו.

במלה אחת, הקומיסיונר הליטאי איננו לא סוחר לא משכיל ולא מבין, אך יודע כל וצופה בכל, ועם גם זה הנה ידו בכל הפאבריקאנטים ובחנונים יחד. והיה בהגיע תור הזהב להיות גם יד כל בו, וצבא החנונים הנתונים לו למס עובד מורדים בו, ומעוזים לפרוק

את עול נשים מעל צוארם, על פי העצה הטובה הידועה מכבר, אז איננו חסר עצות גם הוא, ויודע איך להשתמש בעתו המוכשרת, עתותי ימי ירח אחד. כי מועד הוסת המסחרי אשר נקצב לקומיסיונירים בלאדז, להיות נזקקים ומתחשבים עם הפאבריקאנטים, בעד הסחורות הקנויות במשך ירח תמים, — הוא יום הראשון לירח הבא• אז הוא זוכר לקנות הרבה, ובולמוס של שכחה אוחזתו להטהר מטומאתו בראשון לחודש• אז הוא מתקצף ומתרגז על בעלי בתי החרשת ומשטריהם הארורים. וכתקיף בבתי האשכנזים הערלים הוא מרשה לעצמו להגדיל את מדת הנכיון עד כדי מאה פראצ'• אז הוא גומר פעם אחת את כל חשבונותיו עם הנושים בו ושב לעבודתו כבראשונה, להיות תקיף וגדול אצל האשכנזים• אולם אם האשכנזים הם ארוקים מחזיקים בנושנות וצועקים מרה על השטה החדשה של הנכיון אשר המציא הוא בתורת המסחר, אז הוא נחפז לנסוע למטרה מדעית לארץ החדשה, להפיץ את שיטתו החדשה בהלכת מסחר בארץ ברוכה המסוגלת להצמיח חדשות ונצורות תמיד• זאת תורת קומיסיונירינו בכלל ור' שמעלקין בפרט.

ר' שאלתיאל התחשב עם מדריכו ומנהלו ה' שמעלקין וישלם לו את מכסת הכסף אשר הוא חַיָב לו מכבר, לקחת תמורתה מנה יפה כיאות לחנוני ישן נושן כמהו הקונה את סחורתו משעה הראשונה בשטר ולא בכסף ופל אסון עוד לא אֻנָה לו• ה' שמעלקין נמצא לו בחפץ לב• יען כי ר' שאלתיאל היה אחד ממבחר קוניו, ובשטרותיו העוברים לסוחר השמין את הקדרה המלאה מים עכורים ועצמות יבשות, אשר שפת על אש זרה• ויהי ר' שאלתיאל קונה סחורה כאשר עם לבבו וה' שמעלקין נותן את ערובתו בעדו. את הסחורות הקנויות הביאו ביתה ה' שמעלקין לחבוש אותן בצרורות בטוחים ולהריצם במסלת הברזל, ובין כה וכה הגיע יום השבת, ועל כן נעצר המשלוח•

שמח ובלב מלא גאה וגאון על הדר כבוד מנגינותיו אשר השמיע בקהל רב בעברו לפני התיבה שב ר' שאלתיאל מבית התפלה וישב לאכול לחם יחד עם משפחת ה' שמעלקין. ויהי הם אוכלים ומטיבים את לבם וציר בית הרצים הביא אגרת לה' שמעלקין. בלי צדיה קודמת התבונן ר' שאלתיאל לתמו על מעטפת האגרת וירא

את הכתבת הנדפסה של איש ריבו וצוררו בנפש ר' לעמעל, ותפעם רוחו בקרבו, בידעו כי דבר מר יצוק בו להבאיש את ריחו גם בעיני ה' שמעלקין, אשר רק הוא היה תקותו האחרונה ומשאת נפשו האחת להחזיק את מסחרו המתמוטט על תלו, אחרי אשר כל הסוחרים ובעלי בתי החרשת במאסקוי אשר בהם בטח לבו לפנים כלאו את אמונתם ממנו, על פי הדבה הרעה אשר הביא ר' לעמעל בזדון לפניהם. בעצבון ובשממון כלה ר' שאלתיאל את ארוחתו ויבוא אל חדרו אשר יעד למענו בעל הבית, אך מנוחתו נגזלה כל הלילה. הוא השתרע על יצועו כבול עץ בלי-נוע ויתחפש כמו תרדמה גדולה נפלה עליו, ואזניו קשובות לכל קול דממה דקה אשר התלחשו בני הבית בחדר הקרוב אל חדר משכבו.

מגורת ר' שאלתיאל באה, המכתב המורץ מאת ר' לעמעל מ"א מרורות ודברי שטנה על ר' שאלתיאל, כי מקנתו זאת היא האחרונה, ועוד מעט והנהו פושט את הרגל לנושיו, אך שם ה' שמעלקין את עיניו לקרוא בו ופניו חורו.

בחדר הנשען אל חדר משכב ר' שאלתיאל ישב ה' שמעלקין על כסאו הרפוד באטון משי, ותחת כפות רגליו הוצעו מרבדים נחמדים מרקמת משי עשוים בטעם ארץ הקדם, הוא נשען אחורנית על גב הכסא, רגלו הימנית עמוסה על רגלו השמאלית, ראשו נטוי הצדה ועיניו נטויות בלי נוע אל המכתב אשר בידו. הוא קרא בו עשרת פעמים, ועוד לא חדל מקרוא בו פעם אחר פעם, כמו ימאן להאמין למראה עיניו, כמו יתחתר למצוא את הצפון בו בין השיטין, וכמו הוא מתאמץ למצוא טעם נכון להכזיב את דברי המכתב ולישום לאל מלתו, כי קשתה עליו פרידתו עם ר' שאלתיאל, אשר התקשר אתו בחרצובות מסחר שנים רבות, ואשר היה לו לפרה חולבת זה כמה ויכנע לפניו כרחל לפני גוזזיה. הה! עתה הנה עת גזז צאנו, ולבו דוי עליו כי יאלץ לשלוח רחל בלתי גזוזה מיד. על יד ימינו יושבת רעיתו מפוארת בבגדי חמודות ומקושטת בעדי יקר. היא מתרפקת עליו, מעברת את כף ידה על קווצות ראשו, ומחכה בכליון עינים כי יכלה את קריאתו, למען הזכיר אותו, כי עת החל המחזה בבית החזיון קרובה לבוא, ולא נכון להתמהמה עוד יותר. הרגעים חולפים איש אחרי רעהו, והיא עוד לא תשור את אחרית

המחזה· כל רגע ורגע הוא כעתותי נצח בעיניה· היא מתאפקת ברוב אונים מהפריע אותו מעבודתו, מתמרמרת מתקצפת בסתר לבבה· מתי יכלה את קריאתו ? מתי יבוא הקץ ? הוא קרא את המכתב עד תמו, וישב לקרוא שנית. עתה כשל כח סבלנותה·

– מה תחזה מחמדי במכתב הזה כי כה אתה שוקד לקרוא בו זה כמה, כמו רזי עולם צפונים בקרבו ? הלא עוד עלינו ללכת אל בית החזיון· דבריה הביעו איזה תלונה חרישית· היא הוציאה מצלחתה את השעון ותבט בו·

– המכתב הזה הריץ אלי מיודעי ר׳ לעמעל איש סוחר נכבד ובעל אוצרות מעיר מדמנה, אשר בו יזהירני משום את מבטחי בר׳ שאלתיאל ובשטרותיו, כי מצבו הורע מאד והנהו מתעתד לפשוט את הרגל לנושיו· הודות לאל כי הקדים המכתב לבוא בעוד מועד, בעוד אשר הסחורה מונחת בביתו· ישוב נא ר׳ שאלתיאל לביתו בגפו עם שטרותיו אשר יסכנו כעת לצור על פי צלוחית׳ ואנכי לא אתן לו מסחורותי גם במחיר קשיטה אחת· ומה תאמרי חמדתי על זה ? הישר דרכי זה בעיניך ?

– עצתך טובה ונכוחה, עשה כאשר דברת·

פניה המאירים הביעו רגש גיל, כי הגיע הדבר עד קצו, ועצתו נהרצה ברגע אחד, בטרם עוד לא אחרו את מועד הָחֵל החזיון· היא הביטה אל השעון ותאמר:

– השעה התשיעית הגיעה·

– ואולי רק בזדון ובמעל הריץ ר׳ לעמעל את האגרת הזאת, רק למען הפיל את מתנגדו המתחרה אתו על שדה המסחר בשוחה אשר כרה לו. החנונים בערים הקטנות בליטא הם ערומים כנחשים, וכל דבר ערמה ורשעת זדון לא יעצרם מהפיק את זממם, רק למען מצוא תועלת לנפשם.

– אמנם כן לרשעת הנוכלים האלה אין קץ·

– אבל כי מכתב ר׳ לעמעל לא דבר ריק הוא הפעם· ר׳ שאלתיאל חשוד בעיני עד מאד· הנני רואה כי דבר בליעל יצוק בקרבו כעת, כי קונה הוא סחורה מכל הבא בידו מבלי חשוב את דרכי מקנתו, ומה גם כי הגדיל את מדת המקנה מכפי אשר הסכין לעשות תמיד·

(היהודים בלאדז)

— אם כן אפוא נכון דדבר כשמש בצהרים.

— אך הלא ידעתי את ר' שאלתיאל מכבר לאיש תם וישר, והאמין בל אוכלה כי יפרוש הוא את רשתו לרגלי.

— כן אחוה את דעי גם אני, לא איש כמהו יפשוט את הרגל לנושיו.

— ואולי... יגורתי מאד לסכן את הוני. הן גם בלעדי זאת מתנודדת האדמה תחת כפות רגלי, לרגלי המכות אשר הוכיתי בשנה העברה, ואם יקרני הפעם עוד אסון והיתה תבוסתי שלמה.

— כן אחוה גם אני. חלילה לנו להכנים את ראשנו במקום סכנה — ראה נא הנה תשע שעות וחמש רגעים.

— ומי יודע אם לא נאבד אנחנו בידינו טובה הרבה. להפיר את בריתי עם ר' שאלתיאל הוא להסתלק ממשכרת רבה, חמש מאות שקלים בשנה. ומה תאמרי את יקירתי?

— אל נא אישי תענגי במועצותיך הפעם בעת אשר הרגעים ספורים. הן עוד יום השבת גדול, עוד נהיעץ אדות הדבר. ראה עוד מעט ונאחד את המועד. הבה נלכה.

היא אחזה בזרועותיו בחזקה ותקימהו מכסאו, וישימו את פניהם אל הדלת.

הופרה בריתי את ר' שאלתיאל, לא אתן לו אף קשיטה אחת, כן דבר ה' שמעלקין בקומו מכסאו, ופניו הביעו תוגה ומפח נפש על משכרתו הרבה אשר נגרעה ממנו.

העם הלכו אל בית התיאטרון לראות במחזה אשר ערכו שמה, ור' שאלתיאל שוכב על יצועו ואזניו קשובות אל כל הגה היוצא מפיהם. דמי ר' שאלתיאל נקפאו בעורקיו ושערות ראשו סמרו מפחד, רוחו נפעמה בקרבו כחוטא בן-מות העומד לפני משופטיו ומחכה עד אשר יצא מלפניהם משפטו ודינו אם למות ואם לחיות.

אנה אני בא? כן דמה האמלל בלבו, לשוב למדמנה בידים ריקות מבלי יכלת גם לתת אות כי הייתי בלאדז? הג הפסח צועד לקראתנו וסחורות הדרושות למועד הקיץ אפסו מחנותי. מה אענה לרעיתי ותשעת ילדיה המחכים לקראת בואי עם צרורות סחורות חדשות? הבגפי אשוב אלימו? הלא ימרטו שערות ראשי וזקני ורגמוני! הה! מצאתני זרוע רשע, ויד צוררי בנפש תצודני למדחפות. לא אשוב

למדמנה, כי איככה אוכל וראיתי את מרדפי ואויבי משביר את מערבו לכל דורש סחורה ולכל בעלי ברית מסחרי, אשר לא ימצאו את מבוקשם בחנות השוממה והפרועה, אנכי אגוע ואבדתי מחמס ידו והוא יפשה ויגדל מיום ליום, הלא המקנה עיני בחוריהן· לא! כי פה אשארה!

האומלל הזה המורדף על לא חמס בכפו התאנח מרה ויז קצפו מפיו כמשתגע· חלחלה ופלצות חלפו בכל עורקיו ויצורי גוו· מה נורא מצבו! הנהו בדד ונעזב, עזוב על יד גורלו הקשה· אנחותיו רבו והן תמות בקרבו, אין מושיע לו ואין תומך בימינו·

הלילה כסה בצעיף עלטה את דמעת האומלל העשוק חנם מידי איש צר ואויב· דומיה ואפלה סביב, אין שומע את אנחותיו המרות, אין רואה את נסך דמעת עיניו החמה· גם העין הצופיה ממרומים, גם היא ראתה און ורשע ומצוקת אומלל רצוץ משפט ואובד בעניו ותהי כלא מתבוננת·

ז׳

עבר ליל עם כל סערותיו פחדיו ובהלותיו, אתא בוקר· השמש שלחה את קרניה קרני הזהב לצקת אור יקרות דרך חלון חדר משכבי· אך נפקחו אשמורות עיני לקבל בעונג את הסגולה הנחמדה אשר שלחה הטבע לנו, עודני שוכב על יצועי, והנה קול בני לויתי אשר הקדימו להתעורר משנתם ומשוחחים יחד שיחה נלבבה על כוסות חמין הגיע לאזני· כמו רגש טבעי לחש באזני, כי הציר אשר עליו יסב מדברם השוטף ברעש כנחל איתן הנהו איזה ענין חדש, או איזה מקרה פורץ את גדר הרגילות, אשר אך זה עתה יצא מבין האבנים של בית החרשת למקרים מוזרים הפועל את פעולתו בעיר הזאת בלי הפוגות· חשתי לבשתי את בגדי, ובהחפזי הפרעתי את הסדר, כפתורי המקטורן פרופים ושלובים שלא כסדרן· את צורוני (האלזטוך) הפכתי את פניו למטה ואת צדו הפנימית למעלה, ואעט לקחת חבל בשיחת רעי, אשר כמעט צעדתי על

מפתן חדרם קדמו הם את פני בתרועת שחוק אדיר על הקלקלה הנשקפת בלבושי·

– הידעת? אמר האחד, ר' שאלתיאל המסלסל בגרונו נתלה בצוארו· הוא מת מיתת חנק באבדו את עצמו לדעת·

– עתה לא יתענה עוד מענויי חבוט הקבר, – ענה השני – אחרי אשר במקרים כאלה מנתחים את גוית המת ובודקים את קרבו וכרעיו מטעם בית המשפט, ואין אחרי מעשה בית דין כלום·

– עוד לפני זה נסה להטביע את עצמו במים, כי בלכתו ברחוב בערב שבת קפץ בתוך שלולית של מים, כמו דקדק בכונה להגיע לעולם האמת בהיותו חף ומטוהר מכל חלאה, חרף המנהג הנהוג לבלי טַהֵר את המתים המאבדים את עצמם לדעת· ענה השלישי·

– החלפת את הסבה בתולדתה – ענה הרביעי – יען כי צלל במים ונרטב כלו, על כן נתלה לדעת למען הִנָגֵב·

עודם מדברים ופיהם מלא מהתלות והנה הד"ר בן־דוד בא·

– ומה תאמר אתה ידידי על המקרה הזה?

– עגמה נפשי מאד על ר' שאלתיאל האומלל אשר לא עצר כח לשאת את סבל החיים, ונפשי ירעה לי על הלעג והבוז אשר יחפיאו עליו כל יודעיו ומכיריו, תחת אשר לנוד ולהביע רגש צער על מת נפש אדם, ואם גם מאבד עצמו לדעת· לא אשמתו היא כי שלח יד בנפשו, כי אם אשמת הדור הזה אשר הנהיג את מנהג הדמים הזה ויספחהו אל חוקי המאדה· יהודי שולח יד בנפשו הוא מחזה חדש יליד העת החדשה; בדורות שקדמונו אולי הופיע רק פעם אחת ביובל שנים· באמת הנה שליחות ידי בנפש עצמו הוא חזיון מוזר המתנגד אל הרוח הנושב מן היהדות, מתנגד אל טעמה של היהדות ואל מושגיה. היהדות המגבלת את אשר האדם ביעוד של אריכות ימים אשר תבטיח כזאת לכל נוצרי פקודיה, היהדות המלמדת אותנו להביט על החיים הנצחיים כענף המסתעף מגזע של החיים הארציים, ויקטן עוד בעיניה חיים נצחים רוחניים, ותבשר גם שיבת הרוח אל הגויה באחרית הימים, תחית המתים, ואת הבשורה הזאת הרים לנס לעיני כל בעלי בריתה כאושר נשגב שאין למעלה ממנו, היהדות הזאת היא תמנע את כל הדבקים בה אשר הרוח

הטהור השורר בקרבה חודר אל כליותם ולבם – מבוא בדמים ומגעת בנפשם. היהדות הצרופה היא בעצמה מפיחה בנו רוח סבלנות אדירה, לשאת ולסבול כל מכה ומהלומה הבאה אם מידי אדם ואם מיד גורל החיים, מבלי להעלות על הרעיון להתפרק מן הנטל והמעמסה, ולולא זאת לא הייתי מדבר אליך עברית וגם אתה לא שמעת את שפתי. היהדות היא אמצעי מעורר לתקומת היהודים וגם היהודי. אמנם כי לרגלי השכלה מהרסת ומחבלת אשר התערתה בתוכנו התגנבו לבוא בגבולנו רעיונות ומושגים זרים, החותרים מחתרת תחת חומת היהדות, וממיטים אסון ושואה על בעליהם. תורת היהדות מטלת עלינו החובה להביא עגלה ערופה בעד כל חלל אשר ימצא באדמה. אולם הזבח הזה לא לכפר עון נועד, כי אם למחות פשע ולהעביר זדון. חטאות ופשעי אנשים פרטים מחיבים את ראשי העדה לפקוח עין על המצב המוסרי של העם ודרכי חנוכו לקדם את פני הרשעה והזדון לא באמצעים מעיקים ובענוש על פשע, אשר פעמים רבות אינם משיגים את מטרתם, כי אם על ידי חנוך ישר והשפעה מוסרית, לבלי תת יכלת לזרע כחש להיות נקלט על שדמת החיים. אשמת ר׳ שאלתיאל תחול על ראש בני דורו, אשר ממנו מקור נפתח לגדל ולטפח בלב בני האדם השוקות ומאויים גדלי המרה, אשר לא יוכלו להתכנס בקרב חוג החיים האמתים, ומן הכח הלוחץ הזה יתפוצץ חוג חיינו וינתק לקרעים.

השעה התשיעית הגיעה, אתא זמן תפלה. קמנו ממושבנו ונפנה ללכת לשפוך שיח לפני ה׳ כחוק היום. אך אנה נלכה? כן נדברנו יחד אני עם רעי אשר נלוו אלי ללכת יחדיו. הן בית תפלה אשר דלהיו ההיינה פתוחות לכל איש, אשר נשאו לבו להביע רגשותיו אל חיק ה׳, אין בישראל. בתי תפלה לכל העדה מאן דכר שמם. בתי כנסיותינו הם רשות היחיד, מכורים לצמתות לכל המרבה במחיר מושבותיהם. תורתנו הקדושה המאלפת אותנו „חוקה אחת ומשפט אחד יהיה לכם" הנה היא מושכרת ונתונה בחכירה לבעלי ההון ועל ידה הם לוקחים למו היתרון להתנשא על פני כל העם, הם עושים אותה לפרה חולבת לחלוב ממנה שקוי כבוד מדומה שלישי ששי וסיום הספר.

אל בית הכנסת אשר לעדת הנאורים, כן חרץ אחד מרעי את

משפטו · אמור יאמרו כי הבית הזה הנהו כלול בהדרו ועדוי ברוב תפארת, מקהלת מנגנים ונעימי זמרתם, וגם מטיף איש לשון ובעל כשרון שפתים יטיף אמריו מעל הבמה. נחרצה נעשתה ·

הדבר יצא מפינו והד"ר בן-דוד עקם את שפתיו לאות אי-רצון ·

– האמנם כי חסר יופי והוד הנך, כי גם היכלי חמד כאלה לא יקחו את לבך ? כן שאלתיו כמתפלא.

– שגית במשפטך, לבי ער תמיד לכל מחזה יופי והוד, אבל כי פה אפגוש רק יופי והדר חצוני, תחת הגיון קודש ורוממות התרגשות הנפש אשר רק אותה אנכי מבקש · מה לתפלה ולמקהלת נוגנים ?

רגע עצר הד"ר בן-דוד במלין כמחפש ברוחו לשום רסן בפי הגיונו הכביר הסוער בלבו, ואחרי כן הוסיף לאמר :

לפנים בישראל היו הקרבנות לאות בין בן אדם תולעה ובין אלוה כל קדושים המרומם על כל ברכה ותהלה, על ידם הביע העברי את רגש הכנעתו לפני אלהיו והכרת אפסותו נגד העצם הנשגב הבלתי בעל גבול · אנשי השם אשר בקרבנו בעשותם סיג לדתנו ובבצרם איתה על מכוניה, תקנו תפלה נגד קרבנות, לתקן יצאו אבל לא לקלקל, את הקרבנות המירו בתפלה הממלאה את מקומם בכל צדדיהם, שניהם שוים בתעודתם ובמטרתם, אבל בשום אופן אין הדברים מהופכים בנטיתם ובאופן עשיתם · איש איש מבני ישראל הקריב את קרבנו לאלהים · ועליו התודה את חטאותיו · זאת אומרת, המטרה היא רק להביא קרבן לאל בלוית רחשי לב טהור והודה על עון, לתת תודה, אבל לא לקבל מאומה, תהי נא הקבלה מאיזה מין שתהיה, אם קבלת דבר ממשי ואם טובת איזה הנאה · עברו ימים רבים, נתחלפו המושגים, הומרו ההשקפות, אך היסודות האמתים של היהדות לעולם עומדים · כי שנוי המושגים הוא כשאיפת האויר לרוח האדם, והיהדות היא כלי נשימתה, הריאה הרוחנית, שואפת תמיד רוח חדש ומבריא אל תוכה, ומוציאה את האויר הנשחת מקרבה, וזה הוא יסוד קיומה · אמנם כן, אבותינו תקנו תפלה נגד קרבנות, היינו בצלם דמות הקרבנות, באופן המתאים ומקביל אל תעודתם העקרית · אם כן אפוא החובה מוטלת

עלינו לצקת את רגש הכנעתנו לפני אל אדיר ונשגב, לשאת „את לבנו אל כפים אל אל בשמים״, לשאת לתת, אבל לא לקבל מאומה, לא להפיק איזה תועלת ועדנים לנפשנו. פתאום נשבה רוח סערה, לא נשיבת רוח מהונה וממוצעת מכלי הנשמה של היהדות, רק רוח זועה וסופה, הנותצת ומהרסת את כל הנפגעים בה, המְצַיֶּנֶת את נתיבות דרכה בקו תהו ושממה, היא רוח השכלת ברלין, אשר נועזה גם להסיע את התפלה ממקום שבתה מקרב מעמקי לב עברי טהור ולקלוע אותה בכף הקלע באויר העולם. אנשים אשר היהדות וכל אידעאליה הנשגבים היתה תועבת נפשם, אשר הביטו עליה בעל מחלה נושנה העוברת ומתנחלת מאבות לבנים, עליהם היתה התפלה למעמסה שורטת שרטת בטעמם היפה והענוג, המה לא יכלו לכון לבם לאלהי אבותיהם, להתלהב ולהתרגש מרוממות העצם הנשגב אשר רק אליו יתדבק ברוח ונפש כל מתפלל המחזיק בברית היהדות באמת. השכלה חומרית צררה אותם בכנפיה לבקש רק עונג ועדנים בכל פנות שהם פונים, הדר חיצוני, תפארת וגוי, והנה יצור חדש הופיע בעולם, בית כנסת בדמות בתי תפלה של בעלי דת לוטהער באין נעדר דבר, לבל ישיאו עליהם שכניהם חרפה כי יהודים המה, בית מערכת הרוממים, אשר באיו יהודי אשכנז שכמעט כלם לא ידעו קרוא עברית נאלמים דומיה, ויוצאים ידי חובת תפלה על ידי השליח הוא הש״ץ, ואף כי לפי הדין הנה מילתא דאינש לא מצי עביד שליחא לא מצי שויא. המה שכחו את הנאום הנעים אשר נשא אחד מחוקרי אשכנז „כל ענין ומעשה הנעשה על ידי יחיד אין לו תקומה והוא עלול לחלוף ולהִשָּׁבֵת מהרה, ואין לך דבר יותר עומד ומתקיים כדבר הנעשה על ידי רבים״. מה משונים ומוזרים משטרי הבית! משרתי הבית חבושים מגבעות בעלות שש קצוות, אפוד שחור כתבניה האפוד אשר ישאו כהני דת לוטהער, צִוְרוֹן לבן מגוהץ עשוי בתבנית ידועה על החזה, ומקהלת מזמרים במערכת קולות מביעים רגשי תוקף ועוז נצחון וממשלה, ורק כדי לחקות את הנוצרים הלוטהערים, בעוד אשר באמת הנה מנגינות כאלה נאות רק אל בעלי דת לוטהער אשר דתם שולטת בארץ ממשלתם, תמוכה על השלטון המדיני ושרביט המלוכה, ומה מתנגדות הנה אל טעם היהדות, הנכנעת והנרפסת, אשר רק בקול

(היהודים בלאדו)

תוגה חרישית וברוח עצבת תהגה את מנגינותיה. הקהל כלו מתענג להקשיב איזה מלות בלתי מובנות לו רק בגלל הנגינה הערוכה בעוז והדר, כיוחנן החיט הקונה במחיר קשיטותיו האחרונות את הזכות להקשיב אל האפערא האיטלקית, השפה אשר לא ידעה ולא ידעה אבותיו, רק בגלל כי בית התיאתרון עדוי ומפואר ונחמד למראה, והמנגינות יפות ונעימות לענג את שומעיהן.

השיטה השלמה של פלוסופיה דתית אשר השמיענו הפעם הד"ר בן־דוד, הטילה סער גדול בין בני לויתי, אלה מזה תמכו אותה, ואלה מזה נפלגו עליה, ורק אנכי לבדי עמדתי בתוך כנבוך וכמתנודד מבלי דעת למי אתן הצדק? הן כבר גליתי את אזניך, קוראי יקירי, אודות רפיון כחי בחכמת הפלוסופיה, ומה גם כי הנסיון הורני כי שיטות הפלוסופיה הולכות ומשתנות בכל יום תמיד, כדמיון מלבושי הנשים וכהבנית המגבעות אשר על ראשן. במה שיטות של פלוסופים גדולים כבר הוכרו? וכמה מהן עוד תומרנה? היום הראנו בן־דוד את שיטתו הנבונה להימין, ואולי מחר יבוא בן־קיש ונתן לנו שיטה אחרת יותר נבונה להשמאיל. היד הפלוסופיה תקצר לבנות ולהרוס ככל העולה על רוחה? יתפלסף נא בן־דוד כחפצו, ואנכי הנה אמונתי חזקה עלי, כי גם משכילי אשכנז לא חדשו דבר מדעתם מבלי שאול את פי הפלוסופיה, כאשר אחזה, תומכים הם את דעהם בשיטת קאנט. הוא היה אומר "כי בתי התפ"ה הם המשפך הגדול אשר דרך בו שופכים שוכני ארץ את תפלותיהם השמימה, ועל כן הם רחבים ביסודם ומחודדים בראשיהם כדמות משפך". האם לא צדקו אחינו המתקנים באשכנז כי קומו וקבלו עליהם לחוק, לבנות את בתי כנסיותיהם עם מגדלים מחודדים בראשיהם. היהודים האורתודוכסים ברוסיא הם הנם אנשים גסים, הם בהמימותם שופכים את לבם כמים לפני אביהם שבשמים, ומודעת היא כי המים אינם עולים במשפך ממטה למעלה, לעומתם הנה אחינו האשכנזים אנשי הרוח, הם מעלים את תפלתם הרכה והענוגה בהבל פיהם של מקהלת מזמרים, להם יסכון מגדל ומשפך, כי הבל הפה ככל עצם קל אוירי הנהו עולה וצף למעלה. כל אחד הולך בנתיבתו, והכל בחשבון נכון ובדרך טבעי.

סבבונו בחוצות ורחובות שונים ומגמת פנינו אל בית התפלה,.

(בלאדה היהודים)

בכל הדרך אשר הלכנו לא היינו בודדים במהלכנו. מימיננו ומשמאלנו וגם מאחרינו בכתף הדפונו אחינו בני בריתנו, בהחפזם ללכת כמונו במוהם אל מקום אחד: מטרה אחת ודברים אחדים לכלם, כי צמאים הם לדבר ה׳, כי היום יטיף המטיף בשפת אשכנז צחה.

— מה מטיפכם ממטיף? ובשל מה אתם נותנים לו היתרון מכל המטיפים שהיו לפניו, שככה אתם נחפזים ללכת להקשיב את דבריו, והנכם פוערים את פיכם אל דבריו כאל מלקוש?

כדברים האלה שאל איש זקן אחד מדור הישן לבוש בגדים ארוכים, אשר בא הנה מערי השדה לקנות מרכלת, את איש צעיר לימים לבוש בגדי תפארת לפי חוקי המאדה החדשה.

— יען כי שפתו ברורה ונעימה, והוא מושך את לב המקשיבים למדברו בסגנונו הנמרץ.

הזקן העביר את ידו על זקנו וישנה את טעמו ויאמר:

— ומה בצע בבל מטיפיכם יחד? מה המה חדושי תורתם אשר יחדשו? היש לאל ידם לפרק ולתרץ איזה סוגיא חמורה בתלמוד? הישכילו לְכַוֵן ולהליט איזה כונה חדשה ורעיון חדש במאמרי חז״ל? הן רק דבר ה׳ ותורתו אנחנו מבקשים מאת מורינו. דרשות מטיפים ורוכסי מבטאי מליצה מקימם יכירם בבתי החכמה.

— ורבניכם במה הם עוסקים? לדרוש לפני העם כי המן ומרדכי אולי בשיטת ר׳ מאיר ור׳ יהודה, או כי מפלגה אחת מהם עוסקת בסתרי תורה וברזי הקבלה אשר לאו כל מוחא סביר; על דרשנים כאלה כבר קרא תגר גם בן אמוץ החוזה, על הליטם בדרשותיהם סודות ורזים קשים להולמם, באמרו "והיה להם דבר ה׳ צו לצו צו לצו קו לקו קו לקו זעיר שם זעיר שם", מבטאים בלתי מובנים, מכילים בתוכם רזין דרזין, עד כי גם הרד״ק והרלב״ג לשוא שחתו את כחם ויִלאו למצוא את פתרונם.

— חביבים עלי דברי דרוש ואגדה של אחד הדרשנים היותר גרועים שבליטא מכל מדברות מטיפיכם נעדרי היסוד, שכל דבריהם מרחפים על בלימה. בכלל הנה דברי מטיפיכם הם נאד נפוח, אין בהם לא דברי תורה ולא מדע, נאד מלא רוח, אשר בגעת בו בחודו של מחט הוא מצטמק וכלה מאליו. השכיל מאד החכם האשכנזי במשלו המחוכם. שועל אחד מצא מסכה (מאסקע) בדמות

פני איש מתגוללת על הארץ – איה איפה היצור החי אשר פיו פתוח לרוחה יתר הרבה מן המדה הדרושה, ועם זה הנהו גם חסר מוח ?

– הגלגלת היא ראש מטיף אשכנזי. כן יחרץ המושל את משפטו. השועלים כבר הכירו לדעת את תכונת המטיפים האשכנזים, ואתם משכילי הדור החדש טח לבכם מהשכיל ומדעת.

– באילן גדול אתה תולה את עצמך, המשל הוא משל לעסינג.

– גם לעסינג נתלה באילן עוד גדול ממנו, הוא האמת אשר מפיו כתב לעסינג את דברי משלו. ומה בכך אם נתליתי באילן גדול ? הלא טוב ההתלות באילן גדול מהכוף ראש תחת אזובי קיר.

– אם אמנם כי איזה קורטוב של אמת נמצאו בדברי לעסינג, בכל זאת אם נבוא להעריך את מטיפינו עם דרשניכם אלה לעמת אלה הנני מאלץ להת היתרון להראשונים מן האחרונים, באשר כי מטיפינו מתאימים אל תעודתם. הם בלשון למודים אשר חוננו יודעים להלהיב את הלבבות, ועל כן רבו הנוהים אחריהם ופעמים רבות ישאו דבריהם פרי.

– אם כן אפוא – ענה הד״ר בן-דוד – בדבר הזה בעצמו נכתם לפני עון מטיפיכם עוד ביתר שאת. אנשים היודעים להלהיב את הלבבות, ובכל זאת הנה בהביטי סביבותי אראה רק לבבות קפואים כקרח; אין תורת שפת עבר ואין דעת ספרותנו ותולדות ימינו נפוצות בקרב העם; אין אהבה לאומית ואין חבת דת, אין רגש חם לכל קדשי עמנו, ואין מתלהב ברגש ידידות למען ארץ מולדתנו, מה מאושר הייתי אנכי לוא חנני ה׳ הכשרון להלהיב את הלבבות! כי אז הצתי אש קדושה, ערכתי נר לחבת שפתנו ואדמת ערש לאומנו; תקעתי בחצוצרה אשר בפי וכל הלבבות רעשו אתי יחד על תקומת ואומיות ישראל ועל תחית השפה, הגדלתי מעשי לפחת את הגחלים העוממות האלה, מנערינו ועד זקנינו גברו חיל בידיעת שפתנו, ועל יד במת המזמרים ערכתי גם בית עקד לספרי עבר, להיות למעין נובע לחכמת ישראל לכל חובבי ספרותנו, למען יהי הבית כלול בהודו ומשולש בתעודתו הרוממה; וכאשר התענג

האוזן על נועם זמרת המקהלה, וכאשר יתלהבו הלבבות מדבר ה׳ הנשמעים מעל הבמה, כן תרוה גם הנפש עדן רוחני מזוהר תורת חכמת ישראל וספרותו דרחבה, אשר תהל באחת הפנות בבית הזה· בדברו זאת הניף באצבעו אל מגדל בית הכנסת הנשקף לעינינו מרחוק·

– כנור נושן בעל ארבעה מיתרים הנכם בוראים לכם ברוח דמיונכם, לנגן עליו את הנגינות הבלתי מרוצות ובלתי מתקבלות לאוזן כל איש איירופאי אשר טעם נכון בקרבו; נגינה מרובעת: תורת השפה הספרות העברית, הלאומיות וחבת ארץ הקדושה· עליכם לזכור כי בארץ פולין אנחנו יושבים והשפה הפולנית הנעימה בנאומיה וניביה חיה בפינו· בארץ פולין הננו, עמה עמנו, אדמתה אדמתנו, עליה נחיה ובה נקבר לצמתות, מבלי לְיַחֵל להתגלגל במחילות עפר עד קצות אזיה באחרית הימים·

– כדבר אחד האצילים הפולנים הדבר אתה· האמונה בחיי הנצח שאחרי המות שונה לכל עם ועם לפי סדרי חייו עלי אדמות. העברי אשר עיניו נטויות תמיד אל היושבי בשמים, איננו רואה בעולמו הבא לא אכילה ולא שתיה, כי אם להתענג מזיו השכינה· המושלמני אשר עיניו זונות רק אחרי חמדת נשים, הוא יקוה למצוא בעולמו הבא הרמון מלא עלמות יפהפיות· והאציל הפולני השואף לחיי אי־עבודה ועצלות מְיַחֵל להתענג בעולמו הבא על חיי עצלות ואי־נוע, לבלי כתת רגליו ולבלי לנוד למרחקים· על כן, אחוה הפעם, ינעמו לך רגבי אדמת פולין מנוד ומהתגלגל אל אדמת קודש ארץ אבותיך, ומה גם אל אדמת ארץ יהודה המלאה כלה רוכסי הרים ועמקים, פן ידוכאו עצמותיך לעבור עָלֹה ורדת את הגבעות והעמקים אשר שם·

השומעים מחאו כף ויריעו תרועת שחוק·

– ומה היא שאלת ישוב הארץ אשר אתם מעמיסים עלינו בחזקה? הזאת היא אהבתכם לעמכם, כי אתם אומרים להעתיקהו מטבור איירופה ממרכז ההשכלה האנושית, ולהושיבהו בודד בערבות אזיה, עד אשר יתהפך שם לעם פרוע ושובב?

הצעיר עצר במלין מעט· הוא העלה על לבו את זכר אדמת ישראל ורגש אי־נחת התחולל בחבו· מחשבתיו עלו בלולות בקרבו·

הוא רואה שגעון נמרץ בכל עלילות חובבי ציון, האומרים להפוך עם סוחרים ותגרנים לאכרים עובדי אדמה, אשר כאין וכאפס נחשבו בעיניו, ואת צלמם יבזה תמיד. הוא הסכין לחיי שעשועים ועדנים בעיר גדולה והבין בכל יוכל, איך יוכל איש להציע לעזוב את הערים הגדולות עם שעשועיהן והמונן? להמיר את אד קטור הייני אשר בבתי מרזח, בריח השדה אשר ברכו ד׳ בארץ יהודה? את האויר המחניק והנרפש בעיר גדולה, באויר חיי נשמות הנושב מהר הלבנון? את משחק הקלפים עלי שלחן הירוק, בשחוק גלי מימי הירדן המרהיבים עין רואה? תחבולות מסחר עם ערמה וזדון, בעבודת אכר חרוץ להוציא לחם מן האדמה בזעת אפים? מחזות שעשועים בבתי התיאתרון, במחזות הדרת קודש הנשקפים מראשי הררי ארץ חמדה? וביחוד לצאת מאייראפה לאזיה, ארץ ציה ושממה אשר אין שם לא בתי נופת ולא בתי מרזח, לא בתי חזיון ולא קרקסים, אין מחוללות ואין מנגנות.

בכל עת לכתנו לא חדלו בני לויתי מהוכח יחד, וכל אחד הגיש את עצומותיו ברוב ענין, עד כי משכו עליהם את עיני העוברים ברחוב. ביחוד הגבירו את לשונם האיש הזקן עם הצעיר אדות שאלת המטיפים והדרשנים.

— מדוע זה התוכחו — קרא איש עובר ברחוב להמו אל שני היריבים — הרשיני נא ואנכי אתַוֶךְ ביניכם. הבה! אפתחה נא במשל פי. ראובן ושמעון שני אחים נפלגו בדעותיהם ויתוכחו יחד תמיד. האם מאכלי בשר ינעמו לחיך יותר או מאכלי חלב? באשר כי האחד התאוה תאוה לאכול רק מטעמי בשר. והשני רק מטעמים עשוים מחלב, וכל אחד התאמץ להצדיק את טעמו גם על פי היקשי השכל. במות שני בעלי הריב השאירו את דברי ריבותם אחריהם לנחלה גם ליוצאי חלציהם. אך בעוד אשר האבות היו בעלי הון ותהי לאל ידם להכין מטעמי בשר וגם חלב מן המובחר, והיו הבנים דלים ורשים, כמשפט הנהוג בקרב אחינו אשר עמדתם ומסחרם מרחפים על בלימה, ועשרם ירד בין רגע כחלום ליל. רק כי הבן האחד בהיותו נאמן למסרת אבות אכל נזיד עדשים אשר בושל בקדרה שנתבשל בה בשר, והשני התכלכל בנזיד גריסין אשר בושל בקדרה שנתבשל בה חלב. ואם כי שניהם לא

בטעמו לא טעם בשר ולא טעם חלב, בכל זאת התוכחו תמיד בחזקה, ושאלת נתינת היתרון לבשר או לחלב נדרשה על ידיהם ברוב ענין ועיון · מה נואלתם יקירי! אבותיכם אכלו ושתו, טעמו טעם בשר וחלב, וכמומחים לדבר וכבעלי נסיון היתה להם הצדקה לריב את ריבם · ואתם מה? הבעד קדרה של חרס הנכם רבים ומתוכחים? בעד כלי חרס אינו בן יומו, שבליעתו ופליטתו איננו נתפש בחוש והרגשה · וכן בנידון דידן · אבותינו החרדים והמשכילים למפלגותם הלכו כל אחד בשיטתם בחקר רב ובעיון, כל אחד התוה דרכו אחרי העמיקו לחקור בטיב הענינים אשר שם לו למטרת חקירותיו, וחכמתם עמדה להם להצדיק את דרכם מנקודת מצב ידיעותיהם, ולהטעים את דבריהם בק"ן טעמים נכונים, בעוד אשר אנחנו גומאים את נזיד העדשים אשר בשלנו בקדרה יבשה ורזה שאין בה לא בשר ולא חלב, וכל אחד מאתנו איננו יודע לתת טעם נכון לשיטתו, ורק מעשה אבותיו בידו. רב לכם להתוכח!

– גם בדבר הזה צדקת, ענה הצעיר, אבל...

מי יודע עד כמה ארכו דברי הוכוחים והלהג בין בני המפלגות השונות, לולא מקרה קל ערך בפני עצמו כנפילת מטפחת ארצה מידי אחת מבנות החן עוברת לתמה, אשר הרעידה את מיתרי האיש הצעיר לעזוב את מקומו, ולטוש כנשר חש אל טרפו, למען הרים את המטפחת להשיבה לידי בעליה, וכרגע חדלו הוכוחים · אופן אחד חסר והמרכבה נעצרה במהלכה כרגע · מקרה קל ערך ורב התוצאות!

כל ההמצאות הכבירות אשר פקחו את עיני האדם לחדור אל מצפוני רזי הטבע פנימה, כלן יצאו לפעלן רק על ידי מקרים קטני הערך אשר אין איש שם אליהן לב · חוקי תנועת גרמי השמים על פי כח המושך עלו במחשבה בלב ניוטאן בלכתו לשוח בגן, ובמקרה נפל הפוח מראש העץ ויתגלגל תחת רגליו, כידוע · וכמו הן הנה כל המקרים רבי התוצאות בקורות ימי העולם בכלל ובתולדות ימי עמנו בפרט, כמעט כלן נארגו ונתרקמו בעצם ראשיתם בעקב מקרים אפסים אשר אין שוה להביט עליהם · אשקא דריספק חרבה ביתר, אתרנגול ותרנגולתא נהרסה טור מלכא. בעד קוצו של יו"ד נעגנה בת שוע היפה בבנות יציר כפיו של אביר משוררינו ותכרע

תחת גורל מר לשאת עוני ומחסור כל ימי חלדה. בעד מאמר קטן בעל טורים אחדים „מאי חנוכה" נדרה שנת הקנאים הנלהבים משך איזה ירחים, והעומדים על משמרתם סביב השלחן הירוק בלילות חנוכה הארוכים הזדעזעו ויתחלחלו על חלול כבוד הגם, מיראתם אולי ירהבו המבקרים החפשים עוז למתוח קו בקרת גם על מנהג שחוק הקלפים בחנוכה, שכיון שנתנה רשות למבקרים אינם מבחינים בין טוב לרע בין קודש לחול ובין מרום ונשגב לשפל ונבזה. בעד המנהג אשר התפשט בכל בתי המבשלות בישראל, לעשות בפורים את הלביבות דוקא משולשות, נולדה ספרות של לביבות, ועל מדוכה זו ישב, לא בר סמכא בדברים כאלה, לא אחת המבשלות הבקיאה בעניני לביבות, כי אם תלמודי מפולפל ושנון בעיר וואש... ולא נהן שנה לעיניו משך איזה ירחים עד שגלה אמעריקה חרשה, כי המנהג הקדוש הזה הוא תולדה מחויבת מהלכת בשר שנתעלם מן העין (המליץ שנת תרנ"ב גליון...), להיות למזכרת כי המן בהיותו עוד עבד בבית מרדכי (מדרש אגדה) הביא במצות אדונו מבית המטבחים בשר דהתכיה אתלת קרנהא, כחוק וכמשפט.

אמנם נפלאים מקרי יום ויום ומסבותיהם, נסבה קלה וקטנה מולדת תוצאות גדולות ונכבדות. ובמחזה הזה ראיתי גם הפעם. בשביל מטפחת אחת קטנה שנשמטה ונפלה מידי אחת מבנות החן, נשארה שאלת בתי הכנסיות והמטיפים שהתעוררה בקרב בני לויתי כספינה שאבד קברניטה, והיא עודנה בלתי נפתרת עד היום הזה. האיש הצעיר אשר הוא היה רוח החיה בקרב אגידת המתוכחים, אך הביט מרחוק את הקלקלה שאירעה להמטרוניתא ההיא, אזי סמכתהו רוח נדיבה, או יותר רצוי לאמר מצא את עצמו מחויב, להחיש ישע ולגמול חסד לא של אמת להמטרוניתא הנזקת, כחוק לכל אציל להת כבוד ויקר למין היפה (וכתנאי שתהיה יפה) ולצקת מים על ידיהן. הוא עף כחץ מקשת להרים את המטפחת הנופלת ולהשיבה אל יד היפהפיה, אשר רק בכובד ראש וכמו שכפאה שד השיבה לו במנוד ראש רמיזה קלה של תודה, באשר כי לפי מושגיה הנה לא מעשה טוב וחסד הוא מצדו, כי אם מלא רק את חובתו המוטלת עליו, לבלי חטוא נגד חוקי האצילות. ובכן הנה בסור אחר הלוחמים מן המערכה נתפרדה החבילה, איש איש פנה לעברו,

ושאלת הדרשנים והמטיפים אשר בצפיתי צפיתי כי הולכת היא הלוך וקרוב אל פתרונה השלם, נשארה פתאום לדאבון לבי בלתי נפתרה.

ובאמת הנה השאלה הזאת היא שאלה נלהבה ומתלקחת, שאלה גדולה ונכבדה הנוגעת בקורות ימינו והולדות עתותינו שמהן אנתנו חיים. ומי זה יודיענו בעת פשר דבר מוחלט, האם נפלגו המן ומרדכי במחלקת של רש״י ורבנו תם כפי דעת הדרשנים, או במחלוקת של דארווין ומתנגדיו כפי דעת המטיפים? והלביבות בעלות שלשת הקרנות של פורים מה תהי עליהן? האם נשמע בקול החקרן מוואש... כי הלביבות הן נכללות בסדר היום, זכר לעבדות חמן בבית מרדכי, ובכן מי שלא אכל לביבות משולשות מבזה את המועדים ולא מצא ידי חובתו בפורים, או כי נקבל את דעת המטיפים האשכנזים כי מרדכי אסתר והמן לא היו ולא נבראו אלא משל הם, כי מגלת אסתר כלה היא ספור חזיוני היסתוריי פרי עטו של אחד מן הסופרים העברים הקדמונים, וחגיגת הפורים עם הלביבות המשולשות גם יחד הן הכריכה והמעטפה החיצונית של הספור והחזיון הזה, ובכן הנן טעונות גניזה בבתי עקד הספרים? — ומה נעשה לשפתנו העברית? הנלמד את בנינו את כתבי הקודש בלי שום ידיעה מחוקי השפה וכללי הדקדוק כדעת רוב דרשני ליטא, והדור הנולד יהי רק חובשי בית המדרש, יודעים את השפה העברית ממקורה הראשון, אם פטוק הוא בבבא קמא או בבא בתרא? או כי נקבע הלכה לדורות כדעת המטיפים האשכנזים הלאומיים הארוקים, כי המטיף המלומד לבדו היודע את השפה ידיעה צנומה ורזה, הוא יוציא את כל בני עדתו ידי חובת ידיעת השפה, וכל העם יהיה נקי לביתו לשגות באהבת ספרי המירום והמיטולוגיה היונית או בספורי אהבים? — ואיך נגדיל את לאומיות ישראל? הנכנים תחת גדר מושג לאומיותנו אכילת צלי (שאלענט) בשבת ולבישת טלית קטן ארוך ואבנט כדעת הדרשנים? או אם נסכים לדעת מטיפי אשכנז, כי לאומיות ישראל היא מטבע שבבר נפסל, היא כבר חלפה ובטלה מן העולם, ישראל סבא כבר מת, ומרקב גויתו שנתפרדה ליסורותיה יצאו המון קהל גוים. פולנים אשכנזים צרפתים ואיטלקים בעלי דת משה, או יותר רצוי לאמר מתאמרים לשומרי דת משה אשר דעת דרכיה לא יחפצו? — ואיך נתנהג עם שאלת ישוב הארץ? הנשב

בחבוק ידים ונחכה עד אשר תבכר הארץ גלוסקאות וכלי מילת בדרך נס וכפי הכונות העמוקות אשר יחדש בזה כל דרשן ותיק, ורק אז נשוב לציון ברנה? או כי נבנה לנו את בית מקדשנו בטבור אייראפה על ראש אחד מהררי הארץ הרמים והנשאים, והוא יהיה למרכז היהדות, ואליו ינהרו כל גולי יהודה מארצות פזוריהם לקבל עליהם את עול הלאומיות האשכנזית, ואחד ממטיפי אשכנז ילבש את בגדי השרד אשר לו, מצנפת קודש יצנוף וצורון לבן על חזהו, והיה לנו לכהן גדול? ובאמת מי נדחה מפני מי? האם אייראפה הנאירה או אזיה החשוכה?

כה הלכתי שפי, תפוש ברוב שרעפי בקרבי, מבלי הרגיש את מהלכי, וכל השאלות החמורות האלה שמניחין פה מנקרות את מוחי, עדי בואי אל חצר בית הכנסת, חצר גדורה בסורג עשוי ממיטות ברזל, ומעלות חצובות מאבני שיש מובילות אל תוכה. בית הכנסת בנוי ברוב פאר והדר, מגדלים גבוהים ורמים מרקיעים ברמה מתנופפים ממעל לו, כמו נועדו להיות למגן ולמחסה לכל באי הבית לבל יפוצו על פני כל הארץ, כמעשה שהיה בימי קדם. הכְּתֹבֶת באותיות גדולות המתנוססת על מבוא הבית „כ י ב י ת י ב י ת ת פ ל ה י ק ר א ל כ ל ה ע מ י ם" כמו גם היא בעצמותה מכֻונת אל הכונה הזאת; כמו פה נקבצו ובאו כל גויי הארץ, מחזיקים איש ביד רעהו ומתאחדים יחד, לבל יפוצו על פני כל הארץ, אולם בעוד אשר המגדל הקדמוני נתכבד בכבוד גדול, כי ירד ה' אליו בעצמו ובכבודו, ויבוא שעריו לראות את אשר בנו בני האדם. יען כי יקר בעיני ה' כל מכון ומוסד אשר אמת ותמימות מוחלטת שוררת בו, ואם גם הוא למרות רצונו, הנה פה עוד לא נראה עד כה אלהי ישראל בבית הזה, כאשר גם האמת נעדרת בו. הכתבת מכרזת עליו כי הנהו „בית תפלה לכל העמים" וחרף כל זה לא יתנו לכל איש זר לדרוך על מפתן הבית. הכתבת חרותה בחרט אנוש ובן אדם כוזב, לא מכתב אלהים הוא וחותמתו, חותמת האמת, ובאשר אין אמת שם אין אלהים.

שוא העפלתי עלות שש מעלות חצובות מאבן, ובשביעית והנה הה! חסמו הדרך בעדי. בל התקוה הנעימות אשר שעשעו את נפשי להתענג על מחזה נהדר ונעים התנודפו פתאום כעשן.

יען מה? יען כי פה הוא הגבול המבדיל בין מלכותא דארעא למלכותא דרקיעא, ושומרי הגבול לא יתנו לכל בן נכר לעבור את הגבול בלי תעודת מסע· בעת החדשה לקחו את הממשלה המדינית מידי כהני הדת מן הטעם הידוע· כי השמים שמים לה׳ והארץ נתן לבני האדם· ובכל זאת הנה הפאבסט, האב הקדוש, הוא שולט במשכן כבודו, בתוך הוואטיקאן שלו, כמלך בארצו ממשלה בלתי מוגבלת· חי נפשי· הנני שש ושמח על המקרה אשר הראני לראות, כי ככל הגוים הננו גם אנחנו בית ישראל· גם לנו וואטיקאן עברי, חומה גבוהה ובצורה אשר תעצר כח לשחוק לכל כדורי מפץ, ונשיאי אלהים שופכים את ממשלתם ממשלה עומדת ברשות עצמה בתוכה· נשיאים וגם חיל יש· להם חיל מצב מיוחד, מלובשים בגדי שרד בתמונה מיוחדת, למען הבדילם מחיל המדינה אשר מעבר לגבול· שני אנשי צבא מגדודי החיל אשר לממשלת השמים הזאת נצבים עוטים גאה וגאון לפני שערי הבית, והם בודקים את הבאים אם נמצאה בידם פתחא ירוקה, לאות כי הם ילידי הארץ, ובן הנכר וגרש הלאה בחרפה ובוז· גזרת ביסמארק בשעתה· ואם כי נסיך הברזל כבר הודח משאתו, ועם מפלתו יחד נתבטלו גזרותיו ועברו מן העולם במלוא רחבי ארץ אשכנז· במה דברים אמורים בארץ אשכנז, אצל העם הגערמאני, עם משמרי חוקי שוא, גוזרים גזרות ומבטלים אותן בין רגע, כפי אשר יעלה על רוח המושל, אבל אנחנו העברים, עם קשה עורף ועומד בדעתו לאורך ימים, אנחנו לא נעביר את החוקים אשר החזקנו במו; גם חוקות שמים וארץ יומרו, ואנחנו לא נמיר את חוקינו ולא נחליפם לנצח· כלל מסור בידינו אין בית דין יכול לבטל את דברי בית דין חברו, אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין, ומי לנו גדול בחכמה מביסמארק יוצר אחדות אשכנז ופרידתה, אשר רגע ברצונו ידע לאחד את שוכני ארץ אשכנז ולאגדם לאגודה אחת, וברצותו הפריד בין אחים ויזרע זרע משטמת גזע אשר בלעדו לא עלה על לב איש להמציאה· רק על פי חכמתו ירים פערדינאנד האשכנזי אגרוף רשע על שמעון רעהו ג״כ אשכנזי כמהו, רק בגלל כי לפני דורות עולמים היו בעולם שלשה אחים: שם חם ויפת· אמנם כי הנסבה למכת אגרוף הזאת היא צודקת ומכרחת מאד ממצב ההשכלה האנושית, אך לולא

ביסמארק אשר דלה בחכמתו את החספא לא מצאו צוררי בני שם את המרגניתא. המשכילים שבקרבנו מצדיקים עלינו את הדין, באמרם כי אנחנו בעצמנו הסבנו בכל אלה, לפי דבריהם הנה בני חם שוטמים את בני שם על דבר אשר אינם יוצאים בעקבות אביהם הזקן. יֶפֶת הלך אחורנית ויכסה את ערות אביו, ואנחנו בני שם צועדים כעת רק לפנים, רק הלאה קדימה, מתקדמים להיות משכילים יותר מכל משכילי אייראפה, ושוקדים רק לגלות את ערות אבינו ישראל סבא ולמצוא בו ערות דברים גם במקום בינה. הננו שנואים לא מאשר כי אנחנו בני שם, כי אם מאשר לא נשארנו בנים נאמנים לשם אבי הגזע ולתורת ההליכה אחורנית. לא צוררינו הם האנטיסעמיטים, היינו מתנגדים לבני שם, כי אם אנחנו, בהתנגדותנו לתורת בני שם ולהליכותם, בהיותנו הולכים לפנים ולא לאחור, בעוד אשר צוררינו הם הם הסעמיטים הגמרים, סעמיטים ברוח ונפש, הולכים אחורנית ומכסים בשמאלה כל תועבה וערות דברים. כמה טפות של נוחם וצרי תלויות בדבר! אבל ביסמארק יוצר שיטת האנטיסעמיטיזמות לא כן ידמה. הוא מכנה אותנו בשם בני שם, וְזוּ ולכל כת דיליה הוא לוקח את הכבוד להקרא בשם מתנגדים לבני שם. עדת היהודים הנאורים אשר בעירנו הם מסכימים לשיטת ביסמארק. הם שמים שמלת השכלה חיצונית על שכמם, הולכים קדימה ופניהם אחורנית, ועל כן לא יראו את ערות עלילותיהם ומשטריהם. ומהיותם דבוקים לביסמארק ולשיטתו הם מקימים את גזרותיו מבלי החטיא השערה, ועל כן הנה גזרת הגרוש עומדת אצלם בתקפה, כאשר הָראינו לדעת.

שני האנשים אשר העמדו בפתח הבית לחיב חובת גלות את כל בן נכר, הם מגדוד משרתי הבית, ר״ל השמשים, וגם הם עוטים בגדי כהונה, מצנפת בעלת שש קרנות כנזר קודש על ראשם, אפודת מעיל שחור ממטוה צמר תכסה אותם סביב, טלית לבנה מקופלת כמטפחת וחבושה בעול על צוארם, וגם הם נמנים בין כהני הבית. בכלל הנה אפודת ולבוש כהני הבית ושומרי משמרתו קרובים יותר אל אפודת הרכבים אצל הרוזנים והאצילים. באמת לא אבין מה לכהני בית הכנסת ולבגדי רכב? אולי יען כי

בוזה כן זה כשניהם נוסעים בדרכם לא למטרת חפצם, כי אם בעד בצע כסף •

– הרשני נא ארוני להכנס אל בית הכנסת, – אמר אחד מן הבאים אל השוער -- נפשי כלתה לראות את התפארת והעדי אשר בבית הזה, אשר שמע תהלתו הגיע לאזני גם ממרחקים, כי עובר ארח הנני •

– הטיבה נא אדוני, – קרא השני – להביאני אל תוך הבית, דוקטור לחכמת הרפואה הנני, וגם פתקא יש לי לאות על המושב הקבוע אשר שכרתי לי בבית הכנסת, אך בהחפזי ללכת שכחתיה לקחתה עמדי •

– גשו הלאה ליטאים ארורים׳ ענה השוער, ידעתי את הליטאים כי שטים הם בארץ לארכה ולרחבה וכל הארץ מלאה מהם • הוא הסב את פניו אל השני ויוסף לאמר: ידעתי את הליטאים כי כל יוכלו: לרפא כל חולי ומדוה וגם לגנוב סוסים. ומי זה יוֹאֵל להאמין להליטאים אשר רק זה דרכם להצמיד מרמה ונכלים • ואנכי הנה ממצות הגביר האדיר סוסי בן גמלי, יאריך ימים הוא וביתו על כסא גבירותו, לא אסור, כי הציגני פה על המשמר, לבלי תת לכל בן נכר לבוא אל ביתנו, וביחוד את הליטאים הנפוצים על פני כל הארץ ואין מקום פנוי מהם •

– הגביר סוסי בן גמלי, הוסיף השוער השני, אלהים יחנהו ויברכהו ויוסיף על שפעת הונו העולה למיליאנים כהם וכהם אלף פעמים • האח! הגביר האדיר סוסי בן גמלי, אחד הוא כעת מגדולי עמנו, כי לאוצרותיו אין ספורות • הערך יעריכו כעת את הונו עד מיליאן וחצי •

חַא חַא חַא! קרא השוער הראשון, מיליאן וחצי • פתי! ראש חמור! שוטה שבמותך הגיד לך כזאת • שלשה מיליאן וחצי! כן שמעתי ממקור נאמן •

– כן דברת • כמספר הזה שמעתי גם אנכי, שגגה היא שיצאה הפעם מלפני, כי בחפזי נכשלתי במוצא שפתי •

ברגש התלהבות עצומה פרט השוער האחד את מעשי הגביר סוסי בן גמלי, את כבוד עשרו ואת תפארת גדולתו, כחסיד

המספר נסים ונפלאות מרבו בעת שהוא שב מנסיעתו אל הצדיק • אחרי כן הוסיף לאמר •

– מי יהנה את תוקף עלילותיו ? רק הוא בטובת לבו הביאני מאחרי המסכת והארג מבית החרשת שלו, לתת על שכמי משרה נכבדה כזאת, להפיץ את השיות הנדחות האלה •

בדברו זאת עדה גאה וגאון, ויבט על אפודת בגדי השרד אשר עליו, ואחרי אשר השביע את עיניו להתבונן על הדר תפארת בגדי הקודש אשר עליו, הביט בשאט נפש על קהל הגולים העומדים לפניו, אשר הוא חוסם את הדרך בעדם מבוא אל חצר הבית פנימה • נפשה התעלסה במסתרים על רגש התוגה ומפח הנפש אשר נשקף על פני איזה מהם בהאלצם לשוב ריקם, כשמחת שר טבחים בהביטו על החוטאים המוצאים להרג המתעתדים להגזר על ידו •

– סופר עברי הנני והספרות העברית היא משלח ידי ' קרא אחד מן הבאים בפה ממללא רברבין, הכניסני נא אל תוך הבית פנימה, למען אוכל הפעם בתור עד רואה לחבר ולפרסם על ידי העתונים העברים תהלות שירות ותשבחות לכל באי הבית, חזניו, מטיפיו, וגם להגבירים סוסי בן גמלי וגדי בן סוסי המאצילים מהודם על הבית הזה •

– הספרות העברית היא משלח ידו ? כן קרא השוער האחד בשאלתו אל נפשו • הוא הבית בעיני משנהו ברגש שממון ותמהון, כמבקש פתרון אל החידה הנעלמה אשר לפניו • כבן ארבעים שנה הנהו היום, ועוד לא שמע מעודו שם איזה עסק עבודה או פרקמטיא מכונה בשם ספרות• בלי תפונה היא תוצאות איזה בית חרשת אבל לדאבון לבו נכחדה ממנו תכונת הסחורה מהותה וטיבה, הנמדדת היא במדת הלח או במדת היבש ?

– מהרה נא ושאל את פי ראש השמשים •

– איש צעיר לימים, הדור בלבושו, בעל בית חרשת לסחורת הספרות, מבקש את הרשיון לבוא אל תוך הבית, האכניסהו ואם אין ? כדברים האלה שאל השוער את פי ראש השמשים, אשר תרועת שחוק התפרצה מפיו כשמעו את דברי השוער המדבר לתמו •

– לא לצון חמדתי לי הפעם, כי אם דבר אמת יהגה חכי •

לפי דבריו הנה יש את נפשו לבוא להתבונן על הליכות הבית, ואז הנה יוכל לחבר ולפרסם על ידי העתונים העברים תהלות ותשבחות לכל באי הבית וכהניו.

הדברים המעטים האלה נחתו בלב ראש השמשים. נכסף נכסף הפעם כי יזכר שמו מפורש לכבוד ולתהלה בעלי העתונים העברים. הי׳בלרים בלאדז המזכירים את שמו במה״ע העברים ומהללים אותו בשפת חנף חפצים לבוא על שכרם. וכאשר נלאה לתת ויקפוץ ידו נבאש עתה בעיניהם ויחדלו מדבר אודותיו זה ירחים אחדים, ולבו חרד אולי ישכח שמו מלב קהל הקוראים, ומי יודע אם יקרהו כזאת אם לא ישוב להיות בעיני הקהל כאחד העם. הוא גזר אֹמֶר להשתמש במקרה הזה הבא לידו ולבלי החמיצו. הוא צעד בצעדים מדודים לבוא אל שער החצר. בבואו על יד השער הצהיל את פניו ויכף ראשו לפני האיש הצעיר:

הנני מתכבד להציג את עצמי לפניך אדוני בתיר פקיד הבית הזה. שוש תשיש נפשי לקבל אורח נכבד כמוך. בוא נא ברוך הספרות ותגל נפשך לראות את המשטר הנכון השורר פה, אשר רק ידי תבצענה מבלי חשוך כל עמל מנפשי.

הוא אחז בזרועות האיש הצעיר ויובילהו אל תוך הבית פנימה.

אחד מרעי אשר נלוה אלי נגש גם הוא אל השוער ויאמר.

— תנה נא לי אדוני לבוא אל הבית. מארץ רומעניה גֹרַשְׁתִּי הלום, יען כי יהודי אנכי. רבות הנני סובל תלאות ומצוקה בגלל אמונתי, ועל כן ארמה כי יש לי הצדקה לדרוש כי ינתן לי הרשיון לבלות רגעים אחדים ברגש רב ובהשתפכות הנפש בהיכל אלהים. שני אגלי דמעה כרסיסי טל שמים לטוהר התנוצצו בין ריסי עיניו ויתגלגלו על לחייו.

— הדברים הנכוחים האלה הנאמרים בהגיון ישר הרכו את לב השוער, אשר גם בהיותו איש המוני הרתיחו קרביו בקרבו, בשמעו את דברת רעי המדבר אליו התחנונים.

— ומה אעשה לך יקירי, ומצות ראשי הבית חזקה עלי לבלי תת לכל איש נכרי אשר איננו מבאי ביתנו לצעוד על מפתן הבית, יען כי היום יטיף המטיף.

(היהודים בלאדז)

– זה גורלי המר, ענה בן לויתי בפנותו אלי, כי יקלעוני בכף הקלע, ממקום מושבי שם גרשוני בני עם נכר, ובבואי הלום הנה גם אחי בני עמי יגרשוני בחרפה מצעוד על מפתן בית אלהים. יטיף לו המטיף כאשר עם לבו, ומה בכך? האם זה תהי נסבה לסגירת דלתי הבית? האסיים הם, כי כל איש זר אשר לא מבני חברתם לא יוכל לבוא בסודם?

ובין כה וכה והנה סדר היום בתוך הבית מתנהג כמשפטו תמיד. קול רנה וזמרה, קול רעם ורעש, רננת מקהלה בקול אדיר שובר ארזים. גם בבית מקדשנו לפנים כבדו אבותינו את ה׳ ברנה ותפלה. אבל שם היו הרנה והתפלה הולכים שלובי יד, לעמת זה הנה פה את אשר גורעים ממדת התפלה הם ממלאים את החסרון ברנה. אין זקון לחש ואין השתפכות הנפש. לא ברעש ה׳ כי אם קול דממה דקה ושם ה׳, את הלקח הזה יטיפו לנו ספרי קדשינו אשר בהקשיבנו לקולם נהיה תמיד את אשר אנחנו מחויבים להיות. איך היא התפלה ועבודת ה׳ אצלנו? היראים וחחרדים עובדים את ה׳ בקול צעקה ורעש, והנאורים ברעש רננת מקהלה, והעם מקשיב ומתענג. או קול רעש גדול, או דומיה שאננה, אך את הקול דממה דקה אשר שם ה׳, אותו אין אנחנו שומעים. או רעש, או דממה בלי קול. לא עבודה שבלב היא, כי אם עבודת האוזן. רק האוזן מקשיב ומרגיש והלב שוקט על מכונו.

המחזה הגדול הזה בכללו העכיר את רוחי. השיחות השונות ונצני משטמת אחים הבולטות מהן, הן הראוני את מצב אחי פה את דלותם ושפלותם הרוחנית. סר וזעף שבתי אל חדר מעוני לשקוט מעט מסערות לבי ורגשותי. מרגע בקשתי, ואיך ארגע כל עוד לא תרגע סערת הריב בין אחים בני אב אחד? כל עוד התגנב משטמה עזה בלב בני עם אחד איש על רעהו על לא דבר? כל עוד תשכל שנאה מחוץ ואי אחדות מבית?

בשבתי בדד בחדרי נשאתי לבי אל אל בשמים, כי יהפוך את לב עמי האומלל להתאחד כלם כאיש אחד בלב אחד, ורוח אחת והשקפות אחדות תאגדנה את כל פלגותיהם לאגודה אחת. אמנם כי ההתפלגות של בני האדם למפלגות שונות היא למקור ישע בהברה האנושית לפתח את כשרונותיהם ולחד את כחותיהם

הרוחנים, אפס כי לנו העברים היא לרועץ ולפוקה· עם אחד ודת אחת לכלנו, דעה אחת ומטרה אחת משותפת לנו· זאת היא תעודתנו וממנה נושע.

עוד לא עבר יום המנוחה, עוד היום גדול· עוד כשמנה שעות פנויות נשארו לי· עוד נפגשתי עם אנשים שונים, הקשבתי אל שיחותיהם, מַדֹתִי בקנה מדה מדויקת את נטות רוחם ועלילותיהם· ועוד לי דברים רבים ונכבדים להשמיעך קוראי יקירי על אדותם, אמנם כי גם אותם לא אכלא ממך, אבל בפעם אחרת· עוד חזון למועד·

LIBRARY
SEP
TORONTO

3 1761 00306174 4